

Вячеслав Липинський

З епістолярної спадщини

ЛИСТИ ДО Д. ДОРОШЕНКА,
І. КРЕВЕЦЬКОГО, Р. МЕТИКА,
О. НАЗРУКА, С. ШЕЛУХІНА

Упорядники, автори вступної статті і коментарів
Т.ОСТАШКО, Ю.ТЕРЕЩЕНКО

КИЇВ
1996

Інститут історії України НАН України

Фонд розвитку історичних досліджень

У розм'ятому творчому доробку визначного історика, політика і мислителя В. Липинського важливе місце займають його листи до відомих українських діячів. Пропонований збірник вміщує невідомі досі листи до Р. Метика, І. Кревецького, Д. Дорошенка, О. Назарука і С. Шелухіна, які розширюють нашу уяву про В. Липинського як дипломата під час перебування на посаді посла Української держави у Відні, його активну політичну і літературну діяльність як ідеолога і лідера Українського союзу хліборобів-державників.

Для викладачів, науковців, широкого читацького загалу.

Відповідальний редактор В. А. СМОЛІЙ

Упорядники, автори вступної статті і коментарів
Т. ОСТАШКО, Ю. ТЕРЕЩЕНКО

Підготовлено на комп'ютерному обладнанні, наданому
Інститутіві української археографії Фондом Катедр
українознавства при Гарвардському університеті (США).
Програма українознавчих досліджень, фундатором якої є ФКУ,
фінансується за рахунок благодійних пожертв
українських громад США та Канади

Макет набраний завдяки благодійному внеску
фірми "Inter Contract"

ISBN 5-7702-0810-4

© Т. Осташко, Ю. Терещенко, 1996

Останнім часом все більшу увагу суспільствознавців привертає громадсько-політична і наукова діяльність В.Липинського – визначного українського історика, політика, мислителя. У його розмаїтому творчому доробку важливе місце займає листування. Переважна більшість листів В.Липинського, обсягом понад 10 тис. машинописних і рукописних сторінок, зберігається в архіві Східноєвропейського дослідного інституту ім. В.Липинського і чекає на опублікування. За даними І.Гирича на сьогодні відомо більше 1400 листів, виявлених в архівах України. Серед них листи В.Липинського до М.Грушевського, С.Єфремова, Б.Грінченка, А.Шептицького та ін¹.

У данному збірнику вміщено 88 неопублікованих досі листів В.Липинського з його листування з Р.Метиком, І.Кревецьким, Д.Дорошенком, О.Назаруком і С.Шелухіним, а також 3 окремих листи у додатках до І.Франка, В.Старосольського і о.Т.Горникевича. Усі зазначені діячі відігравали видатну роль у політичному процесі напередодні і в ході визвольних змагань 1917–1923 рр. і далі на еміграції, а також українському науковому житті. Подані листи, які зберігаються у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України та Центральному державному історичному архіві України у Львові, додають чимало нового до наших уявлень про В.Липинського як дипломата під час його перебування на посаді посла Української Держави у Відні, його активну політичну та літературну діяльність як лідера та ідеолога Українського союзу хліборобів-державників.

¹ Український археографічний щорічник: Нова серія. – Вип. I. – К., 1992. – С. 126.

Листи В.Липинського відзначаються точністю вислову і вичерпністю інформації, що робить їх цінним історичним документом. У багатьох з них також яскраво відбивається постать самого автора, який постає перед читачем як глибокий і багатогранний дослідник, принциповий і послідовний у своїх ідейних переконаннях політичний діяч, людина високої моральності і духовної чистоти. Ряд цікавих штрихів до біографії В.Липинського додають його листи до Романа Метика, львівського адвоката, знайомство з яким відбулося ще у довоєнний період у Закопаному, де В.Липинський разом з В.Доманицьким лікувався від сухот. (Зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у м. Львові у фонді НТШ. – Ф 309). Після тривалого перерви їх листування відновилося у 1929 р., коли тяжкохворий В.Липинський опинився у вирі гострої боротьби з своїми політичними опонентами. В листах до Р.Метика цього періоду виразно відчувається весь драматизм становища В.Липинського незадовго до смерті, його фізичні страждання і душевний біль, викликаний конфліктом з колишніми однодумцями. Незважаючи на хворобу, він активно допомагає Р.Метіку у написанні спогадів про В.Доманицького, з яким В.Липинського пов'язувала щира дружба і спільність політичних поглядів, інформує його про розходження з П.Скоропадським. Згадані у листуванні з Р.Метиком листи до В.Старосольського і о.Т.Горникевича (Див. додатки № 3–4) проливають додаткове світло на суть конфлікту В.Липинського з гетьманським центром.

У фонді НТШ зберігається також 89 листів В.Липинського до І.Кревецького. Ми наводимо тут 18 з них. Вони вміщують досить ґрунтовну інформацію про зміст наукової і публіцистичної творчості В.Липинського як у передреволюційний, так і в еміграційний період його діяльності. Вже сама кількість листів до Івана Кревецького і хронологічні межі листування свідчать про тісні і тривалі творчі взаємини обох діячів. Як видно з листування, почалося воно в 1909 р. і з того часу не переривалося.

І.Кревецький належав до створеної М.Грушевським у Львові історичної школи, яскравими представниками якої були С.Томашівський, М.Кордуба, І.Крип'якевич, В.Герасимчук,

І.Джиджора, О.Терлецький та ін. З часом більшість з них, подолавши народницькі світоглядні концепції свого вчителя, перейшли на виразно державницькі позиції. Одним з них був І.Кревецький. Певним кроком для нього в цьому напрямі стала публікація статті в “Записках НГШ” “Під протекцією курфюрста. До історії політики П.Дорошенка”. Ряд матеріалів до неї були передані йому В.Липинським, знайомство з працями якого й особисті контакти справили значний вплив на галицького історика. І.Кревецький плідно працює над історією Галичини, бере активну участь у громадському житті, редагує часописи “Наша Школа”, урядовий орган ЗУНР “Республіка” у Станіславові (1919 р.). Він був першим українським воєнним істориком в Західній Україні. Ще перед першою світовою війною досліджував галицькі оборонні та військові формації, створені під час революції 1848–1849 рр. В ході визвольних змагань 1917–1922 рр. він виступив ініціатором створення мемуарної літератури та збирання розмаїтих матеріалів, які мали сприяти формуванню української воєнної історіографії. Саме завдяки І.Кревецькому у Львові та інших містах Галичини вийшло чимало спогадів учасників УГА, ряд праць аналітичного і синтетичного характеру. У повоєнний період він ще тісніше зближується з В.Липинським та його тодішніми однодумцями С.Томашівським, О.Назаруком, В.Залозецьким, Д.Дорошенком, з гетьманським рухом взагалі. Цікаво, що в лютому 1925 р. О.Назарук, який не виключав можливості, що Д.Донцов залишить редагування “Літературно-Наукового Вісника”, вважав, що в цьому випадку “Ів.Кревецький, Ів.Крип’якевич могли б там у Львові творити малий гурток, здібний до праці і мали б поле до неї”². В лютому 1926 р. Д.Дорошенко зазначає в листі до В.Липинського, що “Кревецький, Крип’якевич – люде нам симпатичні”³. В липні того ж року В.Залозецький надсилає І.Кревецькому, а також І.Крип’якевичу проєкт статуту Організації Галицької Гетьмансько-Монархічної інтелігенції. У цьому документі констатовалось

² Вячеслав Липинський. Архів. – Т. 7. Листи Осипа Назарука до Вячеслава Липинського. – Філадельфія – Пенсильванія, 1975. – С. 284.

³ Вячеслав Липинський. Архів. – Т. 6. Листи Дмитра Дорошенка до Вячеслава Липинського. – Філадельфія – Пенсильванія, 1973. – С. 202.

“розбиття та роз’єднання загалу української інтелігенції, спричинене браком ясної державної ідеології” і ставилось завдання її об’єднання на основі “ідеї української трудової монархії”⁴. І.Кревецький жваво відгукнувся на проєкт статуту і повідомив про свої думки В.Липинському. “Ваші цінні погляди на справу статуту передам ініціаторам”, – писав останній в листі до Кревецького 17 липня 1926 р. (Див. лист № 13 до І.Кревецького).

В.Липинський уважно стежив за науковою і громадською діяльністю І.Кревецького, всіляко сприяючи викристалізації його світоглядних позицій як вченого послідовно державницького напрямку. Він схвально ставився до праці І.Кревецького як редактора надзвичайно цікавого історико-культурного часопису “Стара Україна”. В.Липинський зокрема позитивно оцінює спеціальний випуск журналу, присвячений некрополю України і з свого боку інформує І.Кревецького про могили С.–М.Кричевського під Лоевим, Данила Нечая під Черемошним на Поділлі, митрополита Й.Тукальського у Мгарському монастирі. “Коли вийде дальше число “Старої України”? Жду його дуже і дуже нетерпляче”, – писав він в одному з своїх листів (Лист № 12 до І.Кревецького).

Як директор бібліотеки Наукового Товариства ім. Т.Шевченка І.Кревецький мав можливість надсилати В.Липинському найрізноманітніші українські та інші видання, яких він так потребував. “Ви не можете собі уявити, який у мене голод на українські книжки, – писав В.Липинський. – Сидиш тут як за якоюсь китайською стіною. Щодо всесвітньої історії, соціології і т.д., ще саяк так даю собі раду, але з українськими виданнями просто нещастя” (Лист № 7 до І.Кревецького).

Зайнятий редагуванням “Хліборобської України” і написанням “Листів до братів-хліборобів” В.Липинський жалкував, що не мав змоги використати пропозиції І.Кревецького щодо наукових публікацій. Він неодноразово писав І.Кревецькому про своє бажання повернутись до дослідження ряду проблем історії України. Викликають інтерес його наміри “дати замітку про монархічні

⁴ ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 309, оп. I, стр., 991. – А. 76, 90–101.

плани Богдана, або може про відносини Хмельницький – Кисіль в моменті, коли шляхетські круги Кисіля на “Короля Руси” висували”, завершити написання статті “Схема державної історії України” та ін. (Лист № 10 до І.Кревецького).

І.Кревецький усвідомлює всю важливість повороту, зробленого в українській історіографії працями В.Липинського. Про це переконливо свідчить його стаття в “Записках НТШ” (т. СХХХІV–СХХХV, 1924) – “Українська історіографія на переломі”. Він справедливо зауважує, що в українській історичній науці досі бракувало аналізу концептуальних, ідеологічних підходів дослідників різних періодів української історії – княжого, козацького, нового і найновішого. Аналізуючи працю С.Томашівського “Українська Історія. Нарис. І. Старинні і середні віки” і В.Липинського “Україна на переломі” І.Кревецький констатує, що пануючій досі народницькій концепції автори протиставили принципово новий погляд на історичний процес на Україні. Їх концепція, зазначає він, має за основу три наріжні камені: землю, націю і державу. “Здобування Української землі, творення Української нації й будування Української Держави – отсе орієнтаційні пункти, з яких оба автори розглядають українську історію, критерії, які прикладають при оцінці поодиноких історичних фактів і цілих історичних процесів”, – писав І.Кревецький. Фактично він був одним з перших, хто започаткував справді науковий аналіз праць В.Липинського, визначення їх місця у суспільному і науковому житті України.

Тісні стосунки зв'язували В.Липинського з Д.Дорошенком, відомим істориком і громадсько-політичним діячем доби національно-визвольних змагань. Нащадок старого козацько-дворянського роду з Чернігівщини, Дмитро Дорошенко народився 8 квітня 1882 р. далеко від батьківщини – у м. Вільно, де працював його батько – військовий ветеринар. Саме батько прищепив йому “любов до українства і погляд, що моя батьківщина – далека Україна, куди він мене возив малим, на канікули, і куди я став їздити сам вже з 4-го класу гімназії. І ця “закваска” була така сильна, що я в гімназії встояв проти всіх “ідейних соблазнів” радикалізму і соціалізму і залишився українським націоналістом.

розуміється, в сфері мови, літератури й історії, чим усім я захопився вже у 10–12 років і далі так, як мої товариші захоплювались К.Марксом або Н.Михайловським”⁵. Закінчивши в 1901 р. Віленську гімназію Д.Дорошенко вступив на історично-філологічний відділ Варшавського університету, далші студії продовжував в університетах Петербургу і Києва. Там таки розпочалася його активна громадська діяльність, спочатку в українській студентській громаді, а згодом – в Революційній українській партії і Українській соціал-демократичній партії. Значно пізніше він так коментував свої політичні уподобання студентської пори: “Я побачив, що не може бути “свідомого українця” – не соціаліста, чи хоч не радикала, і що не можна принести добра Україні, не “працюючи” в якійсь соціал-революційній партії... Виходу не було: або одрікайся “політики” і обмежуй себе виключно “культурницькою” роботою (признаюсь Вам – я любив її найбільше...), або ж іди до соціалістів”. Д.Дорошенко наголошував, що “не захоплювався ніколи доктринами” і мав нахил “до живого діла” – в “Раді”, “Просвітах”, “ТУПі”⁶.

Громадсько-наукову діяльність він розпочав дуже рано – в 1897 р., друкуючи свої статті спочатку в галицькій, а потім російській та українській пресі. Він співпрацює в петербурзькому журналі “Украинский Вестник”, часописі “Рада”, журналі “Украина”. Одночасно співробітничав в Київській “Просвіті”, Українському Науковому Товаристві, а в 1908 р. стає одним з найбільш діяльних членів “Товариства Українських Поступовців”. Приблизно в цей час відбулось його знайомство з В.Липинським, який теж співробітничав в газеті “Рада”. В 1909 р. Д.Дорошенко друкується в журналі “Przegląd Krajowy” і на запрошення В.Липинського приймає участь в з’їзді українців польської культури.

В 1909 р. Д.Дорошенко розпочав свою педагогічну діяльність. Не маючи можливості одержати посаду вчителя в учбових установах Києва, він переїжджає до Катеринослава, де працює в

⁵ Тут і далі наводяться автобіографічні відомості Д.Дорошенка з неопублікованого листа до М.Стороженка від 4.8.1925 р. – ЦДАВО України – Ф. 4465, оп. I, спр. 777 – А. 26 зв.

⁶ Там же. – А. 27 зв.

комерційній школі учителем історії. Багато часу він віддає громадській роботі як заступник голови Катеринославської “Просвіти”, одночасно співробітничав в катеринославській архівній комісії як її секретар і редактор “Летописи Ученой Архивной Комиссии”, а також редагує часопис “Дніпрові Хвилі” (1910–1913 рр.)

Повернувшись в 1913 р. до Києва, Д.Дорошенко викладає історію в комерційних школах і одночасно працює бібліотекарем Історичного Музею і секретарем Українського Наукового Товариства.

В 1915 р. він був обраний уповноваженим Всеросійського Союзу Міст на Південно-Західному фронті і завідуючим відділом допомоги населенню Галичини й Буковини.

Діяльність Д.Дорошенка в українському громадському русі висуває його на відповідальні посади під час революції на Україні. Його призначають помічником Губерніального комісара Київщини (віце-губернатором), а невдовзі – краєвим комісаром Галичини й Буковини з правами генерал-губернатора. Після евакуації адміністрації з Галичини і перенесення урядування до Києва, Д.Дорошенко приймає безпосередню участь в діяльності Центральної Ради. В серпні 1917 р. йому було доручено сформувати новий склад Генерального Секретаріату – першого автономного уряду України. Однак принципи і тактичні розходження з головою Центральної Ради М.Грушевським змушують Д.Дорошенка відмовитись від головування в уряді.

Наприкінці серпня 1917 р. він стає губерніальним комісаром Чернігівщини. Згодом він писав, що “революція 1917 року відкрила всю підсвідому, органічну “нереволіційність” моєї вдачі, моєї психики. Спочатку непомітно для інших я в революції грав уже здержуючу роль, був фактично контрреволюціонером і всі свої високі посади в новій пореволюційній ієрархії використовував не для “углублення революції”, а для її загальмування: революцію я стрів без ентузіазму; з самих перших днів мене охопило пророчє передчуття чогось страшного, але ніколи було віддаватись почуттям...” З переїздом до Чернігова, за словами Д.Дорошенка, “більше на службі в “українській революції” він не був”.

⁷ Там же. – А. 28

В травні 1918 р. Д.Дорошенко прийняв запрошення вступити до Гетьманського уряду. Зважаючи на дружні стосунки з В.Липинським, він пропонує йому стати товаришем міністра, або ж очолити міністерство закордонних справ. Однак причини громадського і особистого характеру змусили В.Липинського відмовитись від цих пропозицій. Разом з тим, він радо прийняв запрошення взяти на себе обов'язки посла Української Держави в Австро-Угорщині.

Д.Дорошенко і В.Липинський належали до різних політичних таборів. Перший був членом УПСФ, другий – УХДП. І В.Липинський, і Д.Дорошенко в 1918 р. брали діяльну участь у цих політичних організаціях, однак праця в державному апараті Гетьманщини фактично поставила їх в опозицію до своїх партій, які вважали Українську Державу витвором реакційних і проросійських кіл. Д.Дорошенко був змушений вийти з УПСФ, яка заборонила своїм членам входити до кабінету Ф.Лизогуба. УХДП, до якої належав В.Липинський і був одним з її організаторів, на першому етапі підтримала гетьмана Скоропадського, однак через якийсь час увійшла до блоку антиурядових партій – Національно-Державного Союзу. І Д.Дорошенко, і В.Липинський доклали чимало зусиль, щоб залучити свої партії до участі в державотворчому процесі. Проте подолати вузький партійний корпоративізм своїх колег по партії їм не вдалося. Більш того: навіть поміркована преса розпочала проти них кампанію, звинувачуючи в антиукраїнстві. В.Липинський сприйняв з обуренням реакцію українських газет на його призначення послом у Відні. “Нова Рада”, редагована А.Ніжовським, колишнім товаришем по партії Д.Дорошенка, намагалась переконати громадськість, що послами Української Держави за кордоном окрім О.Шульгіна призначені неукраїнці. Позапартійний друкований орган – газета “Відродження” піддала безпідставній жорсткій критиці діячів Українського посольства в Австро-Угорщині, назвавши їх зрадниками України. В.Липинський сприйняв ці випадки, як такі, що направлені не лише проти нього особисто, але й в цілому проти Української Держави і вимагав від міністерства закордонних справ офіційної реакції урядових кіл на спроби дискредитації державної політики (Див. листи № 6, 15 до Д.Дорошенка).

Офіційне призначення В.Липинського українським послом у Відні відбулось 21 червня 1918 р. постановою Ради Міністрів про тимчасові дипломатичні представництва. Це був ключовий дипломатичний напрямок з огляду на те, що саме Австро-Угорщина мала у своєму складі українські й польські землі, що вимагало тут від Української Держави особливо сильної й активної дипломатії. Обізнаність В.Липинського з польською проблемою, його авторитет у впливових галицьких колах і серед українців державницької орієнтації говорили про те, що він є найбільш вдалою кандидатурою на цю важливу дипломатичну посаду. За словами Д.Дорошенка, авторитет В.Липинського стояв так високо, що в ході неодноразових переговорів Національного Союзу про участь в уряді, його ім'я "незмінно фігурувало в усіх комбінаціях зложення нового складу кабінету міністрів як кандидата на пост міністра закордонних справ, від чого він ухилявся з власної волі"⁸. Саме тому В.Липинський був залишений на цій посаді урядом УНР і після протигетьманського перевороту.

Персональний склад українського посольства у Відні був сформований В.Липинським. Він запросив до роботи князя І.Токаржевського-Карашевича (згодом вдало продовжив дипломатичну діяльність як посол УНР в Туреччині) – радник посольства; миргородського маршалка В.Полетику – ст. секретар; свого партійного товариша М.Біленького, відомого мецената і видавця тижневика "Сніп" – секретар; Ст. Ваньковича, дідича з Пінщини – аташе; відомого діяча Союзу Визволення України – А.Жука, який опікувався справами українців-репатріантів і військовополонених.

Матеріали українського посольства у Відні зберігаються у фонді міністерства закордонних справ Української Держави Центрального державного архіву вищих органів влади України (ф.3766). Серед них – копії щоденників посольства і 18 офіційних і особистих листів В.Липинського до Д.Дорошенка. Ці документи дозволяють розкрити досі маловідомі сторінки діяльності В.Липинського як державного діяча і дипломата, а також показати

⁸ Дорошенко Д. Історія України, 1917-23. – Т. 2. – Ужгород, 1930. – С. 151

роботу української дипломатичної місії взагалі. Більшість листів до Д.Дорошенка носять приватний характер і фіксують його особисті думки щодо української політики в Австро-Угорщині, Галицького договору, Холмської справи, місця дислокації Сірожупанної дивізії тощо. Це фактично листи до старого товариша, з яким В.Липинського зв'язують довгі роки громадської співпраці. Їх науково-пізнавальна цінність тим більша, що за свідченням українського історика Марка Антоновича, Д.Дорошенко не зберігав листів своїх кореспондентів. "Дорошенко ніколи не зберігав листів, а він листувався з багатьма людьми, – зазначав М.Антонович у своєму інтерв'ю редактору двотижневика "Старожитності" І.Гиричу. – Це був би скарб для археографа. Але так вийшло. Він навіть листів свого найкращого приятеля Липинського не беріг, так що всі листи, що ми маємо, то, як правило, чернетки листів Липинського"⁹.

Важливим доповненням до листування є щоденник Українського посольства у Відні, який зафіксував напружену роботу В.Липинського як посла. Посольство прибуло у Відень 1 липня 1918 р. і розпалося в готелі "Брістоль". Через 5 днів посол був прийнятий міністром закордонних справ Австро-Угорщини графом Бурианом, якому В.Липинський вручив ввірчу грамоту. Кожного дня відбувались зустрічі з німецькими, австро-угорськими офіційними представниками, на яких обговорювалось питання ратифікації Берестейського миру. Треба зазначити, що В.Липинський був уповноважений гетьманом провести обмін ратифікаційними грамотами від імені Української Держави з усіма країнами, які підписали Берестейський мирний договір. Як свідчать листи В.Липинського до Д.Дорошенка, такий обмін відбувся з Болгарією, Німеччиною і Туреччиною. Австро-Угорщина всіляко зволікала з ратифікацією, намагаючись добитися від України ряду поступок на свою користь. Україні, яка ще не мала досвіду міжнародної дипломатії, протистояли досвідчені загальновідомі фахівці в сфері зовнішньої політики. Наприклад, австро-угорський посланник в Україні, граф Форгач, як зазначає Д.Дорошенко, був

⁹ Старожитності. – 1993. – Ч.19. – 24. – С.26.

автором “відомого ультиматума Австро-Угорщини до Сербії, ультиматума, з якого почалася світова війна”¹⁰.

Особливу увагу в листах привертає питання анулювання Австро-Угорщиною таємного договору про поділ Галичини. Опинившись в центрі гострого політичного конфлікту, В.Липинський, робота якого ускладнювалась відсутністю інформації з боку українського державного апарату, виявив себе прекрасним дипломатом і справжнім політиком.

В.Липинський активно зустрічається з українськими галицькими діячами, зокрема головою Українського парламентського представництва др. Є.Петрушевичем, проф. Ст.Смаль-Стоцьким і О.Колесою, бар. М.Васильком, митрополитом А.Шептицьким та ін.¹¹ Львівська газета “Українське Слово” повідомляла, що на честь В.Липинського у посла барона М.Василька у Відні 20 липня відбувся вечір, в якому взяли участь митрополит гр. А.Шептицький, міністр др. І.Горбачевський, послы Ю.Романчук, Є.Петрушевич, К.Левицький та ін.¹² Навіть “Нова Рада” 28 липня 1918 р. писала, що українське посольство у Відні на чолі з В.Липинським користується загальною прихильністю.

Серед складних питань в галузі зовнішньої політики, в розв’язанні яких приймав участь В.Липинський, була проблема Холмщини. Хоча за Берестейським договором її територія разом з частиною Підляшшя відійшла до України, Австро-Угорщина, військами якої були окуповані ці землі, відкрито дозволяла полякам їх колонізувати і нищити українське національне життя. Питання вирішувалось на найвищому державному рівні гетьманом, Ф.Лизогубом і Д.Дорошенком під час їх подорожей до Берліну. Досить детально ця справа висвітлюється Д.Дорошенком в його “Споминах про недавнє-минуле” (т.3) і “Історії України, 1917–1923” (т.2), в деякій мірі і в листах Д.Дорошенка до В.Липинського, видрукованих в 1973 р. (див.: Вячеслав Липинський. Архів. – Т.6. – Філадельфія-Пенсильванія, 1973). З листів В.Липинського до

¹⁰ Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле. – Ч. 3. – Львів, 1923. – С. 43.

¹¹ ЦДАВО України. – Ф. 3766, оп. 1, спр. 106. – А. 23–50.

¹² Там же. – Спр. 294. – А. 25–26, 40.

Д.Дорошенка бачимо, що він провів в справі Холмщини серію зустрічей з міністром закордонних справ Австро-Угорщини гр. Буріаном, а також з гр. Форгачем, який прибув до Відня. Їх наслідком було позитивне вирішення проблеми на дипломатичному рівні. Однак дальший розвиток подій – розпад Австро-Угорської імперії, революція в Німеччині, а згодом і антигетьманське повстання в Україні дали можливість Польщі окупувати Холмщину і Підляшшя.

10 серпня 1918 р. В.Липинський виїхав до Києва. Це була його остання подорож в Наддніпрянську Україну. Київські газети досить детально інформували про його зустрічі в столиці. Окрім візитів до керівників Української Держави він прийняв участь в політичній нараді, що відбулась 14 серпня 1918 р. в МЗС. В.Липинський привіз і передав гетьману ратифікаційні грамоти Берестейського договору, власноручно підписані імператором Вільгельмом II і болгарським царем Фердинандом¹³.

Останній лист В.Липинського до Д.Дорошенка в нашій збірці датований 2 січня 1919 р. Д.Дорошенко, який на цей час вже повернувся з Берліну до Києва, відійшов від державної і політичної роботи і готувався до виїзду в Кам'янець-Подільський. В.Липинський залишився на посаді українського посла у Відні. Подальша доля з'єднала Д.Дорошенка і В.Липинського на еміграції в одній політичній організації – Українському союзу хліборобів-державників.

В.Липинський безумовно відіграв важливу роль у тому, що все своє наступне життя Д.Дорошенко тісно пов'язав з гетьманським рухом. Саме на еміграції В.Липинський розробив ідеологічну доктрину гетьманців, яка базувалась на переосмисленні як давньоминулого досвіду боротьби за українську державність, так і визвольних змагань 1917–1920 рр. і мала вказати правильний шлях до втілення української державної ідеї, активізувати нові зусилля діячів консервативно-монархічного напрямку. В листі до М.Стороженка 4 серпня 1925 року Д.Дорошенко писав: "... Я мав час усвідомити собі свою нову ідеологію, підвести під свої погляди

¹³ Робітнича газета. – 1918. – 14, 16, 18 серпня.

й настрої, так би мовити, теоретичну базу. Мені в цьому багато допоміг В.К.Липинський... Липинський допоміг тепер не мені одному знайти ясну й певну стежку серед еміграційного розброду. Це він звів до купи і об'єднав цілий гурт людей коло нашого бувшого Гетьмана, як біля особи, що вже по своєму становищу являється, так би мовити, втіленням, символом українських державницьких устремлінь. Він створив український легітимізм і дав надзвичайно глибоке й талановите обґрунтування українського державництва". Д.Дорошенко наголошував, що невідомо, "чи вдасться ідеології "Листів до братів-хліборобів" лягти в основу широкої акції українських патріотів", але не можна не цінити благородного стремління їх автора "допомогти тим активним українцям, які хочуть бачити Україну вільною незалежною державою, – пізнати хворобу своєї нації, пізнати, щоб потім тую хворобу поборонити і з новими силами, з новим досвідом робити українське діло"¹⁴.

Один з респондентів В.Липинського – Осип Назарук без сумніву належить до найбільш визначних українських діячів першої половини ХХ ст. Однак його багатогранна діяльність як політика, публіциста і літератора ще не знайшла належного висвітлення. Фактично невідома ця постать сучасному читачеві на Україні. Народився Осип Назарук 31 серпня 1883 р. в селянсько-міщанській родині у місті Бучачі на галицькому Поділлі. Закінчив золочівську гімназію у 1902 р. Вивчав право у Львівському й Віденському університетах й одержав звання доктора юридичних наук. Працював адвокатом у Монастириськах і Сколе. Вступивши до Української радикальної партії, заснованої у 1890 р., він поряд з І.Макухом та Л.Бачинським приходить на зміну тим діячам УРП, які вийшли з неї і дали початок соціал-демократам та націонал-демократам (І.Франко, М.Павлик, В.Охримович, Є.Левицький, В.Будзиновський, М.Ганкевич та ін.). Саме в цей період він завоював собі авторитет у галицькому громадянстві як талановитий журналіст і автор низки політичних брошур. З початком світової війни О.Назарук пов'язав свою діяльність з Українськими Січовими Стрільцями. В серпні

¹⁴ ЦДАВО України. – Ф. 4465, оп. I, стр. 777. – А. 29–29 зв.

1914 р. він стає членом Центральної Бойової Управи УСС, очолює Пресове агенство (“Пресову квартиру”) УСС, пише нариси “Слідами УСС”, “Над Золотою Липою” (1916), бере активну участь в “Стрільській антології” поряд з Д.Вітовським, О.Куриласом, М.Гайворонським, І.Коссаком, Р.Купчинським, М.Яцковим, Л.Гецем та ін.

Широкою популярністю користувалися видані О.Назаруком у Відні “Співанки УСС”, які вміщували твори стрілецького пісінника Р.Купчинського і талановитого композитора М.Гайворонського. В цей же період він працює в Союзі Визволення України. В жовтні 1918 р. О.Назарук стає діяльним членом Української Національної Ради, яка очолила процес створення української державності в Галичині. За дорученням Національної Ради разом з В.Шухевичем виїждить до Києва для переговорів з гетьманом П.Скоропадським з метою отримання воєнно-технічної допомоги у війні з поляками. З своєї власної ініціативи О.Назарук домагався також висилки окремого загону січових стрільців на галицький фронт. Однак внаслідок протидії Українського Національного Союзу, який готував збройний виступ проти П.Скоропадського, Стрільська рада січових стрільців (окрім Р.Сушка) відхилила прохання О.Назарука й прийняла рішення про наступ всіх стрілецьких сил на Київ. У цій ситуації О.Назарук залишився на Великій Україні і взяв активну участь у протигетьманському повстанні як політичний дорадник січових стрільців. Він же був одним з авторів першого Маніфесту Директорії, який поставив гетьмана поза законом. З відновленням УНР О.Назарук в кабінеті В.Чехівського – міністр, а в кабінеті С.Остапенка – керуючий управління преси і пропаганди, а також керівник Українського телеграфного агенства (УТА).

Весною 1919 р. О.Назарук вперше зустрівся з В.Липинським у Станіславі – тимчасовій столиці Західної Облaсті Української Народної Республіки. В.Липинський ще залишався на посаді посла у Відні, однак його скептичне ставлення до режиму і політики Директорії ще більше загострилось після ближчого ознайомлення з ситуацією в Україні. Справа П.Болбчана, розстріляного “за намір перевороту, організованого самостійниками та хліборобами-демократами”, згідно з урядовим формулюванням, призвела до

остаточного розриву В.Липинського з урядом УНР і зречення його від посади посла у Відні. На цей же період припадає також глибоке розчарування О.Назарука у наддніпрянських лідерах, усвідомлення їх політичної неспроможності. Очевидно, це обопільне критичне ставлення до політики Директорії, ідейна еволюція О.Назарука в бік політичного консерватизму стали підґрунтям для їх ідейного зближення і подальших контактів. Влітку 1919 р. О.Назарук виходить з уряду УНР і стає одним з найближчих співробітників голови західноукраїнського уряду диктатора Є.Петрушевича.

Глибока воєнна і політична криза, в якій опинилась УНР, ще більше загострилась з переходом УГА на бік Денікіна, посилила у багатьох галицьких діячів переконання у нездатності наддніпрянських соціалістичних лідерів вести успішно національно-визвольну боротьбу і призвела до політичних конфронтацій чільних діячів ЗО УНР і Директорії. На цьому ґрунті у галицькому громадянстві посилюються настрої своєї виключності щодо всього українства, з'являється своєрідний галицький месіанізм, за яким галичанин, більш дисциплінований й здатний до організації, ніж наддніпрянець, мав відіграти вирішальну роль у створенні української держави. Ці тенденції певною мірою простежуються вже в спогадах О.Назарука "Рік на Великій Україні" (Відень, 1920), а згодом дістали продовження й спробу глибокого обґрунтування у його праці "Галичина й Велика Україна".

З осені 1919 р. О.Назарук переїжджає до Відня і з 25 липня 1920 р. стає членом нового уряду ЗУНР в еміграції. Його делегація у Ризі, до складу якої входили К.Левинський, О.Назарук, Л.Мишуга і Б.Брайтер, домагалась позитивного вирішення проблеми галицької державності країнами Антанти.

Перед своїм від'їздом до Канади в 1922 р. О.Назарук кілька разів зустрічається з В.Липинським у Відні і Райхенау, місці постійного осідку останнього. На цей період припадає і початок їх листування, яке тривало до весни 1928 р., коли стосунки між ними перервалися внаслідок драматичного конфлікту.

Історія взаємовідносин двох визначних діячів українського руху становить величезний інтерес. Їх всебічний аналіз подано у праці І.Лисяка-Рудницького "Назарук і Липинський: Історія їхньої друж-

би та конфлікту” у книзі “Вячеслав Липинський. Архів. – Том 7. Листи Осипа Назарука до Вячеслава Липинського” (Філадельфія, Пенсильванія, 1976). У книзі вміщено 147 листів О. Назарука, писаних протягом 1920–1928 рр. (останні два листи датовані 3 і 12 лютого 1930 р., написані вже після розриву їх стосунків). Ці листи, а також 30 листів В. Липинського до О. Назарука, які збереглись в архіві В. Липинського в авторських чернетках, або копіях, зроблених його секретарем М. Савур-Ципріяновичем, становлять унікальну кореспонденцію, що є цінним джерелом у дослідженні надзвичайно важливих національно-політичних і наукових проблем українського суспільного руху.

Прагнучи до об’єктивного трактування і О. Назарука, і В. Липинського, І. Лисяк-Рудницький змушений разом з тим визнати, що “його праця написана, так би мовити, з назаруківської перспективи, бо саме його барвіста постать стоїть у центрі дослідження”¹⁵. Однею з причин цього є те, що друга половина кореспонденції, як вважав автор, тобто листи В. Липинського до О. Назарука, в більшості своїй втрачена, загинувши під час Другої світової війни. “Найдавніший збережений лист Липинського до Назарука має дату 16 січня 1925, – зазначає І. Лисяк Рудницький. – Отже, не маємо жодного листа Липинського до Назарука з 1924 року, який був переломовим у їхніх взаємовідносинах та кульмінаційним щодо інтенсивності їхньої кореспонденції”¹⁶.

Упорядники даного збірника одержали щасливу можливість внести суттєві доповнення у згадану вище другу половину кореспонденції. У Львівському Центральному державному історичному архіві в особистому фондї О. Назарука (ф. 359) нами виявлено двадцять досі не опублікованих листів В. Липинського О. Назарукові, які й пропонуються читачеві. Більшість з них – 17 написані у 1927 і 1928 рр., тоді як лише 3 датовані відповідно 1923, 1925, 1926 рр.

Основний зміст листів цього періоду присвячений як чисто світоглядним позиціям їх автора, так і конкретним проблемам

¹⁵ Листи Осипа Назарука до Вячеслава Липинського. – С. XVI.

¹⁶ Там же. – С. XXVIII.

гетьманського руху, його взаємодії і ставленню до інших українських політичних течій. Разом з тим вони проливають світло і на особисті стосунки, суперечки й розходження, які виникли ще в період апогею їхньої дружби (1924–26 рр.) під час перебування О.Назарука у США і почали суттєво загострюватись у 1927 році, особливо після повернення О.Назарука до Галичини. У данному збірнику саме листи до О.Назарука найбільш насичені полемічними питаннями, гострою політичною проблематикою. Одна з центральних тем, – яка неодноразово порушувалась у листуванні обох діячів, це тема української державності. В.Липинський підкреслював: “Вся моя праця – все моє єство зв’язані з Державою Українською. Нема держави – нема мене: або під щитом, або на щиті” (Див. лист № 6 до О.Назарука). Розвиваючи свою концепцію класократичної монархії, він все більше схилявся до англійської монархічної системи, яка фактично позбавляла короля реальної влади. Це було пов’язано безперечно з усе більш скептичною поставою В.Липинського до особи П.Скоропадського і намаганням останнього здійснювати фактичне керівництво гетьманським рухом, що зрештою довело до конфлікту між гетьманом і В.Липинським.

В контексті поглядів В.Липинського на характер майбутньої української держави і на основний зміст гетьманського руху, слід розглядати його погляди на ролі і місце церкви у суспільно-політичному житті. У листах до О.Назарука він неодноразово застерігав, що церква і держава мають виконувати різні функції і діяльність їх повинна бути розмежована. Він виступав як проти втручання духовенства у політичну боротьбу, заперечуючи клерикалізм на українському ґрунті, так і проти спроб використовувати церкву у політичних цілях. Попри те, що В.Липинський був переконаний католик, як і О.Назарук, його відрізняла глибока релігійна толерантність, а також прагнення до зближення українців-католиків і православних. Між тим О.Назарук віддавав першість греко-католицькій церкві, все більш активно підтримуючи в ній латинізаційні тенденції, зокрема целібат, введення елементів римської обрядовості тощо.

В.Липинський намагається вплинути на О.Назарука, застерігаючи його від проявів нетерпимості щодо українського

православ'я. "Всякі лайки на православ'я – особливо тепер в добі його нещастя – в католицькій органі українській єсть недопустимі", – пише він. (Див. лист № 7 до О.Назарука). Після переїзду О.Назарука з Америки до Галичини і очолення ним редакції української католицької газети "Нова Зоря" (січень 1928 р.) В.Липинський певний час намагався коригувати курс редакційної політики газети, вважаючи, що головним у ній мають бути інтереси гетьманського руху. Він високо оцінював діяльність О.Назарука у США, де галицький політик зумів надати гетьманському руху сильного політичного звучання, активно сприяв набуттю ним масовості. В.Липинський чекав від нього таких самих успіхів і в Галичині. Між тим О.Назарук занурився в конфесійні проґ теми. Він продовжував брати участь у суперечках, які виникли у греко-католицькій церкві між "візантійстами" на чолі з митрополитом А.Шептицьким і їх головним ідеологом о. Г.Костельником з одного боку і "римщакми", очолюваними станіславським єпископом Г.Хемишиним і перемиським – Й.Коциловським з другого, розпочинає кампанію в пресі на користь останніх, ініціює створення української католицько-консервативної політичної партії та ін. Все це, на думку В.Липинського, суперечило принциповим засадам гетьманського руху. Головним для нього було створення сильної монархічної організації. Він пише О.Назаруку: "... Без організації не вірю в живучість ідеї нашої. І так само в Галичині: коли не сотворите залізної організації, щоб були вірні люде скрізь, в кожному містечку і селі, нічого найкраще писання в "Новій Зорі" не дасть" (Див. лист № 15 до О.Назарука). Виходячи з цього, В.Липинський застерігав його від непотрібних витрат енергії на малоефективні політичні акції – переговори з польськими урядовими колами, непотрібну полеміку з "Ділом" та Українським національно-демократичним об'єднанням, критику націоналістичного підпілля тощо.

До цього спонукало О.Назарука зближення з С.Томашівським – одним з творців галицької автономістичної політики у післявоєнний період, який став активним співробітником "Нової Зорі". Питання про ставлення до Польщі стало тією проблемою, яка спричинила дальше загострення розходжень обох діячів. В.Липинський різко засуджував "угодовство" О.Назарука, спонукав

його до діяльності лише в інтересах гетьманського табору. "Отже перш за все пригадую Вам, що ціль наша не єсть автономія Галичини, не єсть університет у Львові, не єсть кооперативи, а возстановлення Гетьманства на Україні, – писав В.Липинський. – Коли Ви про це забули, чи забудете, то ніякої різниці між Вами і Ундоном не буде, і Ви станете таким самим недержавником, до державного думання і діланія нездатним "русином", як і вони" (Див. лист № 16 до О.Назарука). Угодовству з "республіканською і демократичною" Варшавою він протиставляє ідею об'єднання українських і польських консервативних сил на ґрунті лояльної опозиції центру цілком в дусі своєї ідеї "класократичної монархії", пристосовуючи її до конкретної ситуації на українських землях під Польщею (Див. лист № 12 до О.Назарука). Цю ідею В.Липинський висловив ще в листі до І.Франка в 1912 р. (див. додаток № 1).

Для порозуміння між обома діячами залишалось дедалі менше ґрунту. Цілий комплекс ідейно-політичних розходжень, доповнений все зростаючою напругою особистих непорозумінь призвели зрештою до конфлікту, перервання стосунків і листування. Остання поздоровча картка В.Липинського, датована 12 квітня 1928 р., фіксує припинення колишніх прямих стосунків між В.Липинським і О.Назаруком.

В липні 1929 р. В.Липинський опублікував у 3-х номерах газети "Діло" статтю, спрямовану проти С.Томашівського, "Нова Зоря" і ідеологія гетьманців", яка ставила за мету не дати ввести в оману громадянство можливою ідентифікацією поглядів "Нової Зорі", редагованої О.Назаруком, з ідеологією гетьманців. В.Липинський послідовно відстоював ідеалізм гетьманського руху, а також культ національних героїв, що лежав в основі його ідеології. У політичному плані він закидав новозорянцям насаджування угодовства щодо варшавського уряду, брак державного думання, ставив під сумнів їх концепцію т.зв. органічної роботи. С.Томашівський відповів у "Новій Зорі" "Відкритим листом до пана Вячеслава Липинського", який разом з додатками передрукував у книжці "Про ідеї, героїв і політику" (Львів, 1929). Полеміка, яка розгорнулася між обома діячами, опинилась в центрі уваги галицького громадянства та широких кіл української еміграції.

Одним з тих, хто поділяв позицію В.Липинського, був відомий український діяч Сергій Павлович Шелухін.

Представлені у збірнику листи В.Липинського до С.Шелухіна зберігаються у Центральному державному архіві вищих органів влади України (ф.3695). Серед численних документів фонду збереглися автобіографічні записи різних років¹⁷, які поряд з іншими матеріалами дають можливість відтворити в загальних рисах життєвий шлях цього визначного українського вченого і політика.

Сергій Павлович Шелухін (1864–1938) народився 7 жовтня 1864 р. в селі Деньгах, Золотоніського повіту, Полтавської губернії, у поміщицькій родині. Батько його був військовим офіцером. Вчився спочатку вдома (його вчителем якийсь час був І.Ф.Бойко, син сестри Т.Г.Шевченка – Ірини), а згодом закінчив Лубенську класичну гімназію (1883 р.), директором якої і викладачем грецької мови був відомий український діяч і вчений М.Т.Симонов (Номис). Після закінчення юридичного факультету Київського університету (1888 р.) працював на різних судових посадах у Єлисаветградському окружному суді, у 1893 – слідчим в особливо важливих справах, почесним мировим суддею Кам'янець-Подільської округи. У 1897–1902 рр. – працював товаришем прокурора у Кишинівському окружному суді, а з 1902 – членом Одеського окружного суду, стає членом Одеського юридичного товариства. Одночасно з юридичною практикою викладає теорію права, державне право, російське цивільне право у класичних гімназіях, розночінає наукову працю. Широкий розголос, в тому числі й за кордоном, одержала його праця “Німецька колонізація на Україні”, видана українською і російською мовами відповідно у 1913 і 1914 рр. У 1938 р. вона вийшла у чеському перекладі. Вже у 80-х роках він починає брати участь в українському громадському житті, друкується спочатку в “Зорі”, згодом – в “Українській Хаті”, “Літературно-Науковому Віснику”, “Украинской Жизни”, “Світлі” та ін. На Всеросійському археологічному з’їзді у Чернігові С.Шелухін робить доповідь про стародавність і державо-правне значення назви “Україна”, після чого його було обрано в Одесі дійсним членом археологічного товариства.

¹⁷ ЦДАВО України. – Ф. 3695, оп. I, стр. 172. – А. 61–69.

Всебічне дослідження національної назви "Україна" з найдавніших часів було опубліковане у Празі в 1936 р.

Як вчений-правник С.Шелухін констатує брак у Росії "розвиненого правового думання, на місці якого панує думання примітивне з його авторитетом грубої сили". На противагу цьому, за висловом вченого, "українська історія виховала в українському народі правове думання, з яким у всі часи своїх рухів народ український на своїм прапорі держав гасло "за права і вольности". Однак, 1654 року, коли Україна пішла "під царя Восточного", Московська, а згодом Петербурзька політика нищила українське право й правове думання в українським народі".

Спроби втілення в життя правових поглядів українського вченого призвели до чималих неприємностей, зокрема до трьох жандармських політичних трусів (останній у 1909 р.). "Нагороджений за судову службу орденами і чином дійсного статського совітника, – зауважує С.Шелухін, – я через мою любов до рідного краю не міг на Україні стати навіть членом судової палати, в якій не раз засідав".

З вибухом революції С.Шелухін активно включається у національно-визвольний рух, стає чільним діячем Української радикально-демократичної партії (з червня 1917 р. – Українська партія соціалістів-федералістів – УПСФ). У квітні 1917 р. на Українському Національному конгресі його обирають до складу Центральної Ради. С.Шелухін приймає активну участь в діяльності українського громадянства Одеси, де були особливо сильними самостійницькі тенденції на противагу лозунгам федералізму і автономії, настійливо нав'язувані українському рухові лідерами Центральної Ради М.Грушевським, В.Винниченком та ін. Тут працювали діячі самостійницького напрямку О.Луценко, І.Липа та ін. С.Шелухін стає головою місцевого Українського революційного керуючого комітету, до якого увійшли представники усіх українських партій та угруповань. УРКК вів активну самостійницьку пропаганду й зумів підпорядкувати своєму політичному впливові 87 українських військових частин, що були створені з його ж таки ініціативи. На початку грудня 1917 р. С.Шелухін стає ініціатором створення в Центральній Раді

позапартійної секції самостійників і очолює її. Він активно працює над історично-правовим обґрунтуванням української незалежності і консолідації українського громадянства на ґрунті національно-історичних традицій самостійництва. Зауважимо принагідно, що його єднає з В.Липинським оцінка Переяславського договору 1654 р. як договору для України самостійницького, державницького з правової точки зору. Промови С.Шелухіна в Центральній Раді в грудні 1917 р. проти підміни української самостійності на автономію сприяла прискоренню вступу УНР у мирні переговори в Бересті.

15 грудня 1917 р. Центральна Рада ухвалила закон про Генеральний Суд – найвищу судову установу Української Народної Республіки, до складу якого в січні 1918 р. обирають С.Шелухіна. В есерівському кабінеті міністрів В.Голубовича він стає міністром судових справ. Вже перед самим гетьманським переворотом 27 квітня 1918 р. разом з іншими членами уряду есефами О.Лотоцьким і В.Прокоповичем був відкликаний ЦК УПСФ, що охарактеризував кабінет В.Голубовича як “нездатний стати на шлях реальної роботи і неспосібний до праці”.

Після перевороту 29 квітня у складному процесі формування гетьманського уряду С.Шелухін пропонувався есефами як ймовірний його голова, що висувалась як одна з умов їх співпраці з гетьманом. Незважаючи на те, що есефи перейшли в опозицію до нового режиму, С.Шелухін бере активну участь в розбудові Української Держави. Він очолює українську мирну делегацію на переговорах з радянською Росією (23.У–7.Х.1918 р.), до якої входили також Б.Кістяківський, П.Стебницький, О.Ейхельман та ін.

8 липня 1918 р. було затверджено закон про Державний Сенат Української Держави. Сенатором Цивільного Генерального Суду Державного Сенату було призначено С.Шелухіна. З відновленням УНР він знову очолює міністерство юстиції у першому уряді Директорії, а у 1919 р. стає членом української делегації на мирній конференції в Парижі.

У 1921 р. у Відні діячами, опозиційно настроєними до С.Петлюри, було утворено Всеукраїнський національний державний союз. До його складу увійшли представники УХДП, УПСФ, УПСС – усього близько 50 чол. Лідерами його були: О.Греків (голова

союзу), С.Шелухін, К.Левицький, О.Макаренко, серед активних учасників – А.Жук, М.Залізник, К.Мацюк, М.Кривецький, С.Шемет, О.Скоропис-Йолтуховський, О.Назарук, Р.Перфецький та ін. С.Шелухін був одним з авторів меморандуму, який був відправлений ВНДС Версальській мирній конференції на ім'я президента Г.Вільсона. У ній обгрунтовувалось історичне право українського народу на створення незалежної держави. При чому самостійність України виводилась не як результат проголошення IV універсалом Центральної Ради, а як наслідок відновлення її на підставі історико-правових основ: зречення Миколи II і в результаті цього повернення України у свій попередній державно-правовий стан, оскільки у 1654 р. Україна визнавала над собою лише протекцію царя, а не будь-яких інших правових інституцій.

Від 1921 р. і до 1938 р. С.Шелухін обіймає посаду звичайного професора карного права в Українському вільному університеті в Празі. У 1926–28 і 1935–38 рр. він був проректором університету, а від 1928 до 1935 р. обирався деканом факультету права і суспільних наук. В 1924–25 рр. був професором в Українському високому педагогічному інституті ім. М.Драгоманова. Від часу заснування Українського історично-філологічного товариства у Празі (30.V.1923) С.Шелухін є його дійсним членом (вийшов за власним бажанням у 1934 р.). В останні роки життя він бере активну участь у роботі Українського правничого товариства в ЧСР, яке на думку його організаторів мало продовжувати діяльність заснованого ще в Києві “Українського Правничого Товариства”.

В еміграції С.Шелухін не залишив активної громадської роботи. Він підтримує зв'язок з товариством “Січ” у Відні, яке проводило видавничу діяльність, влаштовувало національні свята, виклади тощо. Якийсь час С.Шелухін очолював Громадський Український Комітет в Чехословацькій Республіці (1920–26 рр.), що об'єднав розпорошену українську еміграцію з усіх українських земель й дав поштовх до створення цілого ряду українських наукових та культурно-освітніх установ.

С.Шелухін належав до тих діячів періоду національно-визвольних змагань, які вміли долати вузько-партійну тактику і активно включилися у державо-творчий процес. Саме цей аспект

С.Шелухіна-політика найбільше імпонував В.Липинському. “Я все був щирим приклонником того державного чуття, яке я бачив в такій високій мірі у Вас”, – зазначає він (Див. лист № 1 до С.Шелухіна). Незважаючи на приналежність до різних політичних таборів, обох діячів характеризувало шанобливе ставлення один до одного, взаємна повага і товариськість. В одному з листів С.Шелухін писав В.Липинському: “...Розходження в поглядах ніколи не перешкоджало і не перешкодить мені ставитися з найбільшою повагою до Вас, як до людини і діяча ідейного, чесно переконаного і відданого інтересам Української нації. Кажу одверто: Ви єдиний з еміграції, до кого я маю найбільше довір'я і кого я найбільше поважаю”¹⁸. Їх об'єднувало скептичне ставлення до політики Директорії та їх лідерів, яка не зуміла поставити державне будівництво на ґрунт організованої законності, не створила міцного державного центру. Обом діячам було притаманне прагнення до “законності, до організованості, до громадськості”, подолання всякого роду анархії, бандитизму, “які власне українськими руками приготують ґрунт для русифікаторів, колонізаторів і т.д.” (Див. лист № 5 до С.Шелухіна).

Такий же конструктивний підхід був притаманний їм у науковій праці. Він полягав у виробленні чітких державницьких поглядів на історичний процес на Україні від найдавніших часів і до визвольної боротьби новітнього періоду. У Липинського викликала живий інтерес праця С.Шелухіна над назвою “Україна”, яка вимагала залучення різноманітних джерел, заглиблення у різні аспекти історичного минулого і безперечно потребувала постійних наукових контактів, творчого обміну думками і т.п. Як відомо, монографії С.Шелухіна “Звідкіля походить Русь” (Прага, 1929), “Україна – назва нашої землі з найдавніших часів” (Прага, 1936) відіграли надзвичайно важливу роль у спростуванні політичних спекуляцій і фальсифікацій навколо державних та етнічно-національних термінів українського народу – “Русь”, “Росія”, “Мала Русь”, “Україна”. В.Липинський вже на початковому етапі праці С.Шелухіна влучно підкреслив її вагомість і виключно важливе

¹⁸ ЦДАВО України. – Ф. 3695, оп. I, стр. 241. – А. 139.

національне значення. “Це тема настільки важна для розуміння перших основ Української Нації і при гім тема так зовсім у нас неопрацьована і незнана, що всяке світло в цім напрямі може принести за собою вияснення багатьох основних проблем нашого національного життя” (Лист № 5 до С.Шелухіна).

У фонді відсутні будь-які сліди спілкування між ними у проміжку 1924–29 рр. Однак у відновленому листуванні ми констатуємо такий самий товариський, поважальний тон, який був притаманний для їх попередніх взаємин.

С.Шелухін був серед тих, хто підтримав В.Липинського в його боротьбі з політичною лінією П.Скоропадського в гетьманському русі, яка набула голосного резонансу в українському громадянстві. Тривала боротьба в середовищі гетьманців, яка за словами В.Липинського, почалась з осені 1927 р. завершилась розколом в їх середовищі і призвела до створення нової організації “Братства Українських Класократів-Монархістів, Гетьманців” на чолі з В.Липинським, В.Залозецьким, Н.Кочубеєм, В.Кучабським, Р.Метельським, М.Савур-Ципріяновичем.

30 вересня–9 жовтня 1930 р. під заголовком “Розкол серед гетьманців (Лист до Редакції)” в газеті “Діло” В.Липинський опублікував комунікат, який роз’яснював суть конфлікту. У відповідь оточення П.Скоропадського не зупинилось перед звинуваченням В.Липинського в “амбіціозності”, “диктаторстві” і зрештою спробах видати його за психічно хвору людину. Звичайно причиною конфлікту була не хвороба В.Липинського, а його цілком обгрунтована незгода з рядом політичних кроків П.Скоропадського, які суперечили уявам В.Липинського про політичну принциповість та ідейну чистоту гетьманського руху. В цій ситуації для нього підтримка С.Шелухіна як “найавторитетнішого правника” мала неабияке політичне і морально-психологічне значення. С.Шелухін ознайомився з комунікатом В.Липинського у “Ділі” і відповіддю прихильників П.Скоропадського – Й.Мельника, О.Скорописа-Йолтуховського, А.Монтрезора і Л.Сідлецького. В листі до В.Липинського від 16 листопада 1930 р. він пише: “З великим інтересом прочитав я в “Ділі” Ваш чесний і мужній протест проти поступовання Скоропадського і з болем відчував, як Ви страждали,

пишучи його"¹⁹. У листі-відповіді В.Липинський вводить С.Шелухіна у суть конфлікту, однією з причин якого була т.зв. будапештська справа, пов'язана із зреченням гетьмана від прав України на Закарпаття. Він надсилає йому уривки з листа і щоденника П.Скоропадського і дозволяє "використати ці документи для боротьби зо злом внутрі, в самих-українських рядах" (Див. лист № 18 до С.Шелухіна).

Останні листи В.Липинського, написані незадовго до смерті, є переконливим свідченням повної безпідставності тверджень про його нібито психічний розлад, що активно поширювалися його опонентами. Незважаючи на тривалу і виснажливу хворобу, В.Липинський до кінця зберігав ясний розум. Він чітко дотримувався принциповості та ідейної послідовності у своїй політичній діяльності, що, на жаль, не завжди було зрозумілим навіть учасникам і лідерам започаткованого ним руху. За кілька місяців до смерті він писав о.Т.Горникевичу: "І невже Ви дійсно думаєте, що тільки недуга могла спричинити мій крок? Чи не прийшло Вам на думку, що коли б це дійсно було так, коли б в моєму виступі не було об'єктивної правди, то чи не обійшла б заінтересована сторона цього виступу повним мовчанням? Скажіть, кому, невинному, прийде в голову полемізувати з галюцінаціями невідповідального хворого?" (Див.: додаток № 3). З цими словами В.Липинського не можна не погодитись.

¹⁹ ЦДАВО України. – Ф. 3695, оп. I, стр. 241. – А. 139.

ЛИСТИ

ДО Р. МЕТИКА

№ I*)

Високоповажний Товаришу!

Завтра виїзжаю до Києва. Адреса моя буде в Редакції “Przegląd krajowy”¹. Чи дістали комплект “Przegląd krajowy”? З Києва напишу до Вас ширше в справі нашого часопису, надіючись, що Ви нам де в чому тут в Телешені допоможете. Здоровлю сердечно.

Ваш Липинський.

Вчора написав до д. Доманицького², сьогодні висилаю “Рідний Краї”³.

Пишіть до мене до Києва, що у Вас чувати і як здоровля тов. Доманицького? Чи дістали відповідь від вуя на лист, про котрого Ви мені писали.

(ЦДІА України у Львові. – Ф. 309, оп. I, спр. 2372. – А. 28. Автограф)

№ 2

Вельмишановний і Дорогий Товаришу!

Дуже, дуже сердечно дякую Вам за Ваше щире письмо і Ваш привіт. (...) * хотів до Вас ширше про все написати. Але повірте, що стілько у мене тепер роботи і стільки клопотів, що хвилинку часу найти трудно. Завтра їду по справам до Києва, отже не бажаючи довше зволікати з відповіддю пишу оцих кілька слів. Коли вертатиму з Києва, постараюсь зателеграфувати до Вас, бо мені страшенно хочеться з Вами побачитись і про багато річей поговорити. Чи не збираєтесь коли до Відня? Се було б ще краще, бо тут ми б мали більше часу для розмови.

Що до моєї фотографії з небіжчиком Доманицьким, то постараюсь її у Києві пошукати. Може – збереглась вона в невеличких останках моїх паперів, які збереглись після страшної руїни, що лягла на все наше добро під час війни і революції.

Ще раз дякую Вам од щирого серця, Дорогий Товаришу, за Вашу пам'ять – добре слово. Шлю Вам сердечний привіт
все відданий Вам В.Липинський.

Відень 10.VIII.1918 р. Hotel Bristol Wien I

(Там же. – А. 1-2. Автограф)

№ 3

(Телеграма)⁴

Roman Metyk mnisza 5

Wien 15 = 2514 = 12 - 6.9/10 - n

Bin staendig Wien sehe sye gerne - Lipinsky

(Там же. - А. 29. Оригінал)

№ 4

17.X.1929

Badegg Post Tobelbad
Steiermark

Високоповажний і Дорогий Товаришу!

Справді велику радість зробили Ви мені своїм листом. Стільки часу немав я жодної звістки ні від Вас, ні про Вас. Кого я з моїх знакомих Галичан не розпитував – ніхто не міг сказати мені про Вас щось певного.

Всім серцем тішуся, що Ви здорові, що оженилися, що маєте сина. Нехай Бог Милосердний шле Вам і Родині Вашій все найкраще! Головне здоров'я і спокій духа, бо це найбільші добра на цім світі. Пані Вашій, хоч я і не маю честі бути з нею знайомий, передайте од Вашого старого товариша, з добрих молодих студентських часів, поклін і привіт.

Не гнівайтесь на мене, що так довго не відписував на Вашого листа з Зерзе⁵ з дн. І.ІХ. і збірку картку з 13.ІХ. Коли людину зустрине якась несподівана радість, то вона хотіла-б це відповідно висловити, відповідно на неї зареагувати. А реакції на прояви життя залежать в великій мірі від здоров'я, від тих сил фізичних, якими людина розпоряджає. Сил цих у мене вже дуже дуже мало.

Щоб Ви зрозуміли мій сучасний стан, розкажу Вам трохи про себе. По катастрофі я залишився тут в Австрії, переїхавши в 1919 р. з Відня, де було для мене задорого, до Райхенау, підгірської околиці. Там я прожив 7 літ, маючи дуже дешеве помешкання (бо підпав під виданий пізніше закон о т. зв. охорону льокаторів). Зараз же в 1919 р. прийнявся я за свою письменницьку працю в цілі врятувати з руїни державну ідею нашу в тій її – гетьманській формі, в якій вона себе найдоцільніше проявила. Перші кроки були дуже тяжкі для мене,

бо брати мої не могли ще відбудувати на Волині свої знищені посілости і не могли розуміється нічим допомогти мені. Тоді почала знов проявлятися недуга, залічена була свого часу в Закопанім. З кожним роком по трохи гіршало, але все ще я по троху держався. В 1926, помимо моєї волі, мене Пан Гетьман і мої однодумці перевели до Берліну, до Укр. Наук. Інституту⁶, що там повстав. Цей рік побуту в Берліні мене остаточно підрізає. Процес, що досі йшов поволі, там пішов дуже скорим темпом і лікарі наказали мені вернути чим скорше в гори, до Австрії.

В 1927 р. в кінці літа я вернув сюди, але вже стратив своє помешкання і нове знайти було неможливо, в тих умовах, в яких я знаходився. Тоді брати мої знайшли для мене маленьку хатину тут, недалеко від Гразу. Поки її приведено трохи до порядку, поки я до неї переїхав, життя моє висіло вже на волоску і лікарі не робили вже жодної надії. Оце більше вже як 2 роки лежу в ліжку. Цього літа трохи було мені полекшало завдяки дієті – безсолній і ліченню по системі Gerson – Janerbreich, яке від весни дуже совістно перевозжу; але тепер восени знов трохи гірше. Щоб Ви мали поняття як я виглядаю тепер, посилаю Вам фотографійку з останніх часів.

Живу одною частиною правого легеня, бо з решти вже нічого не осталося, і як би не мій залізний організм, а в останніх часах оця безсолна дієта, то певне вже не жив-би. А до цього всього найгірше вічні згризоти громадського характеру з нашими людьми. Поки був здоровий і міг боронитись – мовчали. Тепер всі вороги повилазили і нападають на мене, безборонного. Але про це не варто писати. Вибачте що так багато, або і забагато, про себе розписався.

Сердечно дякую Вам за прислану вирізку з "Ради"⁷. Напишіть, будьте ласкаві, чи можу ще якийсь час її у себе задержати, чи по зможі скорше Вам відослати?

Також сердечно дякую Вам за запросини до себе. Не можете собі уявити, як би радо з них я скористав і як я затужив за Рідною Землею. Але коли будуть у мене сили на таку подорож? Чи пустять мене туди ці, що власне Гетьманського руху в своїй близорукості найбільше бояться? В газетах знов читав я про відновлення процесу в справі спадщини по бл. п. Тишковським. Був би Вам дуже вдячний за кілька слів пояснення, бо справа ця, з

огляду на Вас, все мене інтересує. Перемиєський “Укр. Голос”⁸ маю. З приємністю прочитаю там Ваші праці. Ще раз дякую Вам за пам’ять, прошу і надалі не забувати, та здоровлю Вас сердечно.

Ваш В.Липинський.

(Там же. – А. 3–4 зв. Автограф)

№ 5

Бадег
19.II.1930

Високоповажний і Дорогий Товаришу!

Обидва Ваші ласкаві листи з д.21.X.1929 р. і з д.27.X. того же року з залучниками одержав. Дуже, дуже сердечно Вам за все дякую.

Пишучи до Вас перший раз в цім новім році, шлю Вам і Родині Вашій найщиріші побажання всього, всього найкращого.

Не гнівайтесь, Дорогий Пане Товаришу, що так довго не писав до Вас і що тепер пишу не власноручно, а диктую цього листа перебуваючому при мені мому приятелєві п. Ципріяновичу⁹. Причиною мого довгого мовчання – недуга, яка зимою все погіршується, і ріжні згризоти, один зразок яких хочу Вам переслати.

Як з давнього нашого знаомства, так і з теперішніх листів Ваших бачу, що Ви до мене так само добре і по дружньому відноситесь, як і давніше. На цій підставі дозволяю собі просити Вас, як суддю, о пораду. Справу, про яку мова іде, зрозумієте із долучених документів. Що-ж до Вашої поради, то ходить мені ось про що. Чи можна Назарука притягнути до суду за те, що він на моє візвання оголосити документи, якими він мені погрожував (див. вирізку з газет ч. 1, 2, 3), відповів так, як в “Новій Зорі” ч. 12.

Прошу дуже вибачити мені, що при всій Вашій тяжкій праці осмілююсь обтяжати Вас своїм проханням. Але повірте, що немаю до кого тепер звернутися в цій справі. Старі знайомі або десь розсіялись по світі, або повмирали, новим же не довіряю. Якщо вважатимете, що ця справа надається до суду, що може бути виграна, і що я повинен звернутися до суду, то будьте ласкаві вкажіть мені якогось доброго адвоката в цих справах у Львові.

Иншим разом напишу Вам більше. Нині, повірте, не маю сил. Документи вкладаю в особну куверту і прошу як їх переглянете, з Вашою порадою, мені відіслати. Може Бог дасть, що ще колись зможу Вам чимсь оддячити за це.

В надії, що не будете на мене гніватись сердечно стискаю руку Вашу і шлю щирий привіт Вашій Родині.

Ваш Вяч. Липинський.

(Там же. – А. 23. Машинопис, автограф).

№ 6

Бадег, 14.III.1930

Високоповажний і Дорогий Пане Товаришу!

Дуже, дуже сердечно дякую Вам за Вашу ласкаву відповідь і пораду, а також прошу ще раз вибачити мені, що наробив Вам клопоту своєю справою, тим більше, що Ви були хворі, про що я не знав.

Згоджуюсь з Вашою думкою, що після виключення Назарука з нашої організації і висловлення йому погорди з боку моїх політичних однодумців¹⁰, судитися з ним не варто. Тим більше, що як отверто признався сам п. Томашівський¹¹, за поборювання мене йому обіцтовано в Варшаві різні милости.

Дуже Вас прошу, Дорогий Пане Товаришу, нічого про мене до часописів не писати. Мені вже і так прикро, що я забагато займаю своєю особою увагу українського громадянства.

В своєму листі згадуєте ласкаво про 19-ту річницю, як я Вас відвідав в санаторії в Кракові. Був-би я вам дуже вдячний, коли-б, як буде у Вас багато вільного часу і будете зовсім здорові та матимете охоту – написали мені Ваші спогади про наші колишні зустрічі (між иншим, як називався той старший пан, якого я пізнав тоді в Вашім товаристві і що з ним сталося). Мені-би це придалося для моїх споминів, які думаю колись, як мені Бог дасть ще життя, написати.

Сьогодні кінчу, бо дуже зле себе фізично почуваю. Ще раз від всього серця дякую Вам за Вашу пораду, здоровлю мдиро Вас, Вашу

Дружину і Богдана (дай Боже, щоб ріс Вам на утіху!) і остаю з правдивою пошаною Вам завжди відданий В.Липинський.

(Там же. – А. Б. Машинопис, автограф).

№ 7

12.V.1930

Badegg Post Tobelbad

Вельмишановний і Дорогий Романе Василевичу!

Маю надію, що як людина, що сама колись сильно недужала, зрозумієте чому я так довго не міг відписати Вам і не візьмете мені цього за зле. Останні місяці я переходив дуже тяжку кризу. Процес в останніх частинах легенів, які ще маю, почав знов пришвидче і в звязку з ним, а також з лікарствами, якими його лікар поборює, мною оволоділа повна неміч, яка не опустила мене ще й сьогодні.

Перш за все сердечно дякую Вам, Вашій Вельмишановній Дружині і Вашому милому Синові за святочні поздоровлення. Повірте, що лежачи в ці дні, я думкою був з Вами і бажав Вам всього, всього найкращого.

На листи Ваші, які одержав всі, відповім коротенько по порядку.

За фотографію Вашого Богданка і збірну фотографію з Буга сердечно Вам дякую! Зробили зробили Ви мені ними, особливо фотографією Вашого сінка, велику приємність. Ви мало змінились від часу, як ми бачились і я Вас зразу на збірній картці пізнав.

Чи по бл. п. Доманицьким остались які книжки в Закопанім – сумніваюсь. Всю спадщину по нім в книжках і листах забрали, на скільки мені відомо, його київські приятелі. З кореспонденції Вашої з Доманицьким, на жаль, нічого собі пригадати не можу, крім того, про що згадуєте в своєму листі.

За Ваші ласкаві уваги, що до моєї дієти – дуже Вам дякую. Вони зовсім сходяться з тим, що мені приписано і чого додержуюсь.

Дуже зворушило мене Ваше добре слово про мою працю. Вложив я в неї всі сили, які ще мав і, по совісті, своє розуміння.

Тішуся, що Ви відступили від свого наміру писати щось про мене. Мені йде про діло, а не про мою особу і мені прикро, коли про мене особисто пишуть. Тому не для публічного ужитку, а тільки Вам, як своєму старому знакомому і товаришеві, подам відповіді на Ваше питання.

Деякі знайдете в книжці Пуласького¹² про наш Рід, яку Вам одночасно для Вашої бібліотеки і на добрий спогад посилаю. Казімір Пуласький займався історією нашої шляхти: черпав з архів[ів] (як напр. Архів подільської шляхти), які під час революції зістали знищені. Знаючи, що у нього єсть монографія нашого роду, яку він готовив до 2-го тому своєї "Хроніки", я запропонував йому видати її окремо, як рукопис, в числі лише 100 примірників і зробив це при помочі моїх братів. Добре сталося, бо незабаром бідний Пуласький помер від старості і згризот на еміграції в Познані.

З книжки цієї довідаєтесь, що мати моя була з дому Рокицька гербу Рогаля.

Маєток мій Русалівські Чагари в Уманщині я одержав від мого дядька Рокицького і при розділі ще перед війною він війшов в загальну спадкову масу.

Плеврит мій був вповнівилічений в Закопанім. Перед війною я був зовсім здоровий. Моя недуга почалася знов вибухом крові, якого я дістає в мазурських озерах, служачим в 4 драгунськім полку в армії ген. Самсонова (по битві під Танненбергом, де противником нашим був тоді ген. Гінденбург). Після того я був перенесений до резерв[ного] полку кінноти, але здоровля вже не відзискав, а остаточно занедужав на еміграції, а особливо в Берліні. По повероті з Берліна сюди до Австрії, вже три роки майже, мушу здебільшого лежати і то тільки навзнич, бо, повернувшись чи на лівий чи на правий бік, зараз трачу віддих. Од цього поробились мені рани, що мене дуже, особливо в ночі, мучить.

З своєю жінкою я розійшовся ще перед війною з приводу різниці у характерах і політичних поглядах. Дочка моя осталась при жінці і тепер студіює на університеті в Кракові, має вже 21 літ, торік відвідувала мене. Україну любить і тужить за поворотом до Чагарів (які знає тільки з оповідань), але польсько-краківський вплив матері

мусів оставить на неї свій слід, що теж відобрало мені останню радість в особистім життю. – Очевидно пишу Вам це все вповні довірочно, вірячи що нашими взаємовідносинами керувала і керує завжди обопільна добра воля.

Молоді люде, згуртовані в кооперативі “Дружина”¹³, роблять на мене дуже симпатичне і солідне враження. Тому тішуся щиро, що Ви до цієї кооперативи і самі вступили і других будете до неї заохочувати. Вона заслуговує на це.

Дуже дякую Вам за спис цінних книжок Вашої бібліотеки, який Ви були ласкаві мені прислати. Напишіть, будьте ласкаві, чи спис цей маю Вам відослати, чи можу у себе оставити. Книжка, яку Вам удалось набути у Львові має велику історичну вартість, тим більше, що екземпляр, як бачу у Вашому опису, неушкоджений, що з цими виданнями рідко буває. Як свого часу юридичні підручники, вони були в великім ужиттю і тому рідко можна тепер найти добре захований примірник.

Не забудьте прислати мені своєї праці про Доманицького. Добре що її пишете. Як що маєте брошуру “Чистому серцем”, то певне помітили, що видавці її з мотивів політичного антагонізму нічого не згадали в ній про моє близьке знайомство з Доманицьким і про те, що ми разом з ним видавали в Києві “Селянську книжку” (Він писав, а я видавав ці брошури, призначені для селянської маси).

Завжди буду Вам сердечно вдячний коли захочете написати до мене. Прошу тільки не гніватись, коли я сам буду писати рідко, бо лікар на якийсь час – принаймні до осені – наказав мені вести по можливості чисто вегетативне життя, коли хочу набрати хоч трохи сил.

Сердечно здоровлю Вас, шлю низький поклін Вашій Вельмишановній Жені і цілую Вашого Богданка, Вас все шануючий і завжди відданий Вам В.Липинський.

П.Ципріянович дякує за ласкаву пам’ять і просить передати його привіт і поклін.

(Там же. – А. 8–10 зв. Автограф)

10.VI.1930

Бадег

Високоповажний і Дорогий Романе Василевичу!

Хоч в кількох словах (бо на більше сил не маю) приміть прощу мою найсердечнішу подяку за Ваші добрі листи, за прислане мені з Парижа лікарство і за зміст цікавої книжки з Вашої бібліотеки. Велике, щире спасибі!

Не можу Вам висказати, як радію Вашій обітниці приїхати до мене. Велика це була-б радість в моїй недужі. Боюсь тільки, що час так потрібний Вам для відпочинку піде на відвідини хворого, що єсть все річю тяжкою, бо бувають дні, коли більше недуга докучає і я в тяжкім песимістичнім настрої або говорити мені тяжко. Отже зважте це все добре, Дорогий і Старий мій Приятелю, бо я не хотів би, щоб, побачивши тепер останки того, чим я був колись, Ви попсували собі добрі, слава Богу – вражіння з нашого давнього знайомства.

Коли-б Ви все-ж таки рішили приїхати, то їхати до мене треба спершу до Гразу (Graz), а тоді кілька ста[н]цій залізницею на Köflach (Köflacherbahn) до ста[н]ції Lieboch. Про день і годину приїзду прошу конче повідомити мене заздалегідь. На ста[н]ції Lieboch (або, як удасться, то в Graz'і) зустріне Вас п. Ципріянович і допоможе добратися до мене. Напишіть теж, чи любите і можете ходити (від станції до мене к[оло] 2 кілометрів), в противному разі вишлеться "фіра", бо тут велика глуш і фіякрів на станції нема. Дуже нетерпляче жду від Вас у всіх цих справах відповіді.

За ласкаво предложений Вами столик сердечно Вам дякую! Він мені не потрібний; бо всі приладдя до писання і читання в ліжку маю. Справді не знаю як Вам віддячить за Ваше добре серце і пам'ять про мене.

Спільна фотографія моя з пок. Доманицьким з Закопаного зберіглась у мене. Як би Ви може хотіли її використати то можу Вам її прислати, надіюсь, що на почті не пропаде.

В справі брошури про Доманицького здається вийшло між нами непорозуміння: я мав на думці брошуру, яку видали тут недавно, в

Празі під ред., здається, Лотоцького, а Ви маєте на думці брошуру “Чистому серцем”, видану значно давніше.

Репродукція штиху Галятовського¹⁴ призначалась, поскільки пригадую, спершу до Історії Аркаса, редагованої Доманицьким, а відтак дісталась до “Z dziejów Ukrainy”.

Ваш останній лист неначе недокінчений. Чи не забули вложити останньої картки? Чи дістали послану Вам книжку Пуласького про наш рід, я послав рекомендованим. Отже жду нетерпляче звістки що до Вашого приїзду, а поки що найсердечніше здоров'я Вас і шлю низький поклін Вашій Жені та привіт Богданкові.

Ваш В.Липинський.

(Там же. – А. 12–13 зв. Автограф)

№ 9

19. VIII.1930
Badegg

Високоповажний і Дорогий Романе Василевичу!

Дуже, дуже Вас прошу вибачити мені ласкаво, що так запізнився з відповіддю на Вашого листа з д.14.VII.

Доля останніми часами не щадить мені своїх ударів. Крім недуги, дуже тяжкої з приводу неможливих до витримання цьогорічних змін погоди, звалились на мене різні прикрости громадського характеру – такі, яких досі мені не довелось ще пережити. Про них не хочу Вам поки що писати. Довідаєтесь певне все з комунікату, якого хочу (коли тільки сили фізичні мені дозволять) написати і помістити в українській пресі¹⁵. Або може поговорим про все при побаченні – і це було-б найкраще. Розуміється не потребую запевняти Вас, яка це була-б для мене радість, коли-б Ви змогли мене одвідати. Але прошу цього так дуже собі до серця не брати і пам'ятати, що Ваші відвідини будуть для мене тим любіші, чим з меншим клопотом для Вас вони будуть сполучені.

Ваші “Спомини про Доманицького” написані дуже добре і раджу Вам дати їх до друку. Думаю, “Неділя”¹⁶ буде підходячим для цього часописом. Коли-б ви хотіли зробити мені приємність –

то просив би я Вас о одну тільки виправку в Вашій праці, а саме не сполучати мого імені з іменем Донцова. Донцов тоді в Закопанім був ще завзятим соціалістом і як що покійний Доманицький намовляв його писати (хоч Донцов вже тоді писав багато в партійній с.-д. літературі) то зробив це в зовсім іншим намірі, ніж мене, тоді ще нічого не написавшого. Знаю, що з Донцовим бували у Доманицького дуже гострі політичні спори (так, що вже мусіли вмішуватись Др. Маєвич і Вільчинський), а у мене з Доманицьким політичних розходжень не бувало. Але це все розуміється дрібниця.

За прислане Вам[и] лікарство ще раз Вам сердечно дякую. На жаль воно не дало бажаного ефекту і лікар місцевий не радить мені його дальше брати, а продовжувати вже випробуваний і діючий заспокоюче "Dicodid". Для мене найдорожче тут Ваша пам'ять і турбота про мене, за які нехай Вам Бог пошле все, все добре.

Борщак ще молодий історик, більшовик тепер, дуже рухливий, але на жаль дуже поверховий і, що гірше, дуже довільно користуючий з джерел. Зловивши його на перекручуваню цитат, я свого часу (коли він ще не був комуністом) відмовив йому співробітництво в "Хліб. Україні".

"Зиза"¹⁷, про якого питаєте, не маю і ніколи не бачив. Взагалі я вже забув і відучився сміятись.

Ще раз дякую Вам за все добро мені оказане, середечно стискаю Вашу руку, Високоповажній Пані Добродійці шлю низенький поклін і Богданка цілую,

Ваш завжди В.Липинський.

П. Ципріянович дякує за пам'ять і шле щирий привіт.
(Там же. – А. 15–16 зв. Автограф)

№ 10

29.XII.1930
Badegg

Високоповажний і Дорогий Романе Василевичу!

З наступаючими Різ,вяними Святами і Новим Роком шлю Вам, Вашій Високоповажній Дружині і Богданкові – так любій і милій

дитині, яку бачу на фотографії – мої сердечні поздоровлення і щирі побажання всього, всього найкращого!

Дуже дякую Вам за ласкаво прислані фотографії. Велику Ви мені ними зробили приємність. Тішуся, що тепер вже неначе особисто пізнав Вашу Родину. Прикро мені тільки, що Ви эле виглядаєте. Мабуть мучать Вас сильно всі ці клопоти і згризоти з доходженнями і загрозою перенесення. Всього серцем бажаю Вам, щоб все це добре для Вас скінчилося і щоб Ви могли осягнути так потрібний для Ваших нервів спокій.

Прошу не візьміть мені за эле, що так довго не писав я до Вас і що тільки можу Вам подякувати за Вашого сердечного і підбадьоруючого листа з д.11.XI. Тут цього року зима якась гнила, вохка, туманна і це, в звязку з реакцією на все, що доводиться переживати, так фатально впливає на мою недугу, що подавляє мене на довгі періоди і тієї дрібки працездатности, яку ще зміг я заховати. Отже прошу Вас бути все розумілим на моє минуле – і евенгуальні будучі – мовчання і прошу вірити, що спричинені вони лише недугою, бо мої відносини до Вас залишаються все по старому, дружніми.

За прислані вирізки з газет дуже Вам дякую. Ви певне чули, що панове Скоропадщики (бо в Скоропадщину, на жаль, повернули вони гетьманську ідею, подібно, як ідею самостійної республіки повернуто людьми того самого типу в Петлюрівщину) запритягли "Діло" до третейського суду за невидрукування їх відповіді мені і звернулись в цій справі до Др.Старосольського¹⁸. Як раз оце довідуюсь, що Др.Старосольський їм в своїм посередництві відмовив, написавши до Вайзее¹⁹, що він справ проти мене не буде вести. Дуже мене оце становище зворушило і дало мені велику моральну сатисфакцію. Хочу написати до нього, але на жаль десь так заховав його адресу, яку Ви мені свого часу були ласкаві прислати, що при моїй обмеженій здатности до руху, лежачи в ліжку не можу її найти. Коли-б Ви були ласкаві і при нагоді що адресу повторити, то зробіте справді велику прислугу мені – інвалідові.

Ще раз дякую Вам за Ваші ласкаві запросини до себе. На жаль покищо, не маючи змоги робити найлегші навіть фізичні зусилля

(напр. умивання – це для мене тепер ціла мука, при якій кілька поворотами [змушений] відпочивати, бо віддику не стає), не можу й думати про подорож. Крім того і польський уряд жадав би від мене мабуть таких декларацій, яких би я не підписав. Про мій поворот до большевиків – очевидно не може бути й мови. Для цього я мусів би визнати їх владу. Невже Ви вважаєте мене до цього здатним, що мене від такого повороту відмовляете? Думаю, що тут якесь непорозуміння, на яке дозволяю собі звернути Вашу увагу, бо не хочу, щоб навіть тінь непорозуміння між нами появилась. Вибачте нескладний характер цього листа. Кашель і задуха так мучать, що при письмі і рука погано служить.

Ще раз сердечно бажаю Вам і Родині Вашій веселих свят та щасливого, дай Боже, Нового Року – і міцно стискаю руку Вашу, Вам все відданий В.Липинський.

П.Ципріянович шле Вам привіт і Святочні поздоровлення.

(Там же. – А. 18–19 зв. Автограф)

№ 11

Badegg, 20.II.1931

Високоповажний і Дорогий Романе Василевичу!

Сердечно дякую Вам за Вашого листа, поздоровлення, фотографії і Ваші дві картки. Пишучи до Вас перший раз в цім році, повторюю своє щире бажання, щоб приніс він Вам все, найкраще!

Маю надію, що згідно умові нашій, не будете гніватись на мене за моє довге мовчання. Тут зима дуже погана цього року і це фатально відбивається на моїх легенях. Правду кажуть лікарі, що каверн без операціївилічити нема способу. Але і на операцію вже у мене запізно – отже треба бути терпеливим. Але це не все дається легко.

Прикро мені було вичитати в Вашім листі про Вашу недугу. Слава Богу, що вже почуваете себе дїпше. Але по грипі треба стерегтись довший час, як простуди так і перепрацьовання. Не забувайте про це.

Ваша стаття в “Ділі” про Покійного В.Доманицького вийшла дуже гарна. Тїшуся, що Ви її написали і видрукували.

Місце з Вашого попереднього листа тепер цілком розумію. При тім запевняю Вас, що я ніколи не думав, що Ви змінили свій погляд про мене, так як і Ви можете бути певні, що не зміню ніколи свого погляду про Вас.

Ваші характеристики наших великих людей і невдалих політиків почасти вірні. Кажу “почасти”, бо проблем державного мужа серед нації, нездатної до державного життя єсть дуже скомплікований і вирішити його, як показує наша тисячелітня історія, дуже трудно.

Приємно мені було вчитати в Вашім листі, що Ваш музей побільшується. Збираючи всі ці речі, робите справді добре і корисне діло. Щиро бажаю Вам якнайбільших успіхів в цім напрямі.

Питаєте про “Зиза”. Дістав і дуже Вам дякую. Не писав досі про це Вам, бо уникаю тепер порушувати в листах неприємні теми. Річ у тім, що карикатура єсть річ добра і потрібна. Але найпримітивніша культура вимагає, щоб карикатурист придбав собі принаймні фотографію того, кого він хоче карикатуризувати. Нарисувати ж якусь машкару з власної фантазії і підписати під цим “Липинський” – це такий брак поважання до другої людини, який пояснюється тільки невилічимим нашим варварством.

За адресу Д[окто]ра Старосольського дуже Вам дякую. Я йому написав і послав копію мого листа до о. Горникевича, щоб Др. Ст[аросольський] був в курсі моєї аргументації. Цю копію долучаю і для Вас – може Ви колись зустрінетесь з Др. Ст[аросольським] і будете говорити на цю тему, отже хочу, щоб і Ви були в курсі справи. Копію цю прошу залишити у себе*).

Ще раз дуже дякую Вам за все мені дорогу Вашу пам'ять і сердечно здоровлю Вас та Вашу Високоповажну Дружину, милого Богданка цілую. Ваш завжди В.Липинський.

П.Ципріянович шле Вам привіт.

(Там же. – А. 25–26 зв. Автограф)

Христос Воскрес!

З нагоди Свят Воскресення Христового шлю Вам, Високоповажний і Дорогий Романе Василевичу, Вашій Високоповажній Дружині і Любому Богданкові найсердечніші поздоровлення і побажання всього, всього найкращого! Дуже дякую Вам за Вашого листа з д.27.ІІ. і ласкаво прислані знімки. Вони дуже цікаві, і тим для мене інтересніші, що оригінал я на жаль не бачив. Кожний Ваш лист – це велика розрада для мене!

Знов довший час не писав я до Вас, бо, як знаєте, передвесна і весна, та ще така неможлива як цього року, це найтяжчий час для хворих на груди. Сильно докучає мені останніми часами недуга, особливо серце, яке під що переходову пору, з вічними змінами раптовими тиснення і температури ради собі дати не може.

Дуже засмутила мене звістка про Вашу операцію. Добре, що рішилися на це зразу, бо ця річ запущена веде часто до дуже приких комплікацій.

Ніякої прикрості не зробили Ви мені, Дорогий Романе Василевичу, присилкою “Зиза”. Навпаки – як би не Ваша ласкава до мене увага, я нічого-б про це не знав. Я тільки дозволив собі поділитись з Вами своїми думками про малу культурність наших людей, що з рештою не тільки в однім “Зизи” проявляється. Але час, дасть Бог, що нашу ваду виправить.

Коли вже мова про “Зиза”, то тут вийшло ще одно непорозуміння. Я не знав, що числа прислані мені Редакцією, походять від Вас (бо від Вас я одержав було перед тим число з карикатурою). Тому Вам досі за них не подякував. Роблю це сьогодні, тим радісніше, що ці числа мають, згідно Вашому бажанню ждати на Вас і будуть таким чином видимою для мене обітницею Вашого – мені так бажаного приїзду.

Тішуся щиро, що удалось Вам нарешті покінчити щасливо в Варшаві цю прикру силекуру, яка Вам так довго не давала спокою.

За бажання переслати мені “Щоденник” Чикаленка²⁰ сердечно Вам дякую. Я вже його маю і перечитав. Добру річ зробив Покійний Євген Харлампович, записуючи події, що нині відносяться вже до

нашої епохи, і добру річ зробила “Черв[она] Кал[ина]”²¹ що цей “Щоденник” видала.

Згадуєте про краківський “Счас”²², я його як раз перестав читати, бо на мою думку, від смерті пок[і]йного проф. В.Яворського²³ він змінився до непізнання. Крім того занадто себе дають в ньому тепер знати французькі субсидії, які він одержує, і це його теперішнє франкофільство та германофобство дуже несмачне. Врешті в Редакції засідає там тепер один мій політичний ворог ще з Київа, який мені на злість, протектує в “Часі” деяких моїх українських політичних противників (Донцова та інших). Через те, я покинув його читати, бо шкода нервів, а редагування дуже погіршало. Що ж до “правдомовности”, то найкращий доказ маєте на некролозі Вашої Вуєнки.

Сердечно Вам дякую за знімок Вашої хати і ще раз дякую за Ваше ласкаве запрошення до себе. Ваше добре і сердечне до мене відношення справді глибоко зворушує і Вам за це буду завжди вдячний!

Ще раз бажаю Вам і Родині Вашій веселих Свят і міцно стискаю руку Вашу, Ваш В.Липинський.

П.Ципріянович шле Вам Великодній привіт і поклін.

(Там же. – А. 30–31 зв. Автограф).

ДО І.КРЕВЕЦЬКОГО

№ 1

Високоповажний Товаришу!

Книжки одержав. За пересилання і за всі клопоти, які Ви мали зі “Странником”²⁴, щиро та сердечно Вам дякую! Держати книжку у себе не буду довше, як 2–3 тижні. Велике також спасибі за “Вестн[ик] Нар[одного] Дома”²⁵. Сей документ може навіть незабаром використаю, бо наші люде у Києві (латинники) знов заходжуються видавати свій журнал, – але се на разі най буде між нами, бо справа ще остаточно не вирішена. Маю, Товаришу, і для Вас один цікавий документ. Се лист Дорошенка (копія) до пруського курфїрста дат[ований] з Чигирина 28 марта (ст. ст.) 1671 р., в котрім він обіцяє йому свою поміч в осягненю польського престолу і виражає готовність України бути під владою курфїрста. Копія цього листа поміщена в сdxі 1376 (копії кінця XVIII ст.) п.з. “Doroszenko hetman Zaporozki pad proteksija, хсія ІМсі Pruskiego”. Копії сеї у Вас м.б. немає, бо в числі переглянутих Вами кодексів, котрі Ви мені подали, сього немає. Деякі документи з нього, vià Teki Naruszewicza (в котрих є копії з сього кодексу), попали до збірки Kluczer’ого, але сей лист туди не вїшов. В документах опублікованих Kluczerim (Pisma do wiaru Lobieńskiego I–II) є згадки про сей лист Дор[ошенка] до кюрфїрста. Тепер маємо і самий лист дуже цікавий. Епізод цей варто обробити спеціально. Отже позаяк рік 1671 належить до Вашої партії з історії козаччини і позаяк у Вас з певністю є 2 інші матеріали до цієї хвилини (вона дуже цікава, оцей початок 1671 р.), то я Вам сей документ пришлю, наколи розуміється Ви схочете його прийняти, тоб-то, наколи Ви історії козаччини зовсім не закинули. А позаяк сього не припускаю, то зроблю ще кілька потрібних для сього листа виміток і пришлю Вам се все разом цими днями²⁶.

Ще раз дякуючи Вам, Товаришу, за Ваші клопоти, за для мене, здоровло Вас сердечно, Ваш Вячеслав Липинський.

Краків 26.I.1913

Ul. Kottetara, 8 II

(ЦДА України у Львові. – Ф. 309. оп.І, стр. 998. – А. 34–35. Автограф)

4/17. IV. 1914

Русалівські Чагари

п.ст.Буки

Київськ.губ.Уманськ. уїзд

Високоповажний Пане Товаришу!

Сердечно дякую Вам за ласкаву відповідь і щире слово. Не одписав Вам зараз, бо сів – а весіння сівба се час, коли хлібороб (навіть такий з примусу, як я) не має вільної хвилини. Вчора сівба я скінчив і користаю з першої нагоди, щоб написати до Вас.

Не потребую хиба Вам казати, як втішила мене звістка про обрання мене дійсним членом нашого Товариства²⁷. Воно дороге для мене як інституція громадська та наукова – і те, що я став в близчі до нього відносини, сповняє мене великою радістю. Тільки чи зможу я, тепер при теперішніх моїх “хліборобських” обставинах, сповнити ці обов’язки наукові та громадські, які морально накладає на мене супроти нашого Товариства, обрання дійсним членом? Думка ся, скажу Вам, Товаришу, по ширости, мучить мене, іноді до болю. Річ у тім, що оселився я в голім степу. Хозяйство треба мені заводити “на новім корінню” і коли я хочу існувати (бо з матеріального боку се при теперішніх обставинах одинокий можливий для мене кусок хліба), тому мушу, принаймні в перші роки, віддати йому всі свої сили. Для наукової роботи лишається тільки зима. І роботи цієї я розуміється не покину. Але чи зможу я скількостю і якістю дальшої своєї праці оправдати дійсно те довіря, яким наділили мене члени Наукового Товариства. Се надзвичайно болюче тепер для мене питання.

За ласкаву обітницю допомогти мені в зібранню матеріалів з львівських архівів від щирого серця Вам дякую. Сподіюсь, що не раз мені прийдеться з Вашої помочи в цім напрямі користати.

Мою вкладку, коли ласка Ваша, віддайте на просвітні цілі. Половину, т.т. 6 кор. Педагогічному Товариству за календар, а другу половину там де найбільше тепер грошей треба, самі вважайте, можна і тому самому Товариству. Наприкінці до Вас прохання

інтимне. Будьте ласкаві, Товаришу, напишіть мені, як се водиться в галицьких товариствах, чи складається офіційна, мовляв, подяка за обір дійсним членом і на чії руки вона пересилається. Бо я їй-Богу не знаю, а боюсь поступити нетактовно. За кілька слів в цій справі дякуватиму сердечно. Здоровлю Вас і міцно стискаю Вашу руку
В.Липинський.

(Там же. – А. 37–38 зв. Автограф)

№ 3*)

Вельмишановний Товаришу!

Користаючи з того, що жінка моя буде у Львові, посилаю на Ваші руки 12 кор. вкладки до Наук. Товариства за р. 1914 і звертаюсь до Вас з великим проханням, щоб Ви були ласкаві:сю вкладку внести, а також попросили Секретаріат, щоб (почавши від нині) всі видання Товариства слав мені на нову адресу:

Россія почт. ст. Буки
Кіевской губ. Уманского уезда
Вячеславу Липинському
хутір Русалівські Чагари

Се вже буде моє постійне місце замешкання, тому я просив-би зробити відповідну зміну при моїм призвищі в річному списі членів. Даруйте, Товаришу, що роблю Вам клопіт своїми справами. Осмілююсь зробити се, знаючи Вашу ласкаву чемність, з котрої я вже стільки раз мав нагоду користати.

Що у Вас чувати? Я дуже хотів Вас бачити переїзжаючи підчас Різдвяних свят через Львів, та на превеликий жаль Вас не застав. Я оселився тепер на селі. Обставини примусили мене до цього, та душа і всі мої бажання тягнуть мене до улюбленої історичної наукової праці. Може доля ласкаво дасть мені змогу сеї праці моєї зовсім не перервати.

Як би написали до мене вільним часом хоч кілька слів, був-би я Вам безмірно вдячний.

Здоровлю Вас сердечно і міцно стискаю Вашу руку,
Ваш Вячеслав Липинський.

Р.С. Будьте ласкаві напишіть мені, чи я часом не винен більше Науковому Товариству.

(Там же. – А. 166–167. Автограф)

№ 4

23.VI. 1922
Reichenau N.Ö.
Karl Ludwig St. 172

Дорогий Товаришу!

Не сказану радість зробили Ви мені своїм листом, якого я застав тут, повернувши до дому по парудневній відсутності. Цілим серцем вітаю Вас і радію безмірно, що Бог зберіг Вас в тих страшних обставинах, в яких Вам довелося перебувати. Читаючи Вашого листа бачу і відчуваю, що ці обставини не зломали Вашої твердої і шляхотної вдачі так, як зломали стількох з посеред нас. Бачу і відчуваю, що Ви лишилися тим самим; що перебуде пекло тільки збільшило Ваш досвід і це почуття дає мені не тільки радість, але й моральну піддержку в тих тяжких часах, які ми тепер переживаємо.

Страшенно мені подобається Ваш проект праці про “Державність і анархію в українській історії”.

Пишіть, Любий Товаришу, і видавайте якнайшвидше. Мое глибоке переконання: що коли нам, нашому поколінню, не удасться повернути колесо української національно-громадської і політичної думки, коли ця думка і далі по інерції буде розвиватися як досі, в напрямі руїниницького, сентиментально-анархічного безвольного і безсилового рабства та хамства, то справа наша національна, як і по першій руїні, буде зложена на сотні літ в могилу. Безпощадна боротьба з дотеперішніми формами українства, ведена в українських же національних (а не російських чи польських, як це було після першої руїни) формах, – це наш обов’язок, який ми мусимо виконати, коли не хочемо, щоб вся ця руїна, вся ця кров, всі ці страждання наші – пропали, так як колись у предків наших, марно. Отже пишіть і видавайте свою працю якнайшвидше. Коли-б я в чім небудь міг бути при цьому помічним Вам, то – не потребую Вас хіба запевняти – що готов служити Вам всім, чим тільки зможу.

Так само великої ваги діло видавання українських мемуарів, яке Ви робите. Сам я досі не мав просто часу, щоб свої спомини написати. Але, як Бог дасть ще мені трохи життя і здоровля, то маю надію ще зробити. Тепер весь мій час йде на політично-організаційну працю серед наших хліборобів, і на писання моїх "Листів", які хочу в цій книжці "Хл[іборобської] Укр[аїни]" вже закінчити. А ще до того здоровля моє в останніх літах сильно погіршало і що часто доводиться мені лежати цілими місяцями в ліжку, то на іншу працю, а особливо наукову, вже просто сил не стає... Коли видам вже що (четверту) книжку "Хліб.Укр." (вона певне вийде восени) то попробую відновити свої історичні студії і тоді, з Вашого ласкавого дозволу, звернуся до Вас за допомогою в справі книжок. А поки що сердечно дякую Вам і П.Др.Крип'якевичу²⁸ за прислані мені "Записки" і відбитки, які я всі цими днями одержав.

Дуже зворушили Ви мене своєю подякою за мою "Укр[аїну] на Переломі". Така подяка нагороджує мені сторицею всі ті кривди, які доводиться тепер [терпіти] од своїх-же, і додає мені енергії до дальшої праці. Дозволяю собі одночасно послати Вам примірник цієї моєї книжки на спомин. Представте собі, що Дніпросоюз, надрукувавши її 10.000 примірників, не тільки, в угоду більшовикам, не хоче далі видавати моїх студій, але що вже надруковану книжку не пускає в ширшу продаж і жде поки миші її з'їдять.

Ще раз дякуючи Вам за Вашого листа, за прислану мені книжку і за "Записки", найсердечніше вітаю Вас, Ваш В.Липинський.

P.S. Долучаючого листа будьте ласкаві передайте п.Гнатюкові²⁹ і не відмовте сповістити карткою, чи одержали цього листа і книжку.

(Там же. – А. 40–41 зв. Автограф)

№ 5

24.VII.1922
Reichenau N.Ö.
Karl Lüdwig St. 172

Дорогий Товаришу!

Листа Вашого одержав. Сердечно дякую Вам за переслання мого листа п.Гнатюкові.

Статей Ваших в “Громадськiм Вiстнику”³⁰ на превеликий жаль не читав ще, хоч багато вже про них чув. З листiв, якi до мене доходять, бачу, що вони роблять велике вражiння, а знаючи погляди Вашi, щиро тим тiшуся. Вiддавна вже роблю заходи, щоб дiстати цi числа “Гр.Вiстника” з Вiдня, але – не повiрете – як на емiграцiї всi такi справи йдуть тяжко. Коли-б у Вас, Дорогий Товаришу, були зайвi примiрники цих чисел “Громадського Вiстника”, то за прислання менi їх був би я Вам дуже i дуже вдячний.

До историчних праць вiзьмуся, як закинчу свої “Листи”. Поки що вони забiрають всю мою енергiю. I не можу од них одiрватися, бо питання, якi в них порушую, не дають менi хвилини покою i без розв’язання їх, думаю, нема виходу з нашого сучасного становища. Як Бог дасть менi сили i здоровля скiнчити “Листи” – то в справi видання моїх историчних праць порозумiюсь з Вами i скористаюсь Вашою ласкавою допомогою.

З д[окто]ром Томашiвським я розумiється в переписцi i найтiснiшому контактi. Він дав нам цiкаву статтю до слiдуючої книжки “Хлiб.України”³¹, що оце тепер друкується. Чи не хотiли-б Ви, Дорогий Товаришу, дати нам що небудь для “Хлiборобської України”? Майте на увазi, що як би у Вас була така праця, яка би пiдходила до неперiодичного i книжкового характеру “Хлiб.України”, то ми дуже радо її надрукуємо, роблячи з неї одночасно, як що забажаєте, вiдбитку.

Я дозволив собі подати Вашу адресу мому приятелеви i бувшому сусiдi з Київщини гр[афу] Адамовi Е.Монтрезору³², який недавно одвидував мене. Він дуже хотiв би познайомитись з Вами. Отже, коли-б він зайшов до Вас, то будьте ласкави вiднесiться до нього, як до мого приятеля i до людини, щиро вiдданої українськiй державно-нацiональнiй идеї.

Найсердечнiше вiтаю Вас i бажаю Вам всього найкращого.

Ваш Липинський.

(Там же. – А. 43–44. Авторсф)

Дорогий Товаришу!

Дуже і дуже сердечно дякую Вам за ласкаво прислану мені збірку прекрасних статей Ваших! Не потребую Вам писати про мое вражіння од них, бо Ви знаєте мої погляди на порушені Вами справи. Розуміється: Держава і передовсім Держава! Але чи не треба нам тепер зараз же готуватись до тієї чи іншої її форми? Чи не лекше її збудувати, представивши наш державний ідеал більше конкретно? Ось питання, на які я стараюсь знайти відповіді в своїх "Листах" і про які мені би дуже хотілося знати Вашу гадку тоді, коли вже "Листи" мої будуть закінчені.

Ви стільки потрудилися, щоб зробити з вирізок таку гарну книжечку! Дивлюсь на неї і так би мені хотілося, щоб вона була не в цім тільки одинокім примірнику, а щоб її було більше і щоб вона могла ширше розійтись між людей. Чи "Гром[адський] Вістник" не видасть її окремою відбиткою? А як ні, то чи Редакція нічого не мала б проти цього, щоб цю книжечку надрукувати тут? Коли-б на це була згода Ваша і Редакції, то я поспробував би знести з видавництвом "Ратай"³³ (на чолі якого стоїть проф. Том[ашівський]), може-б воно захотіло видати цю книжку. Така література, на мою думку, необхідна. Напишіть мені конче Вашу думку про цю справу, а буде на це Ваша згода, то я (тепер заздалегідь нічого напевне ще не обіцяючи) вжию всіх заходів, щоб ця книжка була видана.

Ждучи відповіді Вашої, ще раз дякую Вам, Дорогий Товаришу, за Ваш цінний дарунок і найсердечніше вітаю Вас.

В.Липинський.

(Там же. – А. 45–45 зв. Автограф).

№ 7

30.X.1922
Reichenau N.Ö.
Karl Ludwig St.172

Дорогий Товаришу!

Тільки що сів писати до Вас оцього листа, коли надійшов Ваш з д.28 б.м. Не гнівайтесь на мене, Любий Товаришу і Дуже, за мою

довгу мовчанку. Обставини емігрантського життя тут в Австрії стають з кожним днем тяжчі, а здоровля все гірше і так б'ється як риба об лід, щоб подужати зробити ту роботу, якої так безмірно багато. До послідніх часів ми не знали, чи вдасться нам видати IV- ту кн. "Хліб.України". Але нарешті таки почали вже друкувати тільки головні і вже ухвалені до друку статі. Тому я не писав в цій справі до Вас. Все ж таки не тратимо надії, що "Хліб.Україну" удержимо. Справа ця має вирішитись в найблизчих місяцях. Як що вирішиться вона позитивно, дозволю собі тоді звернутись до Вас в справі співробітництва Вашого, так нам всім бажаного.

Останніми часами я всі свої сили віддавав своїм "Листам". Хочу конче цієї зими закінчити їх. Розуміється важко бути самому собі суддею. Іноді мені теж здається, що може краще було б мені повернути виключно до історії і образами минулого допомагати до творення будучого. Але тут знов стає переді мною вся дотеперішня безплідність нашого історичного романтизму і ті страшні наслідки, які цей романтизм дає наприклад в Польщі. І тому думається мені, що краще брати зразу "бика за рога", та поборювати демократичне республіканство не обходом, а так би сказати із фронту. Справді це дає багато ворогів, але теж еднає ширих приятелів. А тільки-ж ці останні в результаті рішатимуть про перемогу. Тому то пишу свої довгі "Листи", бо просто не можу вгамувати своєї внутрішньої потреби виложити, як умію, те, що бачу ясно, в чім, після мого найглибшого переконання, лежить наша будучина і перемога.

Статтю проф. Томашівського, розуміється, передрукуйте, де хочете. Я певний, що автор нічого не матиме проти цього, а Редакція Хліб. України тільки буде Вам за це вдячна. Всі оці застереження що до передруків ми робимо з огляду на емігрантську деморалізацію, щоб забезпечити себе од перекручування наших ідей всякими політичними спекулянтами. Але ж це не стосується до наших честних навіть ворогів, а що ж допіру приятелів.

Коротку статтю для Записок про нову концепцію української історії постараюсь конче написати. Але писати почну не раніше ніж за місяць. Раньше взятись мені до неї неможливо. Тільки попереджаю, що буде це дуже загальна річ, бо для детального

оброблення цієї теми у мене нема абсолютно під рукою матеріалів, а їздити до Відня, до бібліотеки, тепер не маю ніякої змоги та й там всіх потрібних матеріалів немає. Отже боюсь, чи підійде вона для Записок. Самі зрештою осудите.

Дякую Вам сердечно за Ваші ласкаві заходи, щоб я одержав II кн. Київських "Записок" іст.-філ.відділу. Ви не можете собі уявити, який у мене голод на українські книжки. Сидиш тут як за якоюсь китагійською стіною. Що до всесвітньої історії, соціології і т.д., ще сяк так даю собі раду, але з українськими виданнями просто нещастя. Представте собі вже кілька місяців хочу дістатчi послідні два томи Історії Грушевського про Хмельниччину і, смішно сказати, помимо всіх заходів – не можу. Автор зі мною як з "реакціонером", "контрреволюціонером" і т.д. не піддержує ніяких зносин, у Відні в книгарнях вона чомусь не продається, есери продати мені її відмовили (так!), а на свої листи до Галичини в цій справі не одержую відповіді. І що тут його робити. Як при таких умовах (не кажучи вже про рещту) займатись тут історією України. Просто розпука...

Про смерть гр[афа] Мих[айла] Тишкевича я чув, але поскільки мені відомо це інший Михайло, не наш³⁴. Наш в біді, як кажуть, живе десь в Познанщині. Старий не пише тепер до мене, бо під старість і він зробився республіканцем і злий на мене за монархізм. Мовляв, як Монарх не я, то хай буде республіка. В цім мабуть головне джерело і сила нашого республіканства. І цей бік республіканства навряд чи можна побороти льогічними доказами.

Сьогодні я дозволив собі вислати на Ваше ім'я чотири примірники монографійки Каз[иміра] Пуласького про наш рід. Причім маю до Вас велике прохання, щоб Ви були ласкаві один примірник передати до Бібл.Наукового Тов.ім.Шевченка, один до Нац.Музею Митр.Щеглицького і один до Бібл.Народного Дому, а один посилаю Вам. Я дозволив собі турбувати Вас цією справою тому, що мені хотілося б, щоб ця книжка, яка єсть бібліографічною рідкістю (видана вона меньше чим в 100 прим.) і в якій єсть трохи дрібних даних до історії України в XVIII ст., була в наших бібліотеках. А що я страшно не люблю всякого снобізму і

самореклами, то, боячись, щоб мене в цім не підозрювали, я не послав книжку безпосередньо, а дозволив собі турбувати цею справою Вас, в надії, що Ви мені цього за зле не візьмете. Книжка ця була Пулаським написана перед війною, тепер доповнивши її трохи, він дав рукопис (який випадково у нього заховався, бо вся бібліотека згоріла) нашій родині і я тут видав її коштом мого брата Станіслава. Вийшла вона ще весною і я все збірився передати її до Львова при нагоді, але що почта має знов буде дорожче від I-го, то посилаю з того дня, бо скоро можуть прийти такі часи, що не тільки друкувати, але вже і пересилати книжок буде не сила. Позаяк ця книжка видана як рукопис і це річ чисто родинна, то я би просив Вас і заряди бібліотек, яким Ви її передасте, її ані рецензувати, ані взагалі не надавати їй ніякого розголосу.

Ще раз дякуючи Вам за Вашого листа і прохаючи і надалі мене не забувати, найсердечніше вітаю Вас, Ваш В.Липинський.

P.S. В № 233 і 235 (7–10.X) амер. "Свободи"³⁵ була поміщена моя розмова зі співробітником цієї газети п.Радянином на тему: монархія – республіка – демократія. Згадую Вам про це у відповідь на Ваше питання про мою теперішню працю.

(Там же. – А. 47–48 зв. Автограф).

№ 8

7.1.1924
Reichenau N.Ö.

Дорогий Пане Товаришу і Друже!

Обидва листи Ваші з д.22 і 27.XII одержав, а також ласкаво прислані газети. За прислані мені поздоровлення, газети, ласкаве полагодження моїх прохань і взагалі за Ваше так дороге мені, а так рідко у нас, дружне і добре відношення – всім серцем і душею Вам дякую!

На співробітництво в редагованім Вами місячнику³⁶ розуміється дуже радо годжуся і за запрошення щиро дякую. Прошу тільки прийняти на увагу мою інвалідність, ці – без пересади і самохвальства кажучи – глибокі рани душевні, які одержав я у веденій по мірі всіх сил своїх боротьбі за українську державність.

Ці потрясеня душевні, тим тяжчі, що своїми ж спричинені – так фізично знесли мене, що просто з жахом дивлюся на свою теперішню працездатність. Повірте, що до часу працею так як і давніше – майже без спочинку – але давніше, в протязі двох літ, я міг видати “Z dziejów Ukrainy”, а тепер в протязі чотирьох... зробив я аж до болю мало. Ось статі до “Записок” ніяк не викінчу. На оправдання своє можу сказати, що в цім часі я мусів з ріжних причин, і написав таки брошуру про релігійні справи для Канади³⁷ (не знаю тільки, чи видрукують, бо умовою я поставив: ніяких змін і скорочень), але все-ж таки це безмежно мало. Тепер берусь за викінчення статі для “Записок”, а далі моя найдорожча мрія: викінчення “Листів до братів-хліборобів” Як Бог Милосердний допоможе мені це зробити, тоді відітхну свобідніше і тоді (це може буде десь літом, як буду живий) конче дам щось для Вашого місячника, а поки що прошу ласкаво мені його присилати, щоб я міг познайомиться з характером праць, який для нього вимагається.

Присланими мені газетами Ви зробили мені дуже велику приємність. Систематично слідити за українською пресою тут на еміграції я не маю змоги. Навіть “Діла”³⁸ не читаю, але це вже з інших причин. Скажу Вам широ: свідомо уникаю того яду зневіри в можливість існування Держави і державної нації (а не провансальства) Української, який мусить просочуватись в душу державно і національно думаючої людини од читання більшости статей української преси. Ось довідавшись, що редакцію “Діла” обняв новий Редактор і сподіючись зміни на краще, я просив знов мені висилати “Діло”. І сьогодні одержую різдвяний номер зі статью... п.Саліковського³⁹ – про те, як п.Ніковський⁴⁰ хотів “спускати зі сходів” людину, що пропонувала йому міністерство при Гетьмані. Розуміється, я мусив просити п.Д[окто]ра Левицького⁴¹ припинити дальшу висилку мені “Діла”. Бо що тратити рештки сил і здоровля на читання статей моральних і політичних нігілістів, для яких “самостійність” і “державність” українська це – кажу це сміло і з повною відповідальністю за свої слова – тільки шантаж і шарлатанство. Саліковський і Ніковський оборонці самостійности проти федерації і “справжні Українці” супроти “не-українця” Гетьмана Скоропадського! Страшне, що ця моральна і політична

деградація, оця рознуздана і хамська анархія наддніпрянська в чуттях, думках і ділах – заливає Галичину, заливає той єдиний наш острів, де було хоч трохи ідеалізму, органічної (а не вичитаної) національної культури, духовної та політичної дисципліни...

Чи не знаєте, хто такий Л.Г., якого статю в ч. 206 "Діла" Ви були ласкаві мені прислати? Питаю про це тому, бо це який білий Крук, що може читав мої "Листи". Мені б хотілося йому вияснити при нагоді, що хоч і Моррас⁴² і ми – монархісти – але по методу організації монархічного державного ладу ми діаметрально собі протилежні. Отже писати, що Моррас мав "вплив на мене", не пишучи одночасно в чім цей вплив виявився, це впроваджувати читаючи публіку в блуд (і в галицькому і наддніпрянському значенню цього слова) – такий самий, який робить, напр. п. Віктор Андрієвський⁴³, що в своїх споминах знов Моррасові приписує вплив на мене. Розуміється все це тоді, коли до людських думок, людської праці і друкованого слова відноситись поважно. Але ж таке відношення єсть у нас?

Щиро тішуся, що маєте змогу посилати книжки до Київа. Посилаю Вам при цьому вже давно видану (я все ждав, щоб до неї ще дещо, що для Вас маю, долучити – але це пізніше) нашу брошуру – одну для Вас, одну для Бібліотеки Н[акувого] Т[овариства], одну для Київа.

б прим. IV кн. "Хліб.Укр." зі Львова я вже одержав (написав до Бер[ліна], щоб в той спосіб мені більше не прислали). Од Lechner'a не маю ще нічого. Написав до нього, щоб як одержить наказ зі Львова, вислав ці 44 прим. Ципріяновичу. Аби тільки такий наказ був йому даний...

Щиро тішуся, що Ваші погляди на "Літопис"⁴⁴ зійшлись з моїми. Яке Ваше вражіння од перших чисел? Всім серцем здоровлю Вас,
Ваш В.Липинський.

(Там же. – А. 53–54 зв. Автограф).

№ 9

27.II.1924
Reichenau N.Ö.

Вельмишановний і Дорогий Пане Товаришу!
Вибачте, що через всяки клопоти, силу праці і різні "комплікації" життя, які приносить з собою сьогорічна суворозима,

так запізнився з відповіддю на Вашого листа з д.24.І. Сердечно Вам за нього дякую, рівнож як за ласкаво прислане мені “Пропамятне письмо” нашого Товариства.

Пишете, чи не занадто ідеалізуєм ми Великорусів в своїх відносинах до них. Мені здається, що тільки ідеалізмом власне ми зможемо з під їх переваги увільнитись во ім'я званої засади, що противника найкраще поборювати його-ж власною зброєю. Що з того, що по рецепті п.Донцова⁴⁵ ми їх будемо ненавидіти, коли ця ненависть наших сил не зміцнить, а їм допоможе нас нищити? Природу їх ми знаємо дуже добре і в “органічному русофільстві” – кого іншого, а мене Ви запідозрити не можете. Але факт, що вони здатні до творчості, до ідейного підйому, до жертв во ім'я ідеї, ми зможемо перемогти тільки тоді, коли ми самі викажемо оці прикмети, і коли в справі, в якій ми з ними боремося: в справі нашої чи їхньої переваги на Сході Європи – ми вирвемо з їхніх рук ідейну ініціативу та ідейний провід. Цих кілька слів пояснення хотів я Вам подати, як відповідь на Вашу увагу, за яку сердечно дякую і яких і надалі все у Вас дуже проситиму. Про цю тему далось-б сказати значно більше, розуміється. Може удасться це мені зробити в дальших моїх статях.

Читаю в часописях, що вже вийшло 1 число “Старої України”. Коли ласка Ваша, я би дуже просив Вас сказати мені його вислати, а разом ласкаво подати мені передплату в австр.коронах і чи можу її внести у Lechner'a, чи переслати листом і куди.

Четверту книжку “Хліб.України” од Lechner'a ми вже одержали і ще раз Вам сердечно за клопоти в цій справі дякую.

Покінчивши наразі зі своїми найпильнішими літературними працями, я відклав поки що закінчення своїх “Листів” і взявся вже “на чисто” до статі для Записок.

Якщо мені в Марті не доведеться виїхати на пару тижнів з “дому” (мабуть не доведеться) і як що Бог убереже мене од всіх небезпек весінньої погоди, найгіршої для моїх легких, то в початку квітня маю надію вже статю Вам прислати. Мені здається, що для ювілейного Збірника вона буде задовга і певне вже запізнена, отже пришло Вам її для “Записок”. Дуже буду Вам вдячний, коли захочете ласкаво написати мені, до якої книжки вона ще зможе попасти, як що

пришлю її в Квітні (Апрілі) і коли ця книжка буде друкуватися. Будьте ласкаві також написати мені, чи можливо було-б мати першу, авторську коректу (я на цьому не настоюю, тільки питаю) і чи не міг би одержати правописи "Наук.Тов." (здається вийшла колись була така брошурка), щоб відповідно до неї виправити свою правопись і не робити зайвого клопоту коректорові. Як Ви може помітили, в "Хліб.Укр." ми вживаємо трохи іншої правописи, яка краще, на нашу думку, віддає фонетичні особливості мови (здвоєня тоді, коли наголос на кінці, наприклад терпіння – і не здвоювання, в інших випадках: напр. здвоєня і т.д.), але, розуміється, в Записках вже треба придержуватись буде правописи, прийнятої Науковим Товариством.

Врешті маю до Вас одне велике прохання. Коли ще біографії дійсних членів не надруковані, то може би Ви схотіли ласкаво в цих матеріалах до моєї біографії, які свого часу я послав*), виправити оці два неясні місця, які я зауважив тепер при перечитанню:

1) Стор. 2 рядок 10 згори: по словах: "Республіканського уряду" – прошу ласкаво додати в скобках: (при якому він остався на своїм становищі, зазначивши, що робить це, не міняючи своїх гетьмансько-монархічних поглядів, – бажаючи допомогти зберегти рештки української державности і тому, що Гетьман звільнив державних урядовців і офіцерів од складеної йому присяги).

2) Стор. 4, рядок 12 згори: Слова "Остатись в Росії" прошу викреслити, і замість них написати: (примусила Вяч.Лип...) взяти, як і вона, участь в світовій війні в рядах російської армії.

Буду Вам дуже і дуже вдячний за виконання, коли ще можна, оцього мого великого прохання. Наперед Вам за це дякуючи і прохаючи вибаченя за клопіт, найсердечніше здоровлю Вас.

Ваш В.Липинський.

(Там же. – А. 56–57 зв. Автограф).

№ 10

I.VII.1924
Reichenau N.Ö.

Високоповажний і Дорогий Пане Товаришу!

Листа Вашого з д.21.VI, "Стару Україну" ч.VI і перед хвилиною картку з д.28.VI одержав. За все щиро та сердечно дякую!

Розуміється буду дуже радий, коли подасте замітку про кн. Болеслава Тройденевича в формі виїмку з листа до Редакції⁴⁶. Не пригадую собі тільки, чи я там досить ясно висловив свою думку. Оставляю це вже на Вашу оцінку і прошу Вас дати цю замітку тільки в такому разі, коли вона того варта, тоб-то коли вона ясна і не може дати приводу до якихось непорозумінь.

Число VI “Старої України”, як і попередні, мені дуже сподобалось. Дуже щасливу думку мали Ви заговорити про наші забуті могили.

І справді вдалось Вам дати багато цікавого матеріалу. Читаючи мені пригадалось ще: могила Кричевського під Лоєвим (знімок, дуже слабенький, в моїх “Z dziejów Ukrainy”), могила Данила Нечая під Черемошним на Поділля, врешті могила Митрополіта Іосифа Нелобовича Тукальського в Мгарському Монастирі під Лубнами (оглядав я її, ідучи з Полтави до Київа, а звідти до Відня, під час моєї останньої подорожі по Україні). Може ці згадки Вам на що небудь придадуться.

Сердечно Вам дякую, Дорогий Товаришу, за Ваші турботи з переглядом(?) Виданої Крак[івською] Акад[емією] Наук. Але справді мені не хотілося Вас утруджати – я думав, що може Вам щось про цю справу було відомо і що Ви це собі пригадаєте⁴⁷.

Статтю про Богдана Хмельницького постараюсь конче дати, як що число це вийде з кінцем цього, або в початку будучого року. Але що до загальної сільветки, то, не маючи ніяких матеріалів під рукою, не зможу вже нічого нового до написаного мною в “Україні на переломі” додати. А писати те саме мені-б не хотілося. Як я вже Вам колись згадував мені-б хотілося дати замітку про монархічні плани Богдана, або може про відносини Хмельницький-Кисіль в моменті, коли шляхетські круги Кисіля на “Короля Руси” висували. Це дуже цікавий момент! Але для написання одної з цих двох статей мушу хоч на пару тижнів поїхати до Відня, до бібліотек і перш за все мушу скінчити свої “Листи”. Ви не маєте поняття, з якими труднощами все це для мене тепер звязано...

Ось приміром для закінчення Листів, а також для закінчення “Схеми державної історії України” (стаття ця лежить невікінчена) конче треба-б мені таких книжок: 1) Al. Jablonowskiego: Historia Rusi

Południowej (...) (Krakow, 1912); 2) L.Gumplowicz: Korespondencija Ksaw. Branickiego (1872) і 3) якусь монографію про конфедерацію тарговицьку; коли нема новішої (не знаю про це, бо не маю змоги слідити за літературою), то принаймні стару Smolenski'oro. І ось вже рік шукаю тут, та ніяк не знайду цих книжок! Може-б Ви були такі ласкаві написати мені, чи ці книжки єсть в Бібліотеці Наук. Товариства і чи я міг би їх тепер, літом, коли до Бібліотеки менше ходять, на який місяць позичити. Сердечно Вам за що відомість, Дорогий Пане Товаришу, буду вдячний. Але не присилайте мені зараз цих книжок, тільки, як ласка Ваша, напишіть: 1) чи вони єсть, 2) чи їх можна позичити, 3) скільки буде коштувати пересилка. Це останнє обов'язково, бо я-б нізащо не погодився, щоб наше бідне тепер Товариство мало з цього приводу зайві видатки. Не гнівайтесь, що мучу Вас знов своїми проханнями, але я тут як в пастці. Всім серцем здоровлю Вас.

Ваш В.Липинський.

(Там же. – А. 68–69 за Автограф).

№ 11

9.XII.1924

Reichenau N.Ö.

Високоповажний і Дорогий Пане Іване!

Вибачте, що так довго не писав до Вас і досі не відповів на Вашого листа з д.18.X. Повірте, що фізичних сил не стає мені на те, щоб в час упоратись з тою роботою, яка лежить на мені.

Сердечно Вам дякую за Вашу ласкаву відповідь на мої питання, за прислане дальше число "Старої України" (IX–X) і за число американської "Української Громади"⁴⁸.

Якщо читаєте українські американські газети, то знаєте вже певне про визнання американськими "Січами"⁴⁹ власти Пана Гетьмана. Це дуже радісний продв широкого утвердження нашої політичної думки та скеровання її на той єдиний шлях, по якому йдучи, ми можем дійти до власної держави. Трохи воно тільки передчасне, з огляду на слабкість організованих гетьмансько-

монархічних сил. Тому я, скільки міг, старався здержувати це визнання до часу, поки воно буде краще організаційно підготовлене. Але вплив на таку просторонь, та ще виключно листами, дуже обмежений. При тім дві річі промовляли за тим, що це треба зробити тепер: 1) з'їзд "Об'єднання" в Америці, на якому ініціатори цього визнання хотіли порушити думку про Гетьманство, 2) необхідність одмежувати український монархічний рух од монархічного руху російського, який шириться чим раз більше на Україні і серед українців та може викликати небажане для нас вражіння, що і український монархічний рух зливається з ним в одно і ним покривається.

У всякому разі факт цей стався і ми мусимо тепер напружити всі свої невеликі сили, щоб робити що можна, в наших тяжких умовах. Найважлива це справа організаційна і підготовка ідеологічної літератури. V-у книжку "Хліб.України" вже друкуємо, але цього мало. Важно було-б, щоб в краєвій пресі появились статті на цю тему і вияснили масам гетьмансько-монархічну ідеологію. Як думаєте, чи це можливе? Взагалі мені дуже хотілося б знати Вашу думку про всі ці справи, а також як відноситься галицька публічна опінія до ідеї возстановлення Гетьманства на Великій Україні.

Пригадуєте собі, я питав Вас колись про "Науку і Письменство"⁵⁰. Вийшла така неприємна історія, що ці панове, проти моєї волі, помістили мене в числі співробітників. Долучена до цього копія мого листа до п.Сосенка⁵¹ вияснить Вам цю справу. Крім того, Дорогий Пане Товаришу, маю до Вас велике прохання. Коли, знаючи місцеві умови (я "Діла" не маю і в них добре не орієнтуюсь), Ви вважатимете, що варто було-б помістити спростування в "Ділі", то будьте ласкаві це моє спростованя, яке до цього долучаю, послати Редакції "Діла". Коли ж ні, то залишіть його у себе разом з копією мого листа до п.Сосенка (до друку не призначеного). Як би Ви оце моє спростуваня до "Діла" послали, то був-би я Вам щиро вдячний за прислання мені цього числа, де воно буде надруковано.

Врешті ще одно до Вас прохання: книгарня Наук. Товариства, прислала нам карту, яку до цього долучаю. Отже я би Вас дуже

просив сказати книгарні, що оце замовлення, про яке в картці мова, ми вже одержали безпосередно од п. Жеребка і що всі рахунки полагодили з ним безпосередно тому, що з "Ратаєм" ми вже ніяких рахунків не маємо.

В зв'язку з цим я хотів Вас запитати, чи не згоднісь би Ви ласкаво взяти на себе безпосередно од нас (а не од "Ратая") представництво "Хліборобської України" на Галичину і Волинь. Ми би Вам були за це дуже і дуже вдячні. Коли нам в цьому не відмовите, то може захочете подати ласкаво свої умови, а також приблизне число примірників V-ої книжки, яке, на Вашу думку, могло би згодитись в Галичині і на Волині.

Наперед дякую Вам за ласкаве полагодження моїх прохань, якими вже справді може зловживаю, найсердечніше здоровлю Вас,
Ваш В.Липинський.

P.S. Напишіть, будьте ласкаві, на коли і чи потрібна Вам буде стаття про Хмельницького?

(Там же. – А. 80–81 зв. Автограф).

№ 12

5.V.1926

Reichenati N.Ö.

Високоповажний і Дорогий Пане Іване!

Сердечно дякую Вам за Вашого ласкавого листа з д.14.IV, а також дозвольте, що на руки Ваші складу мою найщирішу подяку за ласкаво прислані мені два томи Ювілейного Збірника Записок Наукового Товариства ім.Шевченка. Добра Книжка – це єдина розрада в моїм сучаснім, так зовсім самітнім, життю. Особливо, коли це книжки по змісту, так цінні і мені близькі. Одержання їх було для мене справжнім святом. Особливо заінтересувала мене прекрасна розвідка Проф. Крип'якевича, якому, при побаченню, будьте ласкаві передайте мій ширий привіт і поклін.

Соромно мені, що я нічим не спричинився до цього Ювілейного Збірника Нашого Товариства і цим може заслужив собі закид недіяльності. В оправдана своє могу тільки сказати,

що всі свої сили віддав я праці публіцистичній, яку під цю хвилину нашої історії вважаю конче потрібною, а для себе особисто навіть обов'язковою, хоч праця наукова, історична, була-б мені любішою і мабуть для мого знищеного здоров'я не так вичерпуючою...

Не знаю, чи читаєте тепер польську пресу, і чи звернули увагу на те, що в Польщі тепер починає прокидатись шукання хліборобської ідеології і змагання до монархічних форм державного життя – тоб-то те, що “Хліборобська Україна” пропагує вже від 1920 р. Дуже цікаву статтю на цю тему помістив був в краківському “Часі” проф. Яворський. Користуючись з того, що це мій бувший професор (в 1903–1907 роках я слухав у нього право, яке він тоді викладав на релігійному факультеті в Кракові), я написав до нього кілька слів і послав йому “Хліб Укр.”, щоб показати йому, що ми, Українці, в цім напрямі вже зробили. У відповідь він попросив у мене статтю до “Czas'y”. Я йому відповів, що [до] ворожого нам “Czas'y” не можу дати, але з приємністю ділось з ним приватно нашими поглядами і даю йому право, як він схоче, оголосити од себе цей мій приватний лист, не називаючи прізвища. Мені здавалось, що він цього листа не опублікує, бо погляди наші йдуть, розуміється, врозріз з сучасною польською політикою, а я поставив умовою, щоб в листі моєму, в разі публікації, не робити ніяких скорочень. Одначе листа мого проф. Яворський надрукував без жодних змін в ч. 99 і 100 “Czas'y” з д. 1 і 2 Мая б.р. Тепер цікавить мене, чи висловлені там погляди знайдуть який небудь відгук в український і польський пресі. Як що Ви може, Високоповажний і Дорогий Пане Іване, випадково десь такий відгук надibaєте, то не відмовте ласкаво мене про це повідомити, бо тут, в своїй пустельні, абсолютно не маю змоги слідити за пресою. З української краюї преси маю тут змогу бачити “Діло” (від недавна), перемиський “Укр.Голос”, “Нову Зорю”⁵², “ЛНВістник”⁵³, а польської “Czas” і місцеві волинські польські газетки, які між инчим, представляються страшно мізерно. Отже, як може випадково надibaєте щось по за оцими вище перечисленими часописями, то за звістку про це буду Вам сердечно вдячний.

Коли вийде даліше число "Старої України"? Жду його дуже і дуже нетерпляче.

Найсердечніше здоров'я і остаю Вам щиро відданий,
В.Липинський.

(Там же. – А. 106–107 зв. Автограф).

№ 13

17.VII.1926
Reichenau N.Ö.

Високоповажний і Дорогий Пане Іване!

Вашого ласкавого листа з д.13 б.м. одержав і відписую зараз, щоб в'яснити деякі з порушених Вами, для нас дуже болючих справ. Як бачите з копій моїх листів, які дозволяю собі Вам переслати, вповні погоджуюсь з Вашим становищем в цих справах. З одним тільки не можу погодитись, а саме з Вашим ставленням в один рівень з малодушністю одиниць становище цілого Союзу Хліборобів-Державників що до смерті Петлюри. Як побачите з моїх листів, становище це вважаю хибним і його засадничо в лоні організації поборюю, не виступаючи одначе з цим прилюдно, щоб не виносити на українській світ наших внутрішніх непорозумінь. Але помилкова тактика Центральної Управи Хліборобських Організацій (отже властиво не Хліборобів Державників, бо крім Хліборобів Державників, Центральна Управа репрезентує і інші організації) нічого не має спільного з малодушністю і недопустимою компромісовістю. Це була емоція людей, які в душі своїй поставили в цю хвилину момент національної спільности вище моменту державної мудрости і *raison d'etat*⁵⁴. Вважаю це хибним і це поборюю. Але бачити в цьому малодушність і заломлювати в розпуці руки з цього приводу, це значить – даруйте мені, мій Давній і Дорогий Друже – впадати в крайність песимізму – песимізму руйнуючого, а не будуячого.

На те лихо, щоб з ним битись. І ми всі, а зокрема я, по мірі всіх сил з цим лихом нашим боремось. І Вас до цього кличемо. Коли Ви напр. бачите, що Др.Вол.Лев[ицький]⁵⁵ помиляється, то не виводьте

з цього самих тільки розпучливих висновків, а напишіть до нього поясніть йому, справте його на добрий шлях, бо-ж він все-ж таки належить до тих, з ким можна працювати. Инакше треба або зовсім опустити руки і відійти од життя, або, як що життя нерозлучно зв'язане з ідеєю нашою – перестати жити. В цім страшна небезпека завеликого песимізму, проти якого, во ім'я наших давніх дружніх відносин, Вас всім серцем перестерігаю. На проф. Томашівським маєм приклад, до чого такий песимізм доводить людину розумну, талановиту і надзвичайно, особливо в теперішніх часах, потрібну.

Долучених копій моїх листів мені не повертайте. Як що зберігаєте свою кореспонденцію, то збережіть і їх, щоб колись передати до Архіву Наук Товариства. Розуміється прошу Вас публічного ужитку з них не робити.

З Вашим поглядом на Панейкову⁵⁶ співпрацю в “Ділі” вповні погоджуюсь. Велика це і для мене несподіванка, що це він криється під таким надзвичайним псевдонімом.

Ваші цінні погляди на справу статуту передам ініціаторам⁵⁷. Маю вражіння, що вони не все Вам пояснили.

Рецепт лічення до цього долучаю. Як що Вам щось буде незрозуміло – з охотою поясню. Сердечно здоровлю і остаю з високою повагою,

В.Липинський.

(Там же. – А. 113. Машинопис, автограф)

№ 14

28.IX.1926
Reichenau N.Ö.

Високоповажний і Дорогий Пане Іване!

Дуже сердечно дякую Вам за ласкаве виконання мого прохання за Ваш лист з д.22 б.м. Мабуть ще раз, коли дозволите, доведеться мені Вам зробити клопіт, а саме, як одержу посвідку Лехнера в передачі йому 100 прим., то перешлю її на Вашу адресу з проханням передати Товариству і взамін од нього одержати посвідку в поверненню довгу. Про це ще Вам писатиму і тому прошу Вас не трудитись відповідати мені на цього листа.

Від Товариства відповіді я не одержав, натомість тільки що прийшло письмо від п.Управителя Книгарні, в якому він пише, що бере від Лехнера зі 100 здепонованих тільки 20 примірників моєї книжки. Таке поступованя Книгарні мене не дивує, бо від давна бачу, що вона наші видання бойкотує. Напр. з Перемишля мені пишуть, що ніде не можуть дістати “Хліб.України”, а з книгарні присилають нам звіт, що її ніхто не купує. Та зрештою і само Товариство, оминаючи старанно “Хліб.Україну” навіть в списі присланих для бібліотеки книжок, теж дбає, щоб не дражнити ні польської цензури, ні “публічної української опінії”. Мабуть одинока тільки українська нація помогає так урядам боронити її від шкідливих еміграційних впливів і мабуть тільки у нас з такою зненавистю відносяться до загалу емігрантів, не розбираючи, хто і в чому “винен”. Все це мене, як пройшовшого вже всі курси українознавства, ані дивує, ані дратує. Може собі Наукове Товариство наказати через п.Управителя Книгарні всі 100 примірників Лехнерові спалити. Може справді культура українська на цьому зискає, а я довг свій віддав – значить обов’язок виконав.

Як я вже Вам писав, переїзд до Берліну для мене дуже тяжкий. Переїзжаю тільки тому, що цього – аби я був у Берліні – конче хоче Пан Гетьман. Жити в Берліні на свої скромні засоби, які мені тут на селі вистачають, я не міг би. Тому мушу на бажання Пана Гетьмана взяти цю посаду в Наук.Інституті, хоч не почуваю себе до неї в силах і хоч всіма силами старався я, щоб для політичної історії України був покликаний до Берліну хтось інший. І для легких моїх цей переїзд – це теж катастрофа. Але це ще найменше. Скажу Вам по ширости, мій Давній, Високоповажний і Дорогий Друже, що почуваю себе вже так змученим безнадійним стуканям до глухої української стіни, що перспектива сну мене зовсім не лякає.

Вибачте за нечиткий характер цього листа. Почуваю себе зле, рука не слухається, а машинки вже нема, бо вже відіслана перед виїздом і при ліквідації всього, що досі я робив.

Ще раз Вам за Вашу ласкаву для мене доброту сердечно дякую і міцно стискаю Вашу руку, остаючи з високим поважанням

В.Липинський.

(Там же. А. 115–115 зв. Автограф).

21.IV.1927
Neu-Finkenrüg
b. Berlin Wald Str. 59

Воістину Воскрес!

Сердечно дякую Вам, Високоповажний і Дорогий Пане Іване, за Великодний привіт і взаємно від всього серця бажаю Вам веселих щасливих свят.

Вашу картку з д.4 б.м. одержав також і дуже дякую Вам за передачу привіту для д[окто]ра В.Левицького.

Листа цього пишу лежачи – звалила таки мене ця весна і тутешній клімат – та може Бог дасть погода устанеться і температура спаде. Але сьогодні мушу обмежитись тільки оцими кількома до Вас словами.

Мабуть читали в газетах, що у віденського антикваря Наегн'а появились виставлені на продаж ратифікаційні грамоти Брест[ського] миру, виставлені Україні Німеччиною. Довідавшись про це, наш Інститут поробив зараз відповідні кроки і при помочі віденського Барона Д[окто]ра Горнікевича⁵⁸ і Д[окто]ра Сингалевича⁵⁹ удалось вже нам добитись заборони антиквареві їх продавати. Тепер робимо заходи, щоб їх добути і в безпечне місце зложити. Гарно догосподарились нашими державними памятками панове уенеровці! До цього долучаю копію мого листа до Д[окто]ра Сингалевича, де подана історія коротка цих грамот. Нехай ця копія буде в Ваших паперах, там вона, дасть Бог, збережеться, а може і Вам цікаво відновити собі в пам'яті ці діла недавно минулих днів. Тому дозволяю собі це Вам послати.

Ще раз сердечний Великодній привіт і вислови високого поважання шле Вам

В.Лигинський.

(Там же. – А. 126–126 зв. Автограф).

14.VI.1928

Neumarkt in Steiermark

Високоповажний і Дорогий Пане Іване!

Сердечно дякую Вам за Вашого листа з д.24.IV, за ласкаво прислану мені дуже цікаву працю Вашу про часописи Галицького Поділля, а також за спомини Тишкевича⁶⁰.

Почуваю себе винним перед Вами, що так запізнився з своєю подякою і так довго не писав до Вас. Останніми часами моя недуга знов переходила через кризу, яка ще й сього дня не зовсім пройшла. Чим даліше розвивається недуга, тим оці хронічні кризи стають тяжчі.

Чи бачитеся часом з др.Свенціцьким⁶¹? Як що так (і тільки в такім разі!) то при нагоді може будете ласкаві спитати його, чи Нац.Музей одержав примірник моїх "Листів", висланий з Берліна. Може книжка пропала, бо повідомлення про одержання нема.

Вважаю своїм обов'язком подати з жалем до Вашого відома, що мої шляхи з теперішніми шляхами Д[окто]ра Назарука розійшлись. Причиною цьому і ріжні його особисті некоректності і напрям, який він взяв тепер в "Новій Зорі". Можна бути щирим католиком, і я ним є, але з цього не виходить, щоб цькувати православ'я і копати найнебезпечнішу прірву між Українцями – прірву релігійну. Тоді треба мати честність і мужність проголосити гасло існування двох окремих "українських націй": католицько-галицької і православно-наддніпряньської. Але голосити "соборність та єдність національну" і одночасно вважати та називати релігійними ворогами 9/10-х цієї нації – це непочитальність. На жаль така непочитальність і радикалізм характеризує все, за що не візьметься Д[окто]р Н[азарук]. Я мав надію, що гетьманська ідеологія буде в стані здисциплінувати оттакі чисто українські типи, як п.Назарук. Показалось, на жаль, що тип сильніший від ідеї. Очевидно з того, що пишу, прошу не витягати жадних консеквенцій. Це справа чисто особистих моїх відносин до Д[окто]р[а] Н[азарука]. Пишу Вам про це тільки тому, щоб Ви знали правду.

Сердечно здоровлю Вас і остаю з глибоким поважанням
В.Липинський.

P.S. Вибачте, що пишу олівцем. Так мені легше, коли лежу. Одночасно вислав я Вам і В.Дорошенкові⁶² примірники моєї брошури "Хам і Яфет". Будьте ласкаві передайте цей примірник Дорошенкові, бо заадресував я обидва на Ваше ім'я. До Дорошенка напишу завтра.

В.Л.

(Там же. – А. 138–138 зв. Автограф).

№ 17

8.VII.1929

Badegg, Post Tobelbad
Steiermark

Високоповажний і Дорогий Пане Іване!

Одночасно одсилаю Вам рекомендованого п.Ципріяновича:
Корреспонденція (...)*

Це, наскільки я не помиляюсь, остання вже моя залеглість супроти Бібліотеки Н[аукового] Т[овариства] ім.Ш[евченка]. Дуже Вас прошу се ласкаво ствердити, а якщо помиляюсь, то написати мені, яка ще книжка числиться за мною.

Досі не виконав я даної Вам обітниці написати з приводу відомого Вам листа проф. Томашівського⁶³.

Тяжко в невиліковній недужі, яка вже мабуть наближає людину до скорого кінця, такими речами займатись. Крім цього потрібні мені були б деякі матеріали. Так напр. Д.І.Дорошенко, що оце недавно був добрий одвідати мене, розказував мені про досі для мене невідому річ, а саме, що Пр[офесор] Томашівський перед війною видав анонімну брошуру проти проф. Грушевського, з вичисленням всіх посад, доходів і т.д. останнього, і радив мені Дорошенко, з огляду на "моральну санацію" галицького громадянства, якою тепер проф. Томашівський займається, конче з його брошурою рознайомитись⁶⁴. До речі, чи має її Бібліотека Наук[ового] Тов[ариства]? Як що так, і як що може її вислати, то

може буду Вас про неї просити, як що стане у мене для прочитання її сил і охоти.

У всякому разі посунути свій запал неофіта аж до заперечення своїх власних праць (пор[івняйте] що писав п.Том[ашівськ]ий про Хмельниччину перед війною⁶⁵ і що виписує тепер в "Новій Зорі") – до цього навіть проф. Грушевський, неофіт та більшовик не посунувся. З цього хіба висновок, що польська культура має на певну породу українців більший вплив ніж московський кнут. Льюгіка вимагала-б щоб пр.Томашівський зложив тепер повне повне признание Равіті Гавронському⁶⁶ і признав повну слушність твердженю останнього, що між Українцями завжди єсть досить охочих палити свої власні святощі, свої Печерські Лаври. Але годі вже про всі ці, вибачте за слово, рабські, молодущні свинства.

Давно вже не мав звістки від Вас. Що чувати у Вас? Як здоровля Ваше? Іноді в огорченю тяжко хорого вигнання приходить мені думка, що може і Вам вже неохота переписуватись зі мною. Але вірю в Ваше благородство, вірю, що Ви, коли-б так було, щиро і чесно мене про це – свого давнього знайомого – повідомили-б. Тому пишу нині цих кілька слів і здоровлю Вас сердечно.

Вам щиро відданий В.Липинський.

(Там же. – А. 149–150 зв. Автограф).

№ 18

30.XII.1929

Вельмишановний і Дорогий Пане Іване!

З нагоди Різдвяних Свят і Нового року пересилаю Вам сердечні побажання всього найкращого. Також дякую вам за Ваші побажання і Вашу пам'ять.

Одного тільки побажання Вашого не можу зрозуміти: повороту до Рідного краю? Кому я і нащо в цім Ріднім краю потрібний. Щоб "заробляти на ідеї", як пише п.Томашівський – там у Вас таких і так багато. Або щоб "скроневірювати" гроші в суммі 177 доларів як оповідає редактор Вашого часопису п.Назарук? Думаю, що у Вас найдеться забага[то] таких, що скроневірили в дійсності значно більші суми.

Ні маю надію, що Бог Милосердний принаймні наприкінці життя звільнить мене від дотику з українським громадянством, якому я віддав все що мав: яке мені подякувало найтяжчою, яка тільки може бути обидою для чесної людини. Кажу "українське громадянство" бо ні один голос "безпартійний" не став в моїй обороні, коли настало на мене шумовиння, яке тепер на руїні росте в пірря і розвивається. Моя Україна умерла і я не маю до чого і до кого вертати. А Україна Томашівських і Назаруків і тих, хто їх терпить і серед кого вони розмножуються, це не моя Україна.

Вибачте за ці гіркі слова людини, якій вмерти не дадуть спокійно, яку ця дич Назаруківська як гієни до смерти замучує. Я знаю, що Ви в цьому неповинні. Колись напишу Вам про це все, дасть Бог спокійно, як тільки оця нова криза мосї недуги пройде. Не скільки Вам, як для архіву.

Померший для померших.

З високим поважанням В.Липинський.

(Там же. – А. 155–156 зв. Автограф).

ДО Д. ДОРОШЕНКА

№ 1*)

До Вельможного Пана Міністра
Закордонних Справ
Української Держави

Сповідіаю Вельможного Пана Міністра, що дня 5 липня 1918 року о годині 5 по полудню, я представився Пану Міністру Закордонних Справ Австро-Угорської Монархії гр[афу] Буріану і вручив йому вірительну грамоту, котра була їм прийнята.

Відень 8 липня 1918 р.

Посол Української Держави у Відні Вячеслав Липинський.

(ЦДАВО України. – Ф. 3766, оп. I, стр. 106. – А. 20. Машинопис, підписаний В. Липинським, оригінал).

№ 2

Вельможний Пане Міністре!

Коли дозволите, то заведем такий звичай, що крім офіціальних рапортів, копій наказів, дневників і т. д. буду ще кожний раз присилати Вам приватні листи з неофіціальним, так би сказати, освітленем справи.

1. Про одну таку справу (що до договорів про поділ Галичини і Холмщини) я вже вислав Вам через п. П[олети]ку⁶⁷ зовсім приватну звістку. Мені дуже важно мати від Вас в цій справі докладні інформації і точні директиви.

2. Настрій тут зараз дуже невизначний. Великий хаос в політиці і велике невдоволення мас на ґрунті голоду. За хліб можна політично виторгувати дуже багато. Коли-б ми мали змогу дати Австрії зараз хліб, то се був-би незвичайний оруж в наших руках. Прошу написати мені, чи се взагалі можливо.

3. Справа з ратифікацією стоїть не добре. На перешкоді головним чином – поділ Галичини і Холмщина і те що гр. Буріян не вірить в Україну. Офіціально, в розмові, гр. Буріян сказав мені, що мир не може бути зараз ратифікований через те, що не доставили всієї кількості обіцяної центральною державам (мільон

тонн) збіжжя. Для цього нам треба мати протокол Київської комісії, де сей пункт змінено (про це прохаю окремо). Але це все формальности. Суть, як вище. Що до способів боротьби, то вони ускладнюються ось чим: Австрія досі свою політику на Україні будувала на помилках супроти нас політики німецької. Так само тепер Германія хоче зміцнити своє становище на Україні супроти Австрії, використовуючи помилки Австрії. І тому, мені здається, що на поміч Германії в справі ратифікації миру Австрією покладатись трудно. Се поки що; обставини можуть змінитися і де-що по змозі і мірі сил, мною в сім напрямі робиться.

4. Щоб зломити опозицію Поляків якоюсь угодою з ними – се річ неможлива. Але проте намічається у Поляків бажання розпочати розмови з нами. Прохаю директив в сій справі на случай, коли б якась офіціальна пропозиція в цьому напрямі з польського боку була зроблена.

5. Про виміну грамот з Германією, Болгарією і Туреччиною – говорив я сього дня з гр[афом] Ределем амбасадором німецьким. Він запитав про це своє правительство, а я написав сього дня до бар[она] Штейнгеля⁶⁸. Обміняти грамоти з тими трьома державами річ дуже важна – я би прохав Вас поговорити про се з б[а]р[оном] Муммом⁶⁹.

6. Дуже прохаю Вас порушити справу пресового фонду при посольствах. Такий фонд (може бути “підотчетний”) конче потрібний. Чи можна надіятись на прихильне налагодження сеї справи? Коли-б такий фонд був можна-б було зараз організувати інформацію преси угорської – що для нас дуже важно. Офіціальні експозитури пресові як “Ukr[anische], Blätter” Калиновича⁷⁰, на мою думку, річ зовсім некористна; читають такі речі тільки на те, щоб зловити всякі lapsus’и, яких дуже там багато і ніякого бажаного для нас впливу на пресу се не має.

7. Дуже прохаю Вас зробити наказ про налагодження грошової справи, про котру пишу окремо.

Незвичайно важно для мене було-б мати від Вас інформацію про Київське політичне життя. Будьте ласкаві зробіть се хоч в коротких словах. Остаю з глибокою до Вас пошаною, щиро відданий

В. Липинський.

8.VII.1918 р.

Відень

В справі п.Кулакова мною зроблені всі потрібні заходи.

(Там же. – Оп. 3, стр. I. – А. 94–95 зв.Автограф).

№ 3

Вельможному Пану
Міністру Закордонних Справ *)

Позаяк майно бувшої Російської імперії розкинуто не тільки на території бувшої держави, а також по за кордоном, що воно як добуте на загальні кошти всієї Держави повинно бути розділеним, маючи на увазі що у Відні мається будинок Російського Посольства, Посольство Української Держави у Відні, ласкаво прохає Вельможного Пана Міністра вжити заходів через В[ельми] Ш[ановного] Пана Шелухіна, аби уряд Російської Республіки передав будинок в власність Української Держави.

Відень дня 10 липня 1918 р.

Посланник Української
Держави у Відні Вяч.Липинський

(Там же. – Оп. I, стр. 106. – А. 24. Машинпис, підписаний В.Липинським, оригінал).

№ 4*)

Міністерству Закордонних Справ

Посольство Української Держави у Відні, ласкаво прохає Міністерство Закордонних Справ, яко можна негайно, установити постійний регулярний зв'язок з Посольством, надсилаючи що тижня дипломатичного гонця, якому Посольство передаватиме всі ділові листи, які ідутьимуть до Міністерства, а також через його одержуватиме всі розпорядження Міністерства.

Дуже бажано було б, щоб Міністерство надсилало би гонців одного по маршруту Київ-Відень-Берлін і назад, а другого Київ-Берлін-Відень і назад, себ дало можливість мати постійні зносини

нам з Берліном, а Берліну з нами; крім того бажано було б, щоб ці гінці були постійні люди, яких Посольство досить знатиме і буде їм довіряти. Як що можливо, то для посольства було б дуже приємно мати зносини через Старосту гонців п.Шереметьєвського.

Посол Української Держави Вячеслав Липинський
Перший Секретарь Посольства Вол.Полетика

(Там же. – А. 19. Машинопис, підписаний В.Липинським, оригінал).

№ 5

Вельмишановний Пане Міністре!

Лист Ваш з 6.VII п.Отаман Сокира⁷¹ мені передав і я Вам сього дня послав відповідь через п.Сірого (Тищенко)⁷².

Про справу дивізії в Володимирі-Волинському посилаю Вам доклад п.Жука⁷³, котрий поручаю Вашій увазі. Що до цієї дивізії мої думки такі: найкраще було-б перевести її в Винницю (бо за сферу австр. впливів уряд австрійський її не випустить), з тим, щоб вона творила там самостійну українську військову одиницю. У всякому разі дивізію цю треба берегти і тому поступати в цій справі дуже обережно.

П.Отаман Сокира прохає мого заступництва перед Вами, щоб Ви були ласкаві піти з ним до п.Гетьмана і що[б] він мав змогу зробити доклад особисто. На мене особисто п.Сокира-Яхонтів зробив добре враження і тому я дуже охоче оце його прохання зі свого боку піддержую.

Ждучи від Вас як найскоршої відповіді на попередні листи, а особливо інструкції і інформації про переговори в Києві з Австрією про Галичину, пишу з найглибшою до Вас пошаною, щиро відданий

Вяч.Липинський

Відень

14.VII.1918 р.

(Там же. – А. 68–68 зв. Автограф).

14.VII.1918

Високоповажний і дорогий
Пане Товаришу!

Лист Ваш з дня 6.VII. с.р., переданий Вами через п.Сокиру-Яхонтова, одержав. Бачу, що звістка про анульовання галицького договору, котру я Вам подав в листі через п.Прийму (до речі, чи одержали того листа?) на превеликий жаль справджується. Тут поки що всі австрійські дипломати мовчать мов в рот води набрали, видко ждуть результатів переговорів у Києві.

Мій погляд на сю справу такий: багато краще для нас – коли уступки необхідні – поступитись де в чім в справі Холмщини, чим відступити від поділу Галичини. А се ось через що: наша західня границя, з огляду на всякі можливі ще перемиїни на сході, мусить бути забезпечена з боку національного і географічного. Спираючись на Карпати і маючи всі дані для розвитку нашої національної і державної ідеї в Галичині, ми всі свої сили можемо обернути на боротьбу (а вона буде дуже тяжка) зі сходом. Коли-ж за Збручем ми будемо мати огнище такої українсько-польської боротьби (після прилучення всієї Галичини до Польщі), якої ще досі не бувало, то при нашій національній хисткості й істеричности – се пряма дорога до “царя восточного православного”. Отже, повторюю, від поділу Галичини і створення в Австрії коронного українського краю не можна відступати ні за що, а що до Холмщини – можемо обіцяти, що ми не будемо робити особливої пресії в комісії, котра буде вирішати цю справу зараз по ратифікації Берестейського договору.

Не забувайте ще, що анульовання галицького договору підорве страшенно національну репутацію п.Гетьмана і теперішнього уряду, а крім того додасть нових сил цілому галицькому і нашому москвофільству (казатимуть, що Росія “обороняла” Галичину). У всякому разі жду від Вас в цій справі найточніших інформацій і директив, бо знаючи про київські переговори, я маю тут зовсім звязані руки і нічого не можу робити в сім напрямі, не маючи звісток про наміри Ваші і нашого Правительства. Будьте ласкаві, сповістіть про все як найшвидше і як найдокладніше.

Майте при тім на увазі, що срок внесення справи поділу Галичини в законодавчі австрійські установи приходить 20-го с.місяця (отже за тиждень), як це видно між іншим і з телеграми п.Севрюка, котру я одержав сими днями і копію котрої долучаю. – Коли-б може для одержання директив потрібна була моя присутність у Києві, то телеграфуйте, я зараз приїду, памятаючи, що справа ся надзвичайної, історичної ваги.

Тепер ще друга важна справа. Чи відома Вам нота Гетьмана, скріплена тільки п[рем'ер] мін[істром] Лизогубом⁷⁴, до Австрійського уряду про те, щоб Австрія забрала з України всіх своїх підданих (отже значить і галичан-українців). Нота ся мала надійти тут перед 2 тижнями більше менше. Коли се правда (а звістку що маю з джерел зовсім певних), то такі ноти не скріплені Міністерством Закордонних Справ і послані без відома Посольства, являються річю ненормальною і для ведення успішної дипломатичної роботи – неможливою. Будьте ласкаві напишіть мені, де я маю заховуватись супроти цієї ноти і взагалі, як в таких справах на будуче поступати. – Одночасно через п.Сірого посилаю Вам переписку в справі виправлення помилок додаткового Австрійського Договору. Ця переписка невідомим мені способом опинилась тут, у п.Яковльова⁷⁵ і знайшов я її між паперами посольства. Зі зроблених там поправок ні одна не увійшла в текст підписаний п.Гетьманом. Будьте ласкаві зверніть увагу на сю справу, бо потім можуть виникнути всякі формальні труднощі при виміні Грамот.

В “Новій Раді” в ч. III появилась звістка, що зі всіх посольств тільки одно болгарське посольство є національно українське⁷⁶. Поминаючи те, що ця звістка, наприклад що до нашого посольства є неправдивою, думаю, що таке дискредитовання посольств не лежить ані в державнім, ані в соціальнім навіть нашім інтересі. Може би Ви були ласкаві при нагоді звернуть на се увагу пресового відділу нашого Міністерства.

Отже жду від Вас, Високоповажний і Дорогий Пане Товаришу точних та скорих інструкцій і наказів в справі переговорів з Австр. Урядом, бо без таких інструкцій і точних інформацій моє становище у Відні стане неможливим.

Кланяюсь низенько Вам і Вашій дружині, з найглибшою до Вас пошаною, Вам щиро відданий

Вяч.Липинський.

(Там же. – А. 74–74 зв. Автограф)

№ 7

Високоповажний Пане Міністре!

Вчора, 15-го с. місяця, ратифікаційні грамоти між нами і Болгарією обміняні. Протокол підписан болгарським уповноваженим Миколою Джебаровим⁷⁷ і мною. Будьте ласкаві дати наказ пресовому відділу дати про се до газет, поскільки се ще не появилось в пресі.

Користаю з нагоди, що іде п.У[стиянович]⁷⁸ і передаю Вам цих кілька слів. В справі анульовання галицького договору пишу до Вас четвертий лист, а від Вас дістав я тільки звістку, що ідуть в сей справі переговори у Києві. Ця звістка звязала мені руки, бо знаючи, що ідуть переговори, я не можу тут робити ніяких заходів. Одночасно Ви мене абсолютно не інформуєте про хід переговорів і тим ставите мене в безвихідне становище. Про се я Вам вже писав і телеграфував, але з огляду на ту величезну одвічальність, яку накладає на нас ся справа, дозволяю собі ще раз прохати Вас прислати мені зі спеціальним кур'єром точні інформації і інструкції. Коли ні одного ні другого у мене не буде, то розуміється відповідати за се, що станеться я не можу. Отже, ждучи від Вас якоїсь певної відповіді, пишу се з найглибшою до Вас пошаною

В.Липинський.

Відень 16/VII 1918 р.

За 4 дні минає срок галицького договору, про це я теж Вам писав⁷⁹. Про те, що говорять тут про Київські переговори поінформує Вас п. У[стиянович].

(Там же. – А. 64–65. Автограф).

Високоповажний і Дорогий Пане Товаришу!

Зараз після моєї шифрованої телеграми приїхав п.Шеремет'євський і передав мені Ваші листи. З моєї телеграми Ви вже знаєте, що я 24-го с.м. в 12 1/2 годин був у гр. Буряна. Він спочатку не хотів мені відповісти прямо, чи договір анульовано; але потім заявив, що все зроблене у Києві гр[афом] Форгачем⁸⁰ він апробує. Коли я після того склав йому протест на словах і передав note icrotés, він рішуче відмовився її прийняти, заявивши мені, що справа вже вирішена у Києві і він ніяких протестів прийняти не може. Після довгої розмови, яка тривала годину і моєї аргументації він сказав, що ще подумає і дасть мені остаточну відповідь о год. 5-й. Після того в 4-й годині я обміняв грамоти з Германією і в 5-й поїхав до нього. Замість Буряна прийняв мене б[а]р[он] Мачеко, який заявив, що гр. Бурян розваживши докладно справу, стоїть на своєму і ноти прийняти не може. Коли-ж я сказав на се що перед годиною ми ратифікували мир з Германією, він хвилюючись заявив, що Германія про анулювання тайного договору знає. На другий день і гр. Бурян і б. Мачеко завезли мені свої картки візитові, що треба б вважати як бажання піддержувати дружні зносини. Я хотів послати ноту поштою, як се звичайно в таких випадках робиться, але вже був зв'язаний Вашою, одержаною 24-го вечером телеграмою, в якій Ви мене попереджаєте про висилку своїх пояснень до попередніх наказів. Сьогодні я все од Вас одержав і, зваживши все, рішив повести справу так: завтра я буду у уповноваженого по укр. справам бар. Мачеко і передам йому ноту з приватним моїм листом до гр. Буряна і заявлю йому, що як нота не буде прийнята, то тоді появиться в пресі Комунікат, в яким вся справа з тайним договором буде з'ясована. Думаю, що тоді нота буде прийнята з тим, розуміється, що вона останеться тайною. Думаю, що се лежить і в нашім інтересі ось через що: Комунікат в пресі се посліднє орудіє, яке дасть тільки моральне оправдання нам, але самого факту не змінить. Протест – же, навіть зовсім секретний, фактично анулює по часті їхнє анулювання, теж тайне, бо про нього нігде немає урядової заяви. І коли прийде час, що можна буде

знов про сю справу говорити, то тоді наш протест може послужити вихідною точкою для дальших переговорів. Це для нас особливо важно в майбутніх переговорах з Поляками, де можна буде сотворити "junctim" між справою Холмщини і справою Галичини. Отже мій план такий: 1) Тайне анулювання і наш тайний протест проти цього анулювання, 2) ратифікація Берестейського Миру без тайного договору, 3) Комісія в Холмській справі і знов переговори про тайний договір, який не існуючим вважати не можна буде бо єсть наш протест. Що мені скажуть в Міністерстві – напишу завтра, а тепер перехожу до інших справ.

1) Перед кількома днями звернувся до мене через третю особу 32 24 04 04 17 02 32 17 13 09 10 01 31 31 18 28 30 20 19 14 22 29*) який переїздом був у Відні з тим, що він хотів би поговорити зі мною приватно. Я погодився і ми зустрілися в нейтральному місці. Він між инчим казав мені, що вони мають намір послати свого представника до Києва і просив, щоб ми послали також до них. Я просив, щоб призначили кого-небудь зі своїх людей, а не наших місцевих. Справа ся важна і дозволяю собі звернути на се Вашу увагу.

2) Крім того говорив він мені багато дечого, про що хотілося б поговорити з Вами особисто, а позаяк таких справ, про котрі тільки особисто можна поговорити (між инчим і про дальшу тут політику коли Австрія до 31-го не ратифікує миру) набирається багато і позаяк мені хотілося б перевезти самому ратифікаційні грамоти, то прошая дозволу Вашого приїхати до Києва зараз після того, як ратифікуємо мир з Турцією, що маю надію станеться незабаром. Що до грамот, то як Ви вважаєте, чи привезти їх до Києва, чи переховувати десь в іншому місці. Про це, чи мені можна буде в перших числах августа приїхати до Києва і чи привозити з собою грамоти прошая Вас сповістити мене якнайшвидше шифрованою телеграмою.

3) При обміні грамот з Германією, вона не передала нам протоколу про Холмщину, який мною Германії переданий, про що зазначено в окремім протоколі.

4) Чи відомо Вам, що Болгарія заложила протест у Відні і Берліні проти прилучення Бесарабії до Румунії – маєте се на увазі.

5) Як стоїть справа з виправленням помилок в додатковім договорі з Австро-Угорщиною – се треба можливо прискорити.

6) Звертаю Вашу увагу на подане мені прохання кн. Януша Радзівілла на доклад агентів М[іністерст]в здоровля і торгу – взагалі з економічними справами треба щось робити. Австрія на товари, які йдуть до нас накладає од 100 до 200 % державного податку і крім того заробляють спекулянти. Зверніть увагу на се кого слід.

7) Окремо подаю листи п.М.Ол.Васильчикової⁸¹, між ними лист до пана Гетьмана.

8) Троцький помилково призначений Вами Секретарем посольства, між тим я просив і він в своєму проханні бажав стати тимч.в.об. консульського секретаря. Я б дуже прохав Вас цю помилку справити бо він в дипломатичній службі не можливий, а в консульській дуже корисний.

9) Будьте ласкаві зробіть наказ, щоб в Державних Вісниках помістили про моє призначення.

29/VII

Сьогодні я три рази був в Міністерстві говорив з Мачеко і Фльоттовим (?). Протестації не прийняли. Отже тепер для нас питання чести зробити те, що Ви хотіли, т.т. скласти комунікат про хід цілої справи і оголосити його. Серед галичан страшне обурення на наш уряд, яке використовується так, як побачите з доданої до цього статті "Буковини"⁸². Взагалі треба вживати рішучих кроків. Прохаю вас дуже інформувати мене, бо інакше без інформації я своєї праці виконувати не можу.

Клянюсь низенько Вам і Вашій дружині Вам щиро відданий,
Вяч.Липинський.

Посилаю копію моєї протестації і копію листа Буряна, який од мене не прийняли.

(Там же. – Оп. 3, стр. I. – А. 42–45. Автограф).

№ 9*)

30/VII–1918 р.
Відень

Вельможний Пане Міністре!

Позаяк отдавець цього листа п.Валентин Отамановський⁸³ має по справам видавничим часто їздить до Відня, то мені здається

було-б добре, коли-б можна було зачислити його зверхштатним кур'єром, без платні. Він користувався б таким чином вигодами свободнішої і кращої подорожі, а за те привозив би нам листи і так нам потрібні відомості з України. П.Отамановський людина відома і зовсім певна, отже я би Вас дуже просив, щоб його прохання задовольнити. – Вчора через п.Трохимовича я Вам послав докладного листа. Жду Вашої відповіді, що до мого приїзду до Києва і що до ратифікаційних грамот – чи привезти їх з собою чи ні. Низенько кланяюсь, з найглибшою пошаною

Вяч.Липинський.

P.S. При сьому долучаю два розпорядження етапної командатури в Володимирі-Волинськiм, на котрі дуже Вас прохаю звернути увагу і поробити в Києві відповідні кроки. Коли ж вважатимете, що ці кроки треба зробити тут, то будьте ласкаві припишіть мені відповідне доручення.

В.Липинський.

(Там же. – Оп. I, стр. 106. – А. 52-52 зв. Автограф).

№ 10

Вельмишановний і Дорогий
Пане Товаришу!

Вчора, в середу, я приїхав до Відня, а сьогодні їде до Києва пан Полетика, через котрого передаю Вам оцих кілька слів. Поки що немаю нічого важного Вам донести, бо ще не з ким не бачився і не говорив. З важніших справ останніх днів – про ратифікацію миру з Туреччиною Ви вже знаєте, а про розмову з бар. Арвіттовим пише Вам п.Токаревський⁸⁴. Про справи дрівніші зробить Вам доклад п.Полетика, через котрого, як він буде вертати, я дуже Вас прохаю повідомити мене про наслідки подорожі пп.Лизогуба і Палтова⁸⁵, а також про важніші справи, особливо, що до наших австрійських проєктів.

Що до консульств, про котрі ми говорили з Вами у Києві, і про котрі я Вам мав написати, то я би прохав Вас піддержати ось які кандидатури:

1. Генеральне консульство у Відні п.Марцінчак-Ільницький з Києва.

2. Генер. консульство в Будапешті п.Микола Залізник⁸⁶, котрого прохання при сім прикладаю.

3. Консульство у Львові п.Кушнір⁸⁷, котрого прохання я Вам передав в Київі.

4. Консульство в Трієсті п.Троцький⁸⁸, котрого прохання при сім прикладаю.

5. Консульство в Празі п.Суриц; який скінчив консульські курси у Київі і який в Київі подасть Вам прохання.

6. Віце-консульство в Чернівцях п.Микола Голубінка, галичанин українець, старший чоловік, котрого я би дуже рекомендував на сю посаду і котрого прохання перешлю Вам зі слідуочим кур'єром.

Коли-б Ви вважали потрібним поробити деякі зміни в сих кандидатурах, то будьте ласкаві написати мені про се. Між інчим, як би Ви Залізняка послали до Стокгольму, то до Будапешту на його місце міг би поїхати Кушнір.

Наприкінці ще дві справи:

1) Будьте ласкаві пришліть мені копію договору з Доном, котра не була ще готова в день мого від'їзду.

2) Дуже, дуже Вас прохаю вияснити остаточну справу, коли я призначений і де про се значиться державних постановах.

Бажаючи Вам всього найкращого, здоровля та сил, в нашій важкій праці, пишуся з найглибшою до Вас пошаною

Вам щиро відданий Вяч.Липинський.

Книжки для Вас і замовлен[ня], трохи вина посилаю.

(Там же. – Оп. 3, стр. 2. – А. 77–78 зв. Автограф)

№ 11

Посольство
Української Держави
у Відні
№№.....
дня 6 вересня 1918 р.
Відень

Вельмишановний і Дорогий
Дмитре Івановичу.

Ваші шифровані телеграми одержав – відповідаю по пунктам:

1) Той план, який ми предложили Форгачу – се максімум уступок, на які ми могли піти. Ми тим дали доказ нашої доброї волі для порозуміння з Австрією. Коли-ж Австрія сей план відкидає, то тоді, на мою думку, ми мусимо вернутись на стару позицію Берестейського миру, тоб-то: з початку ратифікація, а тоді комісія без ніяких зобов'язань і обіцянок з нашого боку. Нехай ця комісія, а не ми, вирішає справу Холмщини. З цієї позиції нам зійти не вільно і всю дальшу політику в цій справі треба вести в найтіснішім контакті і порозумінню з Німеччиною.

Дальші події я собі уявляю в той спосіб: Австрія може під впливом Німеччини згодиться на ратифікацію і на комісію. Тоді, повторяю, діло комісії вирішити сю справу, а ми тільки мусим подбати, щоб в комісії цій було найбільше наших прихильників, отже непременно запросити Болгар, а також заручитись піддержкою німців. Більше однак правдоподібно, що Австрія справу Холмщини захоче вирішити перед ратифікацією миру, без нашої згоди, ультимативно. Тоді нам треба рішуче протестувати. В сій справі, крім мотивів принципіального характеру, єсть ще один надзвичайно важний момент. Наша мовчазна згода тепер на віддання Холмщини – се база, на якій остаточно в нашу некористь вирішиться ся справа на майбутнім міжнароднім конгресі. Отже наша (зокрема Ваша і моя) позиція в сій справі мусить бути, в разі ультимативних кроків Австрії, дуже виразна, тверда і рішуча. Протест наш (крім розуміється нот і інших писаних протестів) я уявляю собі або: а) в відмові з нашого боку ратифікувати мир з Австрією, з огляду на одностороннє порушення цього миру з боку Австрії, або-ж, б) коли Холмщина буде прилучена до Польщі насильно, без ратифікації миру Австрією, то думаю, треба б відкликати з Відня наше посольство, оставивши одного урядовця, акредитованого при міністерстві для полагодження біжучих справ. Се останнє багато більше може пошкодити Австрії, чим нам. Бо Австрія більше визискувати нас економічно, чим вона нас тепер визискує, не може, а що до окупації частини України, то на се ніхто, ні при яких комбінаціях Австрії не дозволить. Нам же се розв'яже руки і тоді, викресливши Австрію з наших політичних комбінацій, нам треба порозумітись в справах західної границі з Німеччиною і

безпосередньо з Польщею, для чого вже тепер треба б поробити певні кроки, наприклад призначити нашого представника в Варшаву і т.д. Майте при тім на увазі, що внутрішнє становище Австрії погіршується з кожним днем і наша рішуча позиція може вплинути багато на зміну її політики. Врешті коли б на дальші уступки на заході згодились інші чинники в нашій державі (чого зрештою по дуже добрій ноті п.Лизогуба поданій в Берліні не припускаю) то мабуть не останеться нічого іншого як подаватись в одставку. Я все тієї думки, що доля України вирішається на її західній, а не східній границі, отже *saveent consuler!*⁸⁹

II) В справі Галичан і Січових стрільців поїде до Головної кват. п.Токаревський, зараз як тільки дістане дозвіл (без окремого дозволу туди не пускають), про що вже подано прохання. В Міністерстві Зак[ордонних] Справ між іншим запевняють, що справа ся буде налагоджена для нас прихильно. Про те, що зробить п.Ток[аревський] зараз Вам зателеграфую. Я сам на жаль не можу поїхати, бо мені по тяжкій операції, яку я переніс, не вільно виходити з хати. Я Вам не писаю, що у мене з прищика на шиї, котрий зробився ще в Києві і на котрий я не звернув уваги витворився нарив. Коли мені його тут розрізали оказалась гангрена і на другий день мені зробили операцію, вирізавши всю згрангреновану часть до самого горла. Як би кільканадцять годин пізніше, було б казали лікарі, вже запізно. Тепер сижу в хаті забінгований.

III) Тут був Гінце⁹⁰. В цьому бандажі ледве ходять, я все ж поїхав до нього. Він мене дуже чемно прийняв і обіцяв, що наші інтереси в переговорах про Польщу будуть взяті під пильну увагу. В польській справі поки що, до ніякого остаточного рішення ще не прийшли.

IV) Звертаю Вашу увагу ось на яку справу. При австр. командуванню у Києві єсть такий п.Герман, *Vertreter des Kriegspressequum tiers*. Се польський жид, який між іншим все присилає тут до Відня справозданя, що на Україні ніяких українців немає, що ніхто по укр. не говорить і т.ін. На підставі його рапортів АОК припинило видавання часописі "Відродження України", яка посилалась в великім числі на Україну і яку сей пан нищив, пишучи, що розносчиків, які її продають бьють на вулицях. Одночасно за

його посередництвом "Последние Новости" закупили тут велику кількість паперу. Він звісний ще тим, що зорганізував антиукраїнський шпіонаж у Києві. Треба б думая, зажадати, щоб сього пана забрали з України.

V) Я дістав з Києва телеграму, підписану "Міністерство" з пропозицією призначити секретарем на місто Троцького Шереметьєвського. Отже дуже Вас прошу, коли б ся справа до Вас дійшла, п.Шереметьєвського секретарем до Від[енського] Посольства не призначати. Він насамперед не знає зовсім мов, а вдруге, коли ся посада дійсно вільна, то у мене єсть відповідніші кандидати, як п.Василь Кочубей, котрий працює дуже добре, або ж п.Ванькович, людина найбільше корисна в нашім посольстві. П.Шереметьєвський дуже добрий кур'єр, але на секретаря він ніяк не підходить.

VI) Звертаю Вашу увагу, на бумагу до міністерства в справі віз паспортів австрійських горожан. Нашим горожанам у Києві робляться в сій справі всякі труднощі, а звідси іде ціла масса (переважно жидів). Треба б на мою думку установити в сій справі строгу взаїмність і побільшити контроль на кордонах, щоб без наших віз не пропускали. Жду від Вас вказівок в цій справі.

VII) Страшенно перекручують шифровані телеграми. Може будете ласкаві сказати про се при нагоді гр.Форгачу.

VIII) Посилаю зразки посуду для Дворця; може будете ласкаві улєкшити кур'єрові доставку цих зразків п.Гетьманському Господареві.

Жду від Вас докладних відомостей про дальші кроки гр.Форгача і про наслідки подорожі до Берліна п.Лизогуба, Палтова, а тепер і пана Гетьмана і остаю з найглибшою до Вас пошаною Вам щиро відданий

Вячеслав Липинський.

(Там же. – Стр. I. – А. 126–127 зв. Автограф)

Вельмишановний і Дорогий
Дмитре Івановичу!

Користаю з нагоди, що до Києва іде п.Чикаленко⁹¹ і передаю через нього оцього листа.

I. П.Токаревський вчора був в Бадені в АОК, де йому сказали, що на нараді з ген.Спаноки⁹² порішили частину Галичан оставити на Україні до кінця жовтня, а другу частину до кінця сього року. Коли п.Токаревський звернувся в сій справі до начальника генерального штабу, ген.Арца і передав йому прохання Пана Гетьмана що до Січових Стрільців, то він поставився до цього питання дуже прихильно і обіцяв дати відповідні вказівки п.Спапоки.

Зі всього видно, що остаточне вирішення сеї справи залежить од ген.Спаноки, перед котрим треба-б поробити відповідні заходи. Між інчим генр.Арц в розмові висказав здивовання, чому бажано оставити на Україні Січових Стрільців, коли одночасно до нього поступило офіціальне прохання від нашого ураду, щоб викликати український легіон з південної України. На се відповів п.Токаревський, що йому в сій справі нічого не відомо.

II. Після вислання мого попереднього листа, я од Вас і од бар. Штейнгеля одержав телеграму, з Вашою заявою Форгачу. Розуміється зовсім годжуся з цею заявою після відповіді Форгача на наш план. Трошки тільки скептично ставлюся до помочі німців в цій справі. Розуміється однак треба робити всі заходи, щоб вона була.
Чи маєте вже відповідь Форгача?

III. Був сьогодні у мене турецький посол до України Мухтар Бей⁹³. Він виїзжає до Києва завтра. Се один з найвизначніших турецьких дипломатів.

Дуже Вас прохаю зробити наказ про те, щоб йому приготували кімнати в якімсь готелі і щоб його зустріли на двірці. Він мене дуже про се (розуміється зовсім приватно) просив, бо він вперше в Києві.

IV. Сими днями має приїхати до Відня, щоб побачитись і поконферувати зі мною, кілька визначних угорських політиків з Будапешту. Про наслідки цієї конференції зараз Вас сповіщу.

V. Що казав Вам п.Пуласький? Чи розмова носила діловий

характер, чи се був тільки звичайний візит. Будьте ласкаві напишіть мені про се.

VI. Жду від Вас докладних інформацій про наслідки подорожі до Берліна Пана Гетьмана і п.Лизогуба⁹⁴, а також відповідей на питання в попередньому листі. Моє здоровля після операції не добре. Страшенно знесилився організм і мені дуже важко працювати. Коли б Ви нашли когось відповідного на моє місце, то я дуже Вас буду просити звільнити мене з моєї посади. Розуміється не ставлю сього питання руба, бо не хочу ускладняти Вам Вашого і так тяжкого становища. Але коли б Ви могли вирішити сю справу без шкоди для загального напрямку нашої політики, то я б Вас дуже просив дати мені змогу відпочити, бо справді важко мені справитись з роботою при недобрім здоровлі.

Кланяюсь низенько і бажаю всього найкращого, з найглибшою до Вас пошаною, Вам щиро відданий

Вяч.Липинський.

Відень

При сьому пересилаю листа п.Васильчикові.

10.IX.1918 р.

(Там же. – А. 135–136 зв. Автограф)

№ 13

Вельмишановний і Дорогий
Дмитре Івановичу!

Листа Вашого через п.Щереметьєвського одержав. В справах політичних нічого нового не маю Вам донести. Найважлиша подія се мирового нота Австрії, про котру Ви вже знаєте і котра повинна була бути нам переслана. Власне цікаво, чи кн.Фюстенберг⁹⁵ передав її Вам чи ні. Напишіть мені конче про се.

Що до наших справ, то вони з причин загальних і моїх особистих стоять на мергтвій точці. Причини загальні – се становище Буряна, котрий поки він у власті, від свого негативного відношення до України не відступить. Причини особисті – се моє нездоровля, яке не дає мені змоги виходити з хати і примушує мене знов нагадати Вам про моє прохання звільнити мене з мого становища, бо в такому

стані як тепер, я не можу як слід виконувати свої обов'язки. Про се ширше напишу Вам позавтра, коли буде їхати до Київа Микола Василевич Кочубей⁹⁶.

Як стоїть справа з Монгрезором? Чи вийшло що з того?

При сьому долучаю листа од п.Васильчикової. Жду від Вас відповіді і пишуся з найглибшою до Вас пошаною, вам щиро відданий

В.Липинський.

Відень

17.IX.1918 р.

(Там же. – Стр. 2. – А. 71–72. Автограф).

№ 14

Вельмишановний і Дорогий
Дмитре Івановичу!

Користаючись з того, що Мик.Вас.Кочубей їде до Київа, пересилаю Вам оцих кілька слів. В австрійській політиці супроти нас зараз повний застій, через те, що справа ратифікації миру зв'язана з невирішеною ще справою скликання делегацій, що відносини німецько-австрійські сильно комплікуються справою польською і врешті, що австрійських політиків зараз найбільше цікавить справа миру, без котрого Австрії мабуть прийдеться погано.

Жду інформації про наслідки подорожі Пана Гетьмана до Берліну, а тоді можна буде знов звернутись до Буряна в справі ратифікації.

В своїй особистій справі повторяю те, що я писав в попередніх листах, а саме, що здоровля моє по сій операції настільки зіпсувалось, що мені необхідно вилічитись і прийти до себе. Отже тут я хотів поступити так, як Вам найвигідніше і так, щоб Вам робити найменше клопоту і комплікацій для самого діла. Отже, як вважаєте: або подати мені зовсім в одставку, або просити довшого отпуска с тим, що я залишаюся на службі в Міністерстві Закордонних Справ і після лічення знов повергаю на якусь посаду, котру мені призначите. Будь ласка напишіть мені, що вважаєте кращим, я відповідно до цього подам таке чи інше прохання.

Щодо заступника, то бачу дві кандидатури або Мик.Вас.Кочубей, або п.Токаревський-Карашевич. Останній більше вже підготовлений, знає вже добре місцеві відносини, а другий може-б мав більше шанс при нашій Дворі. Обидва ж порядні і честні люде, котрі зі своїм завданням справляться. Будь ласка напишіть, що Ви про се думаєте і як думаєте вирішити сю справу. Нетерпляче жду Вашої відповіді і пишуся з найглибшою до Вас пошаною

Вам широ відданий Вячеслав Липинський.

Відень 19.IX.1918 р.

Коли-б п.Кочубей відмовився (Ви м.б. будете про се з ним говорити) то тоді мені здається найкраще б було призначити п.Токаревського, залишивши тут п.Кочубея, яко радника Посольства. П.Токаревський міг би бути призначеним як *chargé d'affaires*⁹⁷ тим часом.

(Там же. – А. 69–70 зв. Автограф)

№ 15

Відень
24.IX.1918 р.

Вельмишановний і Дорогий
Дмитре Івановичу!

Як Ваше здоровля? Як себе почуваєте? Довідався я, що Ви винесли іспанську хворобу. Чи не лишила вона ніяких комплікацій? Біда прямо з цією пошесттю, майже всіх вона захопила.

Жду нетерпляче вісток від Вас і відповідей на мої питання в попередніх листах. Трохи недобре, що заключаючи торговий договір, ми не поставили умовою ратифікацію миру. Се було майже одинока зброя в наших руках. Дуже неприємно вразила нас всіх стаття в "Відродженні"⁹⁸, про котру пишу Вам окремо, офіційним листом. Щоб напівофіційоз ширив поголоски про "зраду" державних урядовців – се щось неможливе. Всякому безголов'ю мусить бути якась межа, навіть в наших скрутних умовах.

Ся "зрада" се вже остання крапля, яка переповнила чашу мого терпіння. Немає у мене ані сил фізичних, ані охоти, ані, що найважлише, не бачу державної потреби, прашовати в таких умовах.

Моя присутність тут і через мою хворість і через оцей брак елементарного довір'я (що доказує оця стаття) тут зовсім зайва. І тому ще раз прохаю Вас, звільнити мене від моїх обов'язків. Сього рішення переіменити не можу і воно єсть зовсім категоричне. В якій формі се зробити – чи в формі одставки, чи в формі якогось перевода до Києва (тоді тільки я просив би принаймні двомісячний отпуск) – се полишаю на Ваше розпорядження, про котре прохаю повідомити мене якнайшвидше, щоб я міг внести відповідне подання і знав кому і коли передати всі діла.

Що до Шереметьєвського, то посилаю Вам в сій справі пояснення п. Полетики. Думаю, що тут більше непорозуміння і глупости, як злої волі, а тому мені здається, що звільняти за се зовсім зі служби п. Шереметьєвського не варго. Він на мою думку має всі дані, щоб виробитись на доброго урядовця (розуміється не секретаря посольства зразу).

Кланяюсь низенько й бажаю доборого здоровля, з найглибшою до Вас пошаною

В.Липинський.

При сім пересилаю листа п. Васильчикової.

(Там же. – А. 59–60 зв. Автограф).

№ 16

Посланник
Української Держави
у Відні

Вельмишановний і Дорогий
Дмитре Івановичу!

Не знаю, чи лист сей застане вас ще у Києві і тому пишу тільки кілька слів.

За Ваше добре слово щира Вам дяка. Як я вже писав Вам, рішив я не покидати свого поста доки не минеться ся криза, хоч по правді кажучи, кожний день тут у Відні руйнує зовсім моє здоровля.

Про справи політичні не маю Вам нічого важного донести, крім того, що на 19 с.м. у Львові скликається Українська Констітуанта

яка м.б. оголосить незалежність українських земель в межах Австрії. Про сю справу і наше, на мою думку, супроти неї становище напишу Вам в слідуочий раз, як виясняться деякі речі.

Внутрішнє становище Австрії з кожним днем гіршає і без якогось поважного заколоту тут здається не обійдеться.

Цими днями виїзжає до Київа Др.Кушнір. Він потім хоче їхати у Швейцарію. Я б дуже радив допомогти йому в цім, бо він, як спосібний журналіст може дуже багато зробити там для нашої справи.

Будьте ласкаві дайте мені дірективи, що до неутральных посольств у Відні, чи зав'язувати з ними зносини і з якими саме, а також поінформуйте мене точно про наші відносини [до] неутральных держав.

Жду Вашої відповіді щодо пресоного фонду.

В надії скоро побачитись з Вами і обговорити всі справи, пишу з найглибшою до Вас пошаною, Вам щиро відданий

В.Липинський

Присилаю на Ваші руки листи для Ясновельможного пана Гетьмана від пані Васильчикової, пані Подгорської.

Відень

13.X.1918 р.

(Там же. – Спр. 2. – А. 27–27 зв. Автограф).

№ 17

Посланник
Української Держави
у Відні

Вельмишановний і Дорогий
Дмитре Івановичу!

Коли лист сей застане Вас ще в Берліні, то звертаюсь до Вас ось в яких справах.

1) Наше фінансове становище робиться катастрофічним з огляду на можливість часового одрізання од Київа. Будьте ласкаві зараз прикажіть запитати Київ, чи гроші нам вислали і відповідь телеграфуйте, будьте ласкаві (dringend)⁹⁹ мені до Відня.

2) Тут двоє приватних людей з Одеси пропонують нам таку річ: вони хочуть зложити на наші руки 380.000 корон готівкою з тим, що самі вони поїдуть до Київа і там мають одержати сі гроші від нашого міністерства. Очевидно я сам не можу на це зважитись. Коли Ви дозволите і дозвіл сей мені пришлете, то операцію сю можна буде перевести. Від міністерства згідно з Вашим розпорядженням нам належитья а) 130.000 корон спеціального фонду, в) 100.000 корон авансу і коло 70.000 корон ми послали в Київ розмінати на корони. Значить сума ця перевищає належність на 80.000 корон, але коли б зговоритись з військовим міністерством, то може воно могло б прислать такий аванс комісії для полонених, яка сидить тут без грошей і у нас позичає. Жду від Вас скорої відповіді в цих справах і коли гроші з Київа ще не вислані, а на сю комбнацію з цими 380 тисячами, Ви не годитесь, то я зараз посилаю до Київа кур'єра, бо інакше ми тут загинемо, позбавлені можности працювати тоді, як ся праця найбільше потрібна.

3) З національними Радами починаю входити в зносини, остаточне вирішення сеї справи, відкладаю до Вашого приїзду і одержання грошей.

4) Ваш приїзд до Відня незвичайно потрібний, особливо з огляду на Галичину, Чехію і Польщу. В Галичині ми можемо похвалитись певним успіхом. Австрійські власти передали владу в Східній Галичині в руки українців. Коли дальше повести розумну політику – зможемо емансипуватись від Польщі, не втягуючи в війну нашу Державу, для якої ця війна може бути дуже шкідлива. Сі справи треба остаточо вирішити, як приїдете сюди.

5) Вчора я був в польським посольстві в справі переїзду наших кур'єрів через Польщу. Запитали свій уряд і обіцяли дати скороу відповідь. В розмові зговорились про Галичину – я сказав, що ми війни з Польщею не хочемо, але зачеплені будем оборонятись, а державно суверенні права Галицьких українців до їхньої землі вважаємо слушним і будемо їх піддержувати.

6) З розмов з австр. дипломатами я виніс вражіння, що Корона і великодержавні австрійські сфери рахують на поміч Антанги в склеїнню нової Австрії. Антанту сподіваються у Відні скоро і здається що Австрію не можна вважати на віки похованою.

7) Незвичайно важно слідити на Правобічній Україні за виходом Австрійських військ і за тим які там частини лишаються: кому передають військову власть – зверніть на се увагу Київа.

8) Про се пишу м.ін. до п.Яковлева. Лист до нього будьте ласкаві прочитайте, коли знайдете, що його не треба посилати – залишіть, зробивши самі розпорядження про порушені в нім справи.

Отже на Вас тільки надія, що з голоду у Відні не помремо. Жду Вашого приїзду і кланяюсь низенько з найглибшою до Вас пошаною, Вам щиро відданий Вяч.Липинський.

5/XI – 1918 р.

(Там же. – А. 103–104 зв. Автограф).

№ 18

2.1.1919 р.

Відень

Вельмишановний і Дорогий
Дмитре Івановичу!

При сім посилаю Вам листа, який сьогодні прийшов до нас на Ваше ім'я, а одночасно звертаюся до Вас з великим, великим проханням: будь ласка напишіть мені свій погляд на те, що діється зараз у нас, бо ми тут зовсім одрізані і розібратись в подіях не сила. Будь ласка напишіть теж що Ви робите і що думаєте робити. Для мене се надзвичайно важливо знати, бо се дасть і мені можливість вирішити [щодо] своєї дальшої діяльності. – Одно, що маємо відчувати, що справа наша вся поставлена на карту. Один незручний хід і все може бути програно – на довго. Одна невідомість і почуття безсилості, яке тут огортає всіх нас – мучить страшенно. Отже ще раз прохаю Вас дуже – напишіть докладно про все. Думаю, що не відмовите мені, во ім'я хоча би тої спільної праці, яку вели ми з Вами і яка так страшенно трагічно не склалась так, як ми того з Вами бажали. Вітаю Вас од всього серця з Новим Роком. Хай принесе хоч трохи спокою нашій нещасній Країні. Міцно стискаю Вашу руку, глибоко поважаючи Вас і все Вам відданий

В.Липинський.

(Там же. – А. 98–99. Автограф).

ДО О. НАЗРУКА

№ 1

5.X.1923
Reichenau N.Ö

Високо Поважний Пане Докторе!

Листи Ваші з д.26.VIII, лист з д.9.IX, картку Вашу одержав. Дуже засмутила мене звістка про Вашу недугу. Від щирого серця бажаю Вам як найшвидшого видужання і повного повороту до сил та здоровля. На листи Ваші пишу широку відповідь, яку вишло Вам правдоподібно за яких 10 днів, бо недобре здоровля і завалення працею не дозволяють мені зробити цього швидше. Поки що посилаю Вам тільки цих кілька слів з проханням, щоб Ви ласкаво і терпеливо захотіли подождати на мого ширшого листа з побажанням якнайшвидшого видужання, глибоко Вас поважаючий В.Липинський.

(ЦДДА у Львові. – Ф. 359, оп. I т, стр. 266. – А. 63. Картка, автограф)

№ 2

14.XII.1925
Reichenau N.Ö

Високо Поважний і Дорогий Пане Докторе!

Посилаю Вам три числа часописі¹⁰⁰, яку прислав мені з Луцька відомий Вам п.Волошин¹⁰¹. Він пише мені, що цю часопись “видають” деякі місцеві дідичі – “поляки”. Не знаю, скільки в цім правди, але здається, що дійсно її субсидіює місцевий волинський “związek ziemian”¹⁰². Редагують її і пишуть в ній якісь зовсім мені невідомі люде (наддніпрянци). До часописи цієї “українська преса” ставиться неутрально-вороже. Посилаю-ж Вам ці числа тому, що раптом оказався передрук Ваших статей в “Січі”¹⁰³ і цитати (покручені) з моїх “Листів”. Одно слово: “людина стріляє, а Бог кулі носить”. Може-б Ви поспробували написати до цих людей і може Вам удасться щось з них зробити (з редакції оцієї “Вільної

Думки”). Це моя думка, на якій зрештою не настоюю, а тільки ділюсь принагідно з Вами.

Проф. Дорошенко не бажаючи Вам забирати часу своїми листами, просив мене подякувати Вам його ім'ям за “Січ”, а також просити, щоб Ви ласкаво занотували собі його нову адресу: D.Dorošenko, Praha – Rubeneč Brafova ul. 601 but 337

Ви вже певне одержали мого великого листа. Сердечно здоровлю Вас. Ваш В.Липинський
(Там же. – А. 68–68 зв. Автограф).

№ 3

6.XI.1926
Reichenau N.Ö

Високо Поважний і Дорогий Пане Докторе!

Виїзжаю позавтра вже до Берліну і з цієї нагоди шлю Вам ще звідси, з Райхенау, де ми з Вами говорили і стільки переписувались, моє сердечне поздоровлення! Іду з тяжким серцем, бо почуваю, що не стане мені фізичних сил на виконання тієї праці, яку треба було б виконати в Берліні для того, щоб побут мій там був корисний для діла. Боюсь, що в результаті зможу там дати для нашого діла значно менше, ніж давав тут, – Сьогодні послав Вам пачку “Czas’y” і журналчик, присланий мені від емігрантів наших в Польщі. Вибачте, що “Czas’y” не посилав Вам я акуратно, але: 1) – я в останніх часах був дійсно перегружений працею і різними клопотами, 2) “Czas” стає чимраз менше цікавий і тому його мабуть вже даліше не буду читати, а значить: Вам не буду посилати. – Брѣшури про Церкву і Релігію я досі не одержав. Може би я міг купити один примірник. В такім разі скажіть будьте ласкаві його вислати на нову мою адресу:

W.Lipinsky, Neu – Finkenrüg b/Berlin (Osthaveland) Waldstrasse, 59.

Сердечно здоровлю Вас і жду картки вже в Берліні.

Ваш Липинський.

Буду дуже вдячний, як захочете вислати мені даліше “Америку”¹⁰⁴ на берлінську адресу.

(Там же. – Стр. 283. – А. 94. Картка, автограф)

11.VI.1927

В[исоко] П[оважний] і Дорогий Пане Докторе!

Прийшло число "Нової Зорі" з Вашою статьею (початком), а оце одержую листа од наших Гетьманців-наддніпр. (Ваших найбільших прихильників!!) з здивованим питанням, чого це Др. Н[азарук] напав на Наддніпрянців. І справді: який оце Вас новий гедз вкусив? І що з оцими гедзами робити, які так часто Вашу цінну, прекрасну, талановиту, розумну працю псують? Не гнівайтесь, Дорогий Пане Докторе, що з серця вириваються мені оці слова, але-ж Ви знаєте, як я Вас ціню і як тому хочу, щоб оці гедзи вже щезли. Одинока по моєму рада: не писати ніколи статей зразу на чисто, а палити принаймні 3-4 брульони¹⁰⁵. Я сам так роблю, і Вам од душі раджу так робити. Коли-б Ви більше зостановились над цією статьею, то самі зрозуміли-б, що Ваш випад неслухний. Ви ж прекрасно знаєте, що більшість наддніпрянців як в Америці так і в Європі належить до російських організацій і коли Ви хвалите ці організації – значить хвалите організаційну здібність наддніпрянців. Знаєте також, що Гетьманська організація в Європі складається майже з самих наддніпрянців. Отже пощо під впливом якогось хвилевого гумору оттакі непотрібні і дражливі речі виписувати? Причину – чому більшість наддніпрянців в рос[ійських] орг[анізаціях] Ви також прекрасно знаєте. Загнало їх туди петлюрівське повстання. А щоб їх звідти назад видобути, треба попрацювати так, як ми з Вами це й робимо. Майте врешті на увазі, що підкреслювання гал[ицько]-наддн[іпрянського] антагонізму абсолютно перечить нашій ідеології. Оставляю це уенерівцям і петрушевівцям. Позавтра (бо треба ще переписати на маш[инці]) вишлю привіт на Січ[овий] З'їзд¹⁰⁶ вже до Д.Гр[инецького]¹⁰⁷ на тамошню адресу. Жду звісток од Вас, здоровлю найсердечніше і прошу не гніватись .

Ваш завжди В.Липинський.

(Там же. – Стр. 266. – А. 67-67 зв. Картка, автограф)

15.XI.1927

Neumarkt,

Steiermark Ocsterreich

В[исоко] П[оважний] Пане Докторе!

Не беріть мені за зле, що досі не відписав Вам на Ваші кілька слів, пересланих мені через п.А. Перша причина – тяжка недуга. Вже з Б[ерліну] я виїхав хворий, а тут шукання собі помешкання по авст[рійських] гірських містечках зовсім звалили мене з ніг. У нас не так, як в Америці, що як кудись приїжджаєте, то знакомі вже приготували Вам все. Людина здана у нас на власні сили, а коли ці сили так вже підірвані, як у мене, то в результаті лежиш з туберк[ульозом] в повнім розквіті і лежатиму так певне цілу зиму, як що ще цим разом організм переможе недугу. Отже в такім положенню не хотів я Вам докучати своєю перепискою, тим більше, що у Вас я не бачив до неї охоти і обіцяного Вами листа я й досі не одержав. Чув я, що і Ви нездужаєте. Сердечно бажаю Вам якнайшвидшого повороту до здоровля і щиро здоровлю Вас.

Ваш В.Липинський.

(Гам же. – Спр. 283. – А. 97. Картка, а. ограф).

22.XII.1927

Neumarkt,

Steiermark Ocsterreich

Високоповажний і Дорогий Пане Докторе!

Перш за все приміть мої сердечні поздоровлення з Різдвяними святами і Новим Роком. Дай Боже, що б припіс він Вам все найкраще, а перш за все здоровля для Вас і для Родини Вашої.

Вибачте, що так довго не відповідав Вам на Вашого листа з д. 5 б.м. Все ще лежу в ліжку – тільки від недавна встаю вранці на годину, дві та і це так мучить, як би цілі милі сходяв. Крім

звичайної переписки (тепер дуже обмеженої) хотів я останніми часами написати для своєї дочки і своїх небожів (дітей братів і сестри) коротку історію Затурців, нашого родинного села. Матеріали до цієї історії збирав я віддавна – більшість їх загинула, але що маю це все в пам'яті, то рішив це для них написати, бо хто це потім знати буде, як що вже довго не протягну. Тим більше, що один з небожів звернувся до мене з проханням, щоб йому пояснити звідки в Затурцях такі високі вали (старе слово Городище). Отже я скористав з того, тай рішив написати їм на оце Різдво коротеньку історію. Це забрало мені багато моїх невеликих тепер сил.

Розуміється маєте слухність, що мій теперішній песимізм – це вплив хвороби і неможливості працювати, що мене мучить. Він пройде, як трохи подужаю і візьмуся знов до праці. Але бачите, як поскаржитися комусь близькому, то неначе легче стає. Тому я й написав Вам цього попереднього листа – не беріть мені його, Дорогий Пане Докторе, за зле, а з песимізму мого не робіть таких висновків, що я “зневірився”, чи що. Цього немає та й напевне вже не буде. Застарий я вже на це.

Але що до нашої української “нації”, то все ж таки я думаю, що вона найгірша на світі, гірша і від Мексики і від Китаю, бо ці все-ж таки мають свої держави, а ми не маємо. Та розуміється лихо на те, щоб з ним битись, то й робимо ми це з Вами по мірі сил.

Всі психічні способи лічення тіла прекрасні, коли тіло здорове. Це значить, що вони добрі для людей т. зв. “імаїнатиків”. Як комусь здається що він тяжко хворий, то він може автосуггестією вилічитись. Але коли у Вас над серцем діра в легких така як кулак; з правого боку друга – трохи менше, а до того всі легені в цілості зайняті катаральним процесом, то тут Ви можете повторяти до сходу все, що хочете, але дірки ці од того не заростуть і кожний рух, кожне напруження, Вас мучитиме смертельно. Біда моя в тім, що я, завдяки своєму залізному організму, не звертав уваги на хворобу, запустив її і коли опинився в гірших обставинах кліматичних і психічних в Берліні, то вона звалила мене з ніг. Але на це нема ради, треба терпіти і надіятись, що хоч калікою, але ще буду працювати колись. Аби хоч трошки сил прибуло!

З охотою повернувся би я на Волинь, як би це було можливо.

На жаль це неможливо з різних причин. Перша – вся моя праця – все моє єство зв'язані з Державою Українською. Нема держави – нема мене: “або під щитом, або на щиті”. Іншого оправдання для мене нема. Я не належу до священничо-селянського малоруського племені. І тому для мене не може бути морального і зовсім слушного оправдання, що я хочу ділити долю племені мого, яка-б вона не була. А своїй Рідні що-ж я можу сказати, коли вони запитають мене: що-ж дала Землі нашій і нам твоя українська державна концепція? І доки я в цю концепцію не зневірюсь, доки не прийду до переконання, що Держава Українська це утопія нездійснима, до Рідні моєї, що живе і може жити тільки завдяки опіці держави польської, я не поверну. Друга причина – це те, що масток мій в Уманщині під большевиками. На Волині у мене нічого немає. Я певний, що брати з радістю прийняли б мене до себе, але жити у них так би сказати на ласкавім хлібі було б мені тяжко. Так вони по трохи сплячують мені те, що винні, але принаймні я не тяготію їм своєю особою тяжко хворої людини і не відчуваю цього тяготіння. Пишу Вам про всі ці інтимні справи, відповідаючи на Ваш запит, а в друге тому, що знаю, що Ви мені добра бажаєте і що говорячи з Вами не треба держати руки на револьвері, як звичайно з нашими українськими людьми, бо не знати з котрого боку тебе укусить.

Тепер що до Ваших справ на мою думку Вам краще залишитись у Львові. А це тому, що шкода Ваших способностей на провінцію. З ними Ви даєте собі раду і у Львові, навіть, як би не вдалося з газетою. Мені все-ж таки здається, що з газетою удасться. Будьте тільки, Дорогий Пане Докторе, дуже обережні і тактовні, щоб знов не наскочити на якогось Мусійчука (так, здається, звався секретар колишньої “Січі”). Крім того пам'ятайте, що в Краю люде хворі і з ними треба делікатно, як з хворими поводитись. Та розуміється це хвороба, дай Боже, вилічима, не така безнадійна, як серед еміграції Американської, але все-ж таки хвороба. Побачите, що всі ці Мушуги¹⁰⁸ інші націоналісти заженуть самі все, що єсть чесного на Україні в наші ряди. Чи читали статтю в “Ділі” про “Свободу”. Як скоро справдилися Ваші пророчі слова, якими Ви закінчили свою статтю про Донцова. Отже там в Краю ми переможемо тільки

спокоєм і тактом. Лайку, коли треба, оставте вже нам, емігрантам. А Ви там будьте дуже спокійні зарозумілі і не заганяйтесь наперед. Життя жене воду на наш млин. Аби тільки оцей млин був сильний, щоб воду цю, в слушний час, прийняти і добро пустити. Отже моя порада – Львів. А як що удасться Вам дістати хоч будь який орган в свої руки, то обов'язково Львів. Будьте ласкаві напишіть мені, як стоїть справа з органом і про церковні справи, про які згадуєте в своїй картці, яку щойно одержав і за яку Вам сердечне спасибі. – “Поступ”¹⁰⁹ вже одержав. Написав з приводу цього до Глад[иловича]¹¹⁰. Він певне Вам прочитав.

Під виховуванням династії розумію то, що вона повинна працювати разом з своїми підвладними. Коли популярність приходить дуже легко, то як всякі легкі речі, вона деморалізує. Тому-то я свого часу був, як пригадуєте, проти занадто великого підкреслювання “Січами” особистого, персонального питання в нашій державній концепції. Дивіться на Англію – там про короля, особливо поіменно, згадують дуже рідко. З одного боку бережуть те, що в державі найсвятіше – Короля – од всіх небезпек популярності (чим горячіші прихильники, тим горячіші і вороги – пор[івняйте] Росію з її “Союзом русского народа”), а з другого бережуть себе од всіх небезпек наполеонізму і диктаторизму, які наступають, коли король починає думати, що він дуже популярний і що за ним стоїть “любов народу”. Такі речі дуже сумно кінчаються для всіх, як показує приклад Росії, а почасти і Вільгельма II. Тому з похвалами для династії треба бути дуже обережним. Вірність досмертна і не-зрадництво, так! Але хвалити тільки тоді, коли добре заслужить. Так будуються сильні монархії. Це Вам, очевидно, довірочно, то хоч з цього секрету не роблю, але не треба давати приводу до різних непотрібних непорозумінь.

Деякі вислови Гетьмана і мене дуже смутять. Все це робить наша українська неурівноваженість. Все передають куті меду, раз в один бік, раз в другий. Все-таки не хочеться мені вірити, щоб він “примирився” з большевизмом. Це неможливо. Одержав я од нього кілька слів по доровлення на свята. Маю таке враження, що він за щось на мене гнівається, хоч моя совість супроти того абсолютно чиста. Розуміється, що Ваші приватні листи уважаю довірочними.

Коли-б що до цього Ви мені не вірили, то і Вам би я не вірив, та до Вас теж довірочно не писав.

Дуже сподобалась мені Ваша стаття в "Січі" вже зі Львова. Як би то Ви могли ще більше писати і як би ми ще з одного такого публіциста мали. Ще раз бажаю веселих і щасливих свят, і здоровлю сердечно Вас і Вашу родину.

Ваш В.Липинський.

Чи не знаєте хто такий в Ділі цей Чіпка¹¹¹, який робить дотепи про "каштанку" Пілсудського і укр[аїнських] монарх[істів]? Треба б йому відповісти що більше спільного ніж укр. монархісти з каштанкою Пілсудського, має Ундоння¹¹² з штанами президента Войцеховського, коли він тікав з Бельведеру. Бо Ундонню з Войцеховським лучить спільна нац.-дем. ідеологія, тоді коли соц[іаліст] Пілсудський не допомагав повстанню проти Гетьмана.

(Там же. – Спр. 266. – А. 69-72 зв. Автограф)

№ 7*

Абс[олютно] Довірочно
Neumarkt in Steiermark
30.XII.1927 р.

В[исоко] Поважний і Дорогий Пане Докторе!

Перш за все мушу Вам пояснити, як пишу оцього листа. Сьогодні мені знов гірше, і підсочила до 38°, тому не можу спати і думки з приводу Вашого листа тиснуть мені до голови і не дають спокою. Оце вже по 12-ій ночі, Fil Julie¹¹³ спить вже в своїй кімнаті і я не хочу будити її, щоб дала мені паперу. Користаю отже з Ваших маргінесів, тим більше, що хочу Вам відіслати листа, бо катастрофа зі мною може наступити рівно добре за пару літ як і за пару місяців, і краще, щоб цей лист Ваш не залишився тут на чужині (хоч папери свої всі держу в великім порядку і як би що сталося, то Fil Julie їх нікому не видасть крім вказаних осіб).

Дорогий Пане Докторе! Будучність по трохи людям [можна] мінять, але минувщину – ні. Треба брати обставини такими, якими їх витворила наша історія. А ця історія каже: що в противенство

до Заходу у нас силою організуючою громадянства була завжди зпочатку держава, а потім церква. Це дуже шкода, але це так, і на це нема ради. І Ви не слухно в своїй статті в “Кат[олицькому] Пров[оді]”¹¹⁴ ганьбите Візантинізм. Це культура інша ніж західня, але це культура, причім найкраще до нашого дикого самоїдського ґрунту пристосована. Це треба знати, щоб зрозуміти відносини в греко]-катол[ицькій] церкві, про які пишете.

Корінь цих всіх страшних відносин в тому, що у нас нема держави, на яку церква могла б опертися й нема сурогату держави – зорганізованої світської сили, про яку церква могла би сказати: люде робіть так, як оці.

Поставте себе на місце М[итрополи]та¹¹⁵ і уявіть собі тільки один прийом у нього з гаммою від Миколи Залізняка до “апостолів” Укр. Ватікану. Що лишається М[итрополи]тові: або відложити хреста і взяти меч, та почати хрестити на ново, як Добриня, цей звіринець, або в християнській покорі дати кожному по “шустці”¹¹⁶ і бути зо всіма добре. На ґрунті нашої споконвічної візантійської культури церква, коли в храмі нема меча, може роботи тільки це друге, або творити свої світські партії і заводити ще більше замішання.

Яка ж з цього для нас практична наука. Ось яка: 1) не вірити що на Україні можна при помочі церкви збудувати державу, бо це в наших умовах така сама політика, як твердження, що держава будується “нацією”.

2) Знати, що авторитет церковний треба нам, людям світським, піддержувати всіма силами тому (Поминаю реліг[ію]ні почування), що це авторитет християнський, який учить любови, зменшує нашу взаємну ненависть, учить покорі, і дає першу умову перемоги: не хвалитись на бій ідучи.

Але разом з тим пам’ятати, що клерикалізм – тоб-то світська влада церковної інтелігенції – це у нас річ неможлива, глибоко шкідлива.

3) Не забувати, що у нас єсть три традиційні історично вироблені християнські віросповідання і бачити єдиний порятунок у нас на візантійським ґрунті, лише в римським католицизмі це значить якнайбільше цьому католицизмові шкодити. Другими словами: всякі

лайки на православ'я – особливо тепер в добі його пещастя – в католицькій органі українській єсть недопустимі. З цього боку напр. “Кат[оліцький] Пров[ід]” робить велику шкоду католицизмові на Україні.

4) Бороони нас Боже, людей світських, мішатись в попівські діла. Ми віруючі, але не попи! Про це, що ділить еп. Коциловського¹¹⁷, еп. Хомиш[ина]¹¹⁸ і Митрополита ми не повинні знати, навіть слухати. Це не наше діло! Наше діло сотворити таку сильну, залізну, на послусі церкві і християнському дусі оперту світську організацію, про яку єпископи своїм вірним могли б сказати: “Будьте такі як ці, або забирайтесь”. Доки такої організації нема, єпископи будуть або “зо всіма добрі”, або будуть творити свої світські партії і тим вносити ще більший хаос в укр. життя.

Висновок: не вчити єпископів, що вони мають робити, а взяти підмогу, якщо вони її дадуть і за це сотворити добрий світський орган, опертий на послусі Церкви і християнським дусі, але посідаючий свої світські, державні, а не попівсько-клерикальні цілі.

Як що вибачите, то надіюсь мене зрозумієте.

Ваш В.Л.

(Там же. – Арк. 73–75 зв. Автограф)

№ 8

10. I. 1928

Neumarkt in Steiermark

В[исоко] Поважний і Дорогий Пане Докторе!

Сердечно тішуся з нежданого успіху.

Отже дай Боже в Добрий час!

1) На питання “як вести катол[іцьку] пресу” думаю відповідь знайдемо в самім процесі його веденя. Дозволите, що після кожного числа буду ділитись з Вами думками. Зразу наперед виложити все важко. Основні лінії, з нашого державницького становища, подав я Вам в попереднім листі. Розуміється в конкре тних умовах повстання цього органу необхідний компроміс. Я певний, що при такті цей компроміс удасться досягнути. А як – це будем бачити в самім процесі праці.

На початок тільки одно. Орган мусить бути цікавий і добре редагований – без цього він не пошириться. Головна хиба всієї католицької преси – це її нудність. Візьміть таку “Reichi pok.” чи “Germania” порівняйте їх “Tageblatt’ом” чи яким “N.F.Presse”. Там гарно і чесно, але нудно, тут підло, але цікаво. І маса йде за підлістю, бо вона добре зредагована. Я власне тому тішуся, що Ви обняли “Нову зорю”, що Ви умієте добро добре і цікаво редагувати. Вже усунення примітивно-банально-нудної вінетки в заголовок дає надію на краще.

2) Що до 1 числа маю замітити ось що:

а) стаття про Ленінізм дуже слабенька – таких краще не містити,

в) ділити таких статей як Чалого не слід, бо читач губить думку,

с) з технічного боку: як вступну статтю (від Редакції) так і пастирський лист слід друкувати гарлюндом, а не петітом,

д) з рештою, як на початок, все добре. Добре, що дає “Роксолану”¹¹⁹.

3) Ваш план цілком апробую. Повертаю Вам його назад для пам’яті. Підчеркните черв[оним]:

а) Відріжняйте “регіоналізм” від “краєвості”. Регіоналізм пропагує польський уряд в цілях скріплення п[ольської] держави. Тому він старається розбивати старі історичні земельні цілоти, а творити нові адміністративні. Краєвість єсть за збереженням історичної цілоти. Тому регіоналізм у варшавській редакції треба поборювати, краєвість попірати. Випишіть конче “Przegl. Wil.”¹²⁰, проспект якого Вам посилаю.

в) Бібліографія конче потрібна. До неї запросіть конче Д.І.Дорошенка. Він Вам дасть багато матеріалу. Напишіть до нього самі.

с) Лояльне, але не угодове!

д) Хроніка укр. життя в Краю і на еміграції (як евр[опейській] так і амер[иканській]) конче потрібна. Її тепер ніде нема. На це зверніть д[уже] пильну увагу. Тут може Вам бути помічний знов таки Дорошенко і Жук, як що останьому вибачити його “орієнтації для хліба”.

4) Кочубея розуміється запросить. Тільки він не літератор і йому трудно писати. Кучабський¹²¹ має прекрасну річ “Епохи української історії”. Як би це пустити в фелетон (по скінченню “Роксоляни”), а потім видати відбиткою, було б чудово. Порозумійтесь з ним.

5) З Донцовим рішуче в полеміку не вступайте. Про нього, а ні про його “Вістник” найкраще зовсім не згадувати. Взагалі в перших часах чим менше полеміки тим краще. Потім як буде вже сила, тоді і полемізувати можна, бо люде боятимуться.

6) З візантізмом поки що подождіть. Як би Ви [ви]друкували статтю Кучабського, там єсть д[уже] добр[ий] аналіз візантійства. Після цього Ви б могли дати свої замітки. Взагалі Редакторові краще говорити вже останнє слово, ніж перше.

7) Я сам із-за недуги писати тепер не зможу. Але, як дозволите, буду Вам висилати різні вирізки і теми. Одночасно посилаю першу пачку.

1) Czas № 238, 257. Тема: Польщі, навіть консервативній, потрібний більшовизм (характерно як в цім напрямі “Czas” використав Донцова, що доказував “вродженість большевизму” росіянам. Коли вродженість – то добре – значить признати і піддержувати – це чудова тема для статті). Підчеркування цього потрібне нам: щоб одтягти од Польщі наші місцеві антибольшовицькі польські елементи і щоб показувати нашим різним “сельробам”¹²², що вони грають на руку Польщі, думаючи, що їй шкідять. На цю тему звертаю Вашу особливу увагу. Її треба часто підкреслювати.

2) “Укр. Нива”¹²³. Це число по використанню прошу звернути. Оце єсть український націоналізм чистої води! Поборювання націоналізму треба власне почати з цієї його форми (а потім вже перейти до Ундонні милої). Тому дуже Вам раджу “Укр. Ниву” уважно читати, її націоналізм підкреслювати і його поборювати.

3) Вирізка з Volus-Zeileus. Дуже раджу Вам замовити п.Патеві в Подебрадах статтю на цю тему і дати її як ілюстрацію демократичної земельної реформи.

4) Polska i idea katolicka – замітка до теми: католицтво і націоналізм.

5) “Трибуна доби” – як приклад, щ про такі речі треба конче

давати замітки в укр. пресі. Це буде поволі притягати цей красний елемент до українства. Розуміється не тільки тоді, коли мова йде про шляхту. Також і про інші класи. Часто навіть в "Ділі" бачу я в дописах згадку, що місцеві поляки більше роблять для українства ніж самі українці. Такі речі треба поручити комусь виловлювати з цілої місцевої преси і старанно нотувати. Побачите, який це матиме вплив.

6) Проспект "Przegl[ąd] Wil[enski]". Дуже раджу Вам завести рубрику: Литва-Білорусь. Там єть прояви для нас дуже цікаві. Це ж зрештою, наші, найближчі нам, а не сіоністи, як для наших націоналістів. Там найдете багато проявів незадоволення місцевих поляків Польщею. Це все треба підкреслювати. В цілій укр. пресі ніхто цього не робить.

7) Чи бачили газету¹²⁴ Цегельського¹²⁵? Вона поборює "Свободу" і мишуґізм. Тому супроти неї нам слід заховувати невірне, хоч вона нам і не прихильна. Конче дістаньте її і почитайте. Там єть цікаві річі.

8) Вибачте, що так зле пишу. Думок багато – сил мало. Може собі занотуєте окремо, що вважаєте гідним запам'ятати. Сердешно здоровлю Вас, нехай Вам Бог помагає в Вашій праці.

Ваш В.Липинський.

P.S. До мене звернулись з "Діла" – щоб дати щось до ювілейного числа. Я написав їм короткого листа у відповідь. Не знаю, чи помістять.

(Там же. – А. 76–78 зв. Автограф)

№ 9

13. I. 1928

Neumarkt in Steiermark

В[исоко] Поважний і Дорогий Пане Докторе!

Наші листи розминулись. Вчора одержав Вашого з дня 8 біжучого місяця по ст. ст. 10-го, а Ви певне мого з 10 б.м.

1) З о.К[остельником]¹²⁶ справа тяжка. Річ у тім, що його прикриває "Sukienka duchowna", яку ми кличемо шанувати. Ви певне

вже одержали ч.9 “Катол[ицького] Пров[оду]”. Прочитай[те] там: “Як поводитись з негідними священниками”. Тому моя рада: Вам абсолютно не слід самому ані з о.К., ані з іншими священниками зачинати полеміку. Коли це зробите, прискорите тільки розвал Церкви, так як прискорили в XVI–[X]VII розвал православної церкви в Польщі “братчики” світські, що хотіли її реформувати.

З отцями К. хай полемізує їхня церковна влада, або самі священники за повним підписом. Борони Вас Боже містити проти священників (негідних) в “Новій Зорі” непідписані, або за Вашим підписом статті. Погубите цим і церковну справу, як Гетьманець скомпрометує і наш рух на галицькому ґрунті. Вибачте, що різко це кажу, але бачу всю цю страшну небезпеку, яка грозить Церкві, коли її діла візьмуть в свої руки світські люде. “Нова Зоря” перемиським “Українським Голосом” навиворот – не має права бути.

А між нами, в чотири очі, кажучи карає ж доля Україну од віків ще оцими балканськими хаотиками як би у нас своїх було мало. Очевидно о.К. так у нас, відчуває і розуміє Україну, як і п.Донцов. Але він же мусить її “просвіщати” і свої порядки тут заводити. Світригайло живцем смажив таких добродіїв¹²⁷. Ось де Вам корінь візантійства: не може бути не візантійської культури на ґрунті, на якому історично (як в Римі) не витворився клас духово дисциплінованої інтелігенції. Дисципліну духа заміняє в таких країнах дисципліна меча. В цім суть візантійства! (Звироднілий прояв: чека – большевицька). І у нас країні візантійської культури, инакше бути не може. Панейко в своїй статейці зовсім “пустився берега” і перечить в ній тому, що сам раніше писав. *Ceterum censeo* організуйте при помочі “Н.Зорі” сильну світську христ[иансько]-катол[ицьку] групу з державницькою ідеологією, а до попівських діл як Ви не піп, не мішайтеся і з отцями полеміки не зачинайте.

2) Признатися не розумію, чому Ви сумніваєтесь, що Паліїв¹²⁸ походить від малпи, і що рід його скінчиться малпами. Це зовсім не перечить Св. Писанню, що могли бути жінки, які соґрішили в свій час з малпами. Коли тепер в модерних демократіях по великих містах жінки масами віддаються псам, то чому колись, як людей було мало, а малп багато, частина їх – з наслідками в формі полумалпячого потомства – не могла віддатись малпам. Може це

власне і має на думці Біблія в переказі про перше гріхопадіння, власне Єви, а не Адама. Принаймні, те, що я бачив на Україні за большевизму і на еміграції за У.Н.Р. закріпило мене в переконанню, що в людині єсть двояка прояв: людська, од Богом створеної першої пари, і малп'яча од согрішивших з малпами прабабок. Большевизм і це первинна ж без сумніву перемога лінії малп'ячої. Паліїви відчувають в собі кров предків і вона через них їхніми теоріями говорить. І нехай! Цими річами покиньте займатись, пам'ятаючи, що Бог не дозволив навіть дивитись (не то полемізувати!) на Содому і Гомору. Якщо Ви студіювали колись право дідичності, то певне знаєте, що в мішаних сполуках (наприклад слимаків білих з паскованими) по перемозі одного типу в однім поколіню, йде перемога другого в другому, аж поки знов рід не вернеться до чистих первісних типів. Тепер перемога на світі типу малп'ячого (танці, люди сучасні!), тип людський нині в меншості! І його завдання в цей момент зберегти себе, а не переконувати малпи, що вони не малпи, бо це неправда: воно дійсно малпи і походять од малп. Тому Ceterum senso: творіть сильну організацію з людей (які не вірять в своє походження од малпи) на те, щоб вони могли ці часи передержати і в слухний час нинішню переможну малпу назад в лісі і баговіння загнати.

3) Що до Купчинського, то тут треба спочатку вирішити, чи ці його блазнування походять зі злости, чи з глупоти. Бо може бути і таке, що він в той спосіб виявляє, мовляв, свої "симпатії" до Гетьманства, старається його "популяризувати". На нашому Дикому Полі все можливо. Тому я радив би Вам, особисто (Ви ж його знаєте), чи через Німчука¹²⁹ заінтересувати його в цій справі, і реалізувати тільки тоді, коли виясниться, які мотиви ним керують. Коли це злоба, то найкращою реакцією було-б набити йому (вибачте!!) морду, але добре, бо Українці не люблять, коли їх слабо бити (в цім вся суть ріжниць відношення до Польщі, що слабо б'є, і до Москви, що лупить без пардону). Тільки не робить цього по хамськи, як поляки Новачинському¹³⁰ – з заплота і в масках, а з горяча, біг на Січ. Але ж для цього знов потрібна організація – де вона в нас? Коли-ж це глупота у Купчинського (як мені чомусь здається) то навпаки: треба з ним поступати лагідно і добре. Хто

дурний, то надовго і такого не вилічиш, але лагідним і тактовним поступованням виховати можна. Отже дуже Вас прошу, призадумайтеся над цим – вирішіть це, закі рішите реагувати в пресі. При чім мені здається, що такий спосіб (в пресі) реагування на блазенські фелетони єсть найгірший. Зрештою Вам на місці відніше.

4) Справа візантійства нашого настільки складна, що її одною статтею не вирішиш і не обіймеш. Я радив би Вам згодом (за якийсь півроку, рік, коли орган вже почне ставати на ноги) отворити на цю тему в “Н.Зорі” дискусію, розуміється спокійну і річеву. Як Бог дасть мені сили візьму в ній при кінці участь. В попередньому листі я Вам писав, що дуже цінні замітки про візантійство єсть в статті Кучабського “Епохи української історії”. Цю статтю я дуже уважно і кілька раз з ним передискутував і з висловленими там поглядами цілком погоджуюсь. Було б дуже добре, як би Ви її друкували в відтинках, а потім видали окремою книжкою.

5) Тепер що до моїх писань. Дорогий Пане Докторе, Ви мене умовляєте, неначе-б я був ліною останній (це я так, жартом). Повірте мені, що як зможу, то зараз же напишу. Поки не можу. Берлін мене надірвав. Не можна од людини вимагати забагато і не можна і писати, і організатором бути, і педагогікою займатись. Все це вимагає поділу праці. Напр. в організаційних справах іноді од самого “переконування” в наших справах можна сухог дістати. У нас же не шкодують сил. Думають, що на черноземі все швидко росте, один загине, другий буде. Тому замість слухати, вимагають пояснень, переконувань. Страшно багато сил це мені забрало – в цифрах: – 11 кильо стратив я в Берліні. Тепер цю ролю виконує Кочубей і я можу знов вернутися до писання. Але мушу залічити діри в легких. З ними я до нічого, дихати нема чім. Отже не підганяйте мене, Дорогий Пане Докторе, бо справді упаду вже зовсім і не встану більше. Встану як можу. Буде більше сил, буду Вам щось присилати обробленого. А поки що пишіть мені про все, я Вам у відповідь слатиму свої думки, сирові, необроблені. Ви їх або обробляйте в окремих статтях, або може деякі фрази беріть з моїх листів і містіть їх поки що уривками, як що вони варті того. Більше поки що обіцяти Вам не маю сил.

Майте теж на увазі, що я тут зовсім без книжок. Це помешкання

тільки до літа. Літом мушу перебиратись і хочу вже деє на стало осісти, але тут страшно трудно найти в горах таке місце. Тоді спроваджу книжки з Берліна і буде легче вже взятись до систематичної праці, як сили вернуть. Велика помилка сталась, що мене рушено з Райхенау. Але тепер вже нічого не поробиш. Напишіть мені, чи Ви читаєте мою писанину. Як ні – буду писати менше, але виразніше.

Сердечно здоровлю Вас Ваш В.Липинський.

Нехай п.Глад[илович] не гнівається на мене, що не відписую. Знов таки, бо нема сил на всі листи, які маю.

(Там же. – А. 79–81 зв. Автограф)

№ 10

15. I. 1928

В[исоко] Поважний і Дорогий Пане Докторе!

Рано вислав до Вас картку, а оце знов мушу писати. Тільки що одержав копію листа Гриневецького до Вас. Дорогий пане Докторе – цієї справи так оставити не можна. Вона осмішує всю нашу ідею всю нашу працю. Коли вона не буде вирішена як слід, я усуваюсь зовсім від всякої – політичної, літературної, організаційної – всякої праці. Просто із сорому, що я українець. Почав писати статтю про візантійство, покинув – не можу. А вирішити цю справу можна тільки так: напишіть будьте ласкаві до Др. Гриневецького, що як він зараз не зложить свого безумовного послуху [як] призначений П[аном] Гол[овою] Гетьм[анської] Управи, то Ви, що його нам рекомендували, будете просити про відібрання йому Гол[овного] Отаманства і його виключення з Січі і з числа Гетьманців. Такого листа, як вважаєте за краще, я можу до нього написати. Я навіть хотів це зараз зробити, але рішив порадитись з Вами. Отже пишійть Ви, або напишу я. Підла українська анархія “галицьких шляхтичів” мусить бути в зародку знищена – інакше згинемо, згинемо смертю блазнів, найгіршою...

Прошу Вас, Дорогий Пане Докторе, з цілою енергією взятись до цієї справи: Гриневецький мусить або зараз з'явити свій безумовний послух Гетьм[анській] Управі, призначеній

П.Г[етьман]ом, або мусить бути здеградований і виключений з Січи. Инакше, повторюю, я вихожу зовсім – блазнем не хочу не могу бути. Може знайдете спосіб як це инакше робити, то пишть мені зараз. Але зроблене це мусить бути: тут пробний камінь вартості всіх нас, нашої ідеї. Якщо писатимете самі до Гр., можете покликатись на мене. І попередить його, що не поздоровиться йому, як що я буду примушений до нього писати.

Жду скорої відповіді в кількох словах.

Ваш В.Липинський.

(Там же. – А. 88–89 за. Автограф)

№ 11

В[исоко] П[оважний] і Дорогий Пане Докторе!

Прочитав я статтю про візантійство в “Ділі” (ч.9)¹³¹ і – як це мені нетяжко (останніми днями погіршився значно стан правого легкого) – рішив таки дати Вам коротку замітку на що тему п[ід] заг[оловком]: “Страхіття не візантійства, а хаосу в українських головах”. Розуміється поки напишу, поки п.Ципр[іанович], переписе, пройде трохи часу. Раджу Вам (як в попередньому листі) одкрити на тему “візантійства” дискусію в “Новій Зорі”. Поки що Ви могли-б передрукувати на початок дотичні уступи з моєї книжки про “Релігію і церкву в історії України”. Однаково цієї книжки ніхто в Галичині і на Волині не читав і не прочитає, бо “Америка”, як відомо Вам, книжок сюди не висилає. Сердечно здоровлю. В.Липинський.

Налишіть мені хто це Е.К. – автор цієї статті в Ділі.

(Там же. – А.95. Картка, автограф).

№ 12

18.I.1928

Neumarkt in Steiermark

В[исоко] П[оважний] і Дорогий Пане Докторе!

Прийшов Ваш лист з д. 12 б.м. Хоч дуже зле себе почуваю, одвічаю зараз.

1) Регіоналізм теоретично не шкідливий, але практично вносить ще більший хаос в життя нашої Землі, тому його треба поборювати. Це раз. Друге – не треба непотрібно дразнити ворогів. УНДО поборює регіон[ал]ізм, отже нема найменшої потреби їм назлисть пропагувати. Наше гасло: автономія всіх об'єднаних Західно-Українських земель на підставі історичного державного права Галицько-Волгинської Держави.

2) Жук живе в Відні там де і жив. Він може бути корисний тим, що читає (це не така легка річ!) більш[овицьку] укр[аїнську] пресу, і може з неї, як рівнож з емігр[антської] європ[ейської] преси давати цінну хроніку українського життя.

3) “Prześl[ad] Wil[enski]” очевидно не в цілому цінний (він демократичний і поступовий) а тільки у відношенні до краєвості і ясної концепції цієї ідеї.

4) Календаря “Сир[ітського] Дому”¹³² не бачив.

5) Тимофієва¹³³ адреси не знаю – листи до нього на 240 g.w.ch.Ame почта завернула назад.

6) Чому не притягнете ближче до співробітництва, того, з ким я тознайомився в Б[ерліні]. Це дуже цінна, хоч і молода людина.

7) В Луцьку живе п.Лебідь-Юр[тик]¹³⁴. Дуже раджу Вам запросити його до співробітництва. Ви очевидно знаєте, хто це такий. Взагалі Волинь втягуйте в “Н.Зорю”, – об'єднання Укр. Земель під Польщею мусить бути провідною ідеєю Н.Зорі. Шукайте на Волині созвучних людей!

8) Тепер д[уже] важне Неправдою єсть, що я взяв участь в ювіл[ейному] числі “Діла”. Мені дивно, що Ви, правник, не розумієте, оцих відтінків. Я відповів тільки на прислане мені запрошення приватним листом, зазначивши, що як з мого приватного листа вони хочуть зробити ужиток, то не мають права нічого в нім зміщати. І ніхто не скаже, що “Лист до Діла пише”, а кожний, прочитавший мій лист, скаже, що “Лист“Діло” в “Ділі” лає”. Отже закиди пр. Т[омашівськ]ого не слухні. На пункті товариської солідарності я дуже вражливий і товаришів не зраджую. Взагалі-ж зі злості до когось кусати себе самого в палець – річ не вказана. Як що Ви у Львові бул., вирішили бойкотувати “Діло”, то треба було мене про це повідомити, а я напевно тоді на

лист їм би не відписав. Зробив же я це тому, бо про Ваш бойкот не знав, і тому, що ред. Мудрого¹³⁵, як нашого симпатика, мені через М[онтрезо]ра рекомендував свого часу п.Кревецький. Отже тому на лист Мудрого не вважав я вказаним не відповідати, бо “divide et impera”¹³⁶, це стара засада, якої і нам у відношенню до наших ворогів не завадить триматися. Поміщення мого листа в “Ділі” (як рівно ж статтю в ч.7 в “Ділі”, на яку звернув мою увагу п.Кревецький) вважаю перемогою не своєю, а нашою. І з Вашим “екзотичним” толкованям цього факту не можу погодитись. Прекрасно розумію всю чинність боротьби з ними, але не вважаю, щоб було вказаним зачинати боротьбу як раз від тих хто на нас поки що найменше нападає. Те що вони Вас не запросили до юв[ілейного] числа – ясно, що як фахові журналісти бояться Вас і не хочуть Вам робити реклами. Але з другого боку, ані на нас (поминаючи фелетони того ідіота, про які в попереднім листі), ані на Вас особливо, ані на “Нову Зорю” “Діло” покищо не нападає, отже нема найменшої потреби від нього зачинати Вашу атаку. Оставте УНДО і “Діло” на “десер”.

9) А поки що починайте поборювати націоналізм від “Укр[аїнської] Ниви” і “Ради”¹³⁷. Ви починаєте, що на це Вам скажуть, що Ви пропагуєте монархізм. Власне в цім випадку Ви не зустрінете опору навіть в УНДО – тому з цього власне місця раджу Вам розпочати похід проти українського націоналізму. А потім прийде час і на УНДО. Бо штука: не битись зі всіма і бути побитим, а всіх по черзі побити і остати на полі переможцем. Я був би дуже щасливий, коли б Ви хотіли це передумати і основно зрозуміти. Якщо хочете ще пояснень, завжди служу, поки вже остаточно не впаду.

10) Занадто виразне ставлення в “Н[овій] З[орі]” нашої ідеології поки що абсолютно не вказане. Цього ж ніхто від Вас не вимагає. На все буде час.

11) “Лояльність але не угодовість”. Почнім з перспектив, бо вони тут дуже важні. Ви собі уявляєте, що ми на передодні війни Польща з б[ільшовик]ами. Я в це не вірю. Польща була б божевільною, коли-б валила б[ільшовик]ів, а б[ільшовик]и були-б божевільні, коли-б розпочали війну, яку мусять програти. Рішуче

Вас перестерігаю, щоб Ви будувались на концепції польсько-б[і]льшовицької війни! Її не буде. Польща зо всіх сил буде вилазити, щоб піддержати б[і]льшовик[і]в так, як піддержувала вона “смутное время” в Москві. Перед нами стоїть перспектива інша: упадок б[і]льшовиків проти волі Польщі і похід Польщі на Україну з УНР для дальшого піддержання східної анархії. Ось що нас жде і з чим нам вже сьогодні реально рахуватись. Тому Вам в Зах. Укр. не вільно бути угодовцями, щоб не найтись в рішучий момент проти нас, що в Сх. Укр. будем проти УНР і проти Польщі. Очевидно, як що нас до того часу не заїсть українська підла анархія і наше місце не займе, як споконвіку, сильна відроджена Русь-Россія. Але будем вірити, що так не буде. що найдуться на Україні творчі протианархічні сили. Вони мусять бути проти Польщі, що буде йти до нас як споконвіку (“szlachtycz na zagrodzie rowny woewodzie” – проти руського аристократизму за Люблінської унії!) з анархією, з республікою, з демократією, з УНР! Не може бути угоди з тими, хто нищить основи буття нашої землі! І повірте, що наша концепція в кінці переможе; що народ український піде за нами проти “барцан”³⁸ і Савів Чалих. Мелімся тільки, щоб для концепції цієї стало державницьких українських сил, щоб не перемогла вона в російських формах.

Для цього Ви – Піємонт – духом мусите бути з нами. Вам не вільно робити угод з Варшавою. Угод треба робити з місцевими поляками проти Варшави. Супроти Варшави Ви, як консерватисти, мусите бути лояльні і не робити революцій, не пручатись в безсилому терорі. Але духом Ви мусите бути і остати Варшаві республіканській і демократичній чужі. Тоді тільки притягнете до себе все місцеве консервативне польське, а не тоді як будете робити угоди з Варшавою. На цей лояльно-опозиційний програм вистане Вам одно гасло: “Автономія всіх Укр. Земель під Польщею на підставі державного права Гал[ицької]-Вол[инської] Землі і мирне співжиття всіх класів і народів на цій Землі”. Це гасло повторяйте в кожнім числі “Н.Зорі”. Ви помиляєтесь Дорогий Пане Докторе, що з Вами завтра р[оз]почнуть на цю тему Переговори. Від Каз[имира] Вел[икого] на цю тему власне Польща не хотіла вести переговорів, не поведе їх і тепер. Вас ненавидітимуть в Варшаві, але

і будуть боятись. В цим Ваш авторитет серед укр. громадянства. Угодою Ви уб'єте себе і обезсилите нас – наддніпрянців. Якщо чогось не розумієте – пишіть.

12) Ваша тактика сунюти Батя і йому под[ібних] вірна. Але заки покараєте – перше полякайте і повчіть, бо це д[уже] гарний хлопець. Точність мусить бути і про це прошу Вас нагадувати всім Гетьманцям від найнизчих, до найвищих! Останнім ще більше!

Вибачте невиразність – різкість і хаотичність цього листа. Недуга (позавчора знов пішла кров) і нерви. Останні од внутрішніх наших орг[анізаційн]их болячок. Сім літ борюся з ними і здається прийдеться вже взятись до крутих мір. Ви собі не уявляєте, що мені іноді доводиться переживати... Жду відповіді на попереднього листа і сердечно здоровлю Вас.

Ваш В.Липинський.

Р.С. Листи канадійські перешлю. Зверніть їх увагу, щоб вони таких дурних і підлих сплетень, як про Монтрезора навіть не повторювали.

(Там же. – А.90-94 зв. Автограф).

№ 13

24.I.1928

Neumarkt in Steiermark

В[исоко] П[оважний] і Дорогий Пане Докторе!

Тільки що прийшли 3-4 ч. "Н[ової] З[орі]" разом. Загалом добре! Ваша стаття "Візантійське питання в нашій державі" дуже добра. Також добра ст. Крев. про регіоналізм, з того становища, з якого він його бере. Новинки, хроніка, технічний бік (коректа*, склад) згодом виправляться. Ви вже написали до Дорошенка і чи посилаете йому "Н.З."? Зробіть це конче, бо я вже до нього писав в цій справі. Чи одержали мого останнього листа з д.21 б.м.?

Сердечно здоровлю Ваш В.Липинський.

*) Гетьманство напр. слід печатати з вел. букви.

(Там же. – А.96. Картка, автограф).

31.I.1928

В[исоко] П[оважний] і Дорогий Пане Докторе!

Тільки що прийшов Ваш лист з д.28 б.м. Відпишу Вам на нього коли одержу од Вас відповідь, чи дістали Ви мого листа з д.18 б.м. Це був один з моїх найважливіших листів до Вас. Отже або він пропав, або Ваша відповідь пропала, бо не може бути, щоб Ви ні одним словом про нього не згадали. Прошу мені про це зараз в трьох словах на картці відписати. – Також дуже Вас прошу сказати Адміністрації, що вона просто неможливо виконує свої обов'язки. Напр. вчора, замість числа з неділі 29 січня, одержую (вже втретє) ч.3 з д.19 січня. Очевидно це недогляд, але недогляд недопустимий, бо він знеохочує читача до газети, навіть доставка була найкраща. Отже жду скорої відповіді і Вашої в справі мого листа з д. 18 б.м. (Там була вирізка з Czas'у).

Сердечно здоровлю В.Липинський.

(Там же. – А.107. Картка, автограф).

9.II.1928

Neumarkt in Steiermark

Високоповажний і Дорогий Пане Докторе!

Вашу картку з д.4 і листа з д.5 б.м. одержав. Одписую по порядку.

1) Я хотів мати потвердження відбору мого листа з д. 18. І. тому, щоб знати, як писати. Бо хоч ми ніякими противодержавними актами не займаємось, але посвячувати глупу поліцію польську в наші справи не маємо потреби. Кажу глупу тому, бо відмова напр. віз Гетьманцям нашим студентам тоді, коли різні польські революціонери іздять досхочу, про розум не свідчить. На будуче дуже Вас прошу все згадувати про відбір моїх листів.

2) Справу з п. Михайлом Г[алушинськ]им¹³⁹, думаю можна вирішити тільки так. "Н[цова] З[оря]" єсть органом У.Х.О.¹⁴⁰ Хто до У.Х.О. не належить в органах Організації працювати не може.

Коли п.Мих. Г. хоче працювати в "Н.З." чи "Поступі", хай виступить з УНДО офіційно і вступить до УХО. Такі дивні симбіози, як напр. п.Гезняк в "Ділі" – це-ж якась оперетка.

3) Всі документи і листи Ваші в справі Гриневецький-Босий¹⁴¹ переслав я Гетьманській Управі (Кочубееві) з точним повторенням всіх Ваших пропозицій в цій справі. Всі ці пропозиції Ваші і всю Вашу тактику цілковито одобряю і ніяких змін ані додатків до прекрасних листів Ваших не треба. На цьому прикладі – можете ще раз переконатись, Дорогий Пане Докторе, як організація, а не сама лише пропаганда (на полі річі завжди ласі Україні за кожною пропагандою йдуть) єсть пробним каменем кожного українського починання. Тому, без організації, не вірю в живучість ідеї нашої. І так само в Галичині: коли не сотворите залізної організації, щоб – були вірні люде скрізь, в кожному містечку і селі, нічого найкраще писання в "Новій Зорі" не дасть. Підуть річники до бібліотеки, і кінець. Може хіба тільки якийсь йолоп напише колись філософічний докторат на тему "монархічні ідеї на Україні". Оце буде, без організації, єдиний наш слід на "буйній Україні".

4) В справі Гриневецький – Тимофіїв – Гетьманська Управа, я зробив Г[етьманській] Управі такі пропозиції. Ждати відповіді Гриневецького на Ваш лист. Як що він в ньому не визнасть Г.Управі, нехай вона сама пропозицію йому від імені П.Гетьмана її негайно визнати. Коли він цього не зробить, П[ан] Г[етьман] видає наказ, яким відбирає йому отаманство і наказує передати кермач і владу тимчасовому отаманові. Розуміється цей тимчасовий от[аман] і ґрунт для цього всього мусить бути в межичасі підготований після відповіді Гриневецького на Ваш лист. Це єдиний вихід з того, що досі вже в цій справі зроблено.

При цьому дозволю собі пригадати Вам одно. Єдиний Гетьман достойний цієї назви, якого ми мали, Хмельницький, коли йому донесли про бунт полковників, вискочив з шатра і повбивав тут же на місці чеканом провідників бунту, не питаючи ні про їх "многочисні заслуги", ні про те, чи єсть їх ким заступити. Так само зробив з збунтованими стрільцями Петро Великий. На Руси інакше, Пане Докторе, не можна. І коли б я був на місці П.Г[етьмана],

повірте, що п.Гриневецький не був би вже нині Гол[овним] Отам[аном].

5) Ваше становище в справі полеміки Візантія-Рим роз[умієть]ся інакше бути не може. В приватній тільки бесіді виясняйте авторам таких як "надісланої" статті, що коли прийняти їх становище, то треба рішитись на дві українські нації: одну католицьку і другу православну. З цього боку "візантійці" нації (М[итрополи]т) єсть значно більші українські державники і соборники, ніж "римляне". І помилка їх (віз[антійц]ів) лежить тільки в тому, що вони, як всі романтики українські, замало звертають уваги на потребу залізної організації на Україні. Коли б вони це розуміли, то остаючись візантійцями (що єсть вірне) завели-б римський, необхідний для скріплення організації, celibat і т.д.

6) Листа о.Луба¹⁴² відіслав Кочубеєві. Єдиним наслідком візантофобства і руссофобства оних зрештою дуже цінних і гарних молодих людей буде зріст (страшний!!) москвофільства і православ'я на Україні та повне винищення унії, як це було за Богдана Хмельницького. Римо-католики на Україні ніколи в масі ні поборюванням Візантії, ні поборюванням "руськості" на Україні не займались і удержались. Чому собі таку зараз невдячну спеціальність мають вибрати уняти – не розумію.

7) Як що Вас хто питатиме "що у нас є консервувати?" – то погляньте перше, чи це питання не походить звідси, що він сам вже прогнів до дна, і що крім скептицизму, нічого вже в ньому не лишилось. Таких без розговорів женіть од себе геть, бо вони своєю гнилю все затроють і знищать.

А як хто питатиме Вас про це в добрій вірі, то скажіть йому що консервувати треба те, що він вважає за добре. Це значить, що треба мати віру, треба мати переконання, і не міняти їх три рази в день як це робить напр. "консерватіст" Панейко і всі українські поступовці.

Ми напр., мислимо до консервованя нашу Гетьманську Ідею і нашу Гетьманську Організацію. Як що Бог Милосердний допоможе нам оце одно законсервувати і слідуочим поколінням передати, то простяться нам гріхи наші, а через нас може і цілій Україні...

Адреса п.Лебідь-Юрчика (Харитона) така: Lebid-Jurczyk,
Luck, ul. Krakowska, 51.

Особисто його не знаю, але знаю, що це дуже порядна, поважна і вірна людина. Конче перечитайте його працю "Бюджетове право" і те, що він пише в ній про Гетьманство 1918 р.

Друга адреса: Inżynier F.Pilipczuk, Luck, ul. Towarowa, 9.

Цього п.Пилипчака теж особисто не знаю. Знає його добре Мон-трезор. Він має бути дуже енергійний, здібний, Гетьманець, але боюсь (це між нами!), що єсть щось в ньому з "галицького шляхтича" Гриневецького. На всякий случай я йому написав, щоб зголосився до Вас, а було-б добре, як би і Ви звернулись до нього. Раджу Вам виписати в обмін за Н.З. "Przegląd Wolyński" (Luck Jagiellonska, 46) Редагує його мій родич Іоакім Волоучиновський¹⁴³ що перед війною видавав на Поділлі за гроші тамошніх "польських" поміщиків прекрасно ним редагований тижневик для селян "Світову Зірицю". Тепер він на жаль сильно спольщився і "попілсудчився" та "опетлю-рився". Тому від літ у мене з ним порвалась кореспонденція. Але у всякому разі цю часопись дуже раджу Вам читати, бо там єсть пункти, за які згодом можна зачепитись. Для прикладу посилаю вирізку.

9) "Розбудову нації"¹⁴⁴ очевидно бийте і то якнайсильніше і якнайскоріше. При цім тільки пам'ятайте про дві річі:

а) що нас загал українців ненавидить. Тому, кого ми лаємо, того популярність серед українців збільшується. Отже не треба ніколи в полеміці називати прізвищ і партій чи груп. А загально: націоналісти (не кажучи які) пишуть то-то (на кажучи де, бо збільшиться тираж).

в) Найкращий спосіб знищити якусь українську групу це підождати, поки вона сама себе пожре. А жертя таке починається, коли зовнішній ворог мовчить. Тому в полеміці треба поступати так, щоб не підживляти цю групу можливістю поборювання нас.

Я ще цієї погані не читав, колись прочитаю.

10) Льонсові дуже Вам раджу дати спокій. Це такий самий "галицький шляхтич" як і Гриневецький, тільки в сто [разів] більше освічений. Ці люде найбільше небезпечні не для ворогів, а для свого власного найблизчого оточеня. Це зло, яке він нам робить, сторицею нагороджується його працею в рядах республіканської демократії. Ч. 14 і цієї статті про москвоф[ільство] я ще не бачив: цю газету мені присилає Ципріянович.

11) Під С-а розумію Саворина. Він зробив на мене дуже добре враження. Здається, що це гарна, вірна душа, не “галицький шляхтич”. Таких душ нам треба.

12) Про угодовість поговоримо тоді, коли поставите мені конкретні питання про конкретні пропозиції в цій справі. В політиці Українці в Польщі є слабкі (дівчина), поляки сильні (мужчина). Отже дівчині не вільно (делікатно!) “робити оно”, коли парубок на неї і не дивиться. Це раз. А друге: хай історик проф. Томаш[івський] скаже: чи здійснилась в історії хоч одна угода з Польщею? – Які дані, що як раз тепер має бути інакше? Лояльність, а не угодовість!

13) Дуже добра Ваша стаття про Бердяєва в “Кат. Проводі”. Чому про це саме не напишете в “Н.Зорі”? Майте на увазі, що Бердяєв проф. Київського університету, тісно зв'язаний з Україною. Це відбилосся на його філософії, дуже наближеній до нашого світогляду. Від частини Москалів він різниться сильно.

14) Ч.6 Нов.Зор. я так таки не одержав. Скажіть діловому дослати. В ч.7 – не заводьте американського звичаю ділення статтей. Нащо ця непотрібна новинка?

В ч. 8 дуже неприсміне вражіння робить транскрипція “вибору ф”, “pupson” і т.д. Оставляю це вшехполякам і вшехукраїнцям на Україні. Хмельницький по-польськи писав свої універсали, а Мишуга свого духа виявляє тільки мовою українською.

15) Було-б добре, як би Ви дали замітку про робітничий кабінет в монархічній Норвегії. Одно другому значить не перечить.

16) Долучаю вирізку з “Czas’y” про різницю між “краєвостю” і “регіоналізмом”.

Дуже мене смутить, що так нездужаєте. А тут ще мучу Вас своїми листами – теж сам ледве дихаючи. Така наша доля українська! Не знаю, чи Ви читаєте все, що пишу.

Сердечно здоровлю Вас і міцно стискаю руку Вашу.

Ваш В.Липинський.

Може десь друкуєте “віди” українські.

Ось один:

Перший: Чому ти думаєш, що Радянська Україна не єсть Українською Державою?

Другий: Бо як би вона була справді Українською Державою, то Українці давно вже були-б її розвалили.

P.S. Мені здається, що оці наші дискусії мають ширший інтерес, між тим копіювати листів, як давніше, тепер не маю змоги.

Отже прийшла мені думка запитати Вас, чи не вважали-б Ви вказаним оцього мого листа послати по перечитанню разом з Вашою відповіддю до Гетьманської Управи з тим, щоб Вашу відповідь зараз одіслано мені, а мого листа до Вас повернуто Вам. Справу цю передаю на Ваше рішення. Зробіть як хочете.

В.Л.

(Там же. – А. 83–86, 108–109 зв. Автограф).

№ 16

10.II.1928

Neumarkt in Steiermark

В[исоко] П[оважний] і Дорогий Пане Докторе!

Здивуєтесь певне, одержуючи знов листа по вчорашнім довгим, рекомендованим. Цілу майже ніч сьогодні не давав мені спати кашель і я все думав над “угодовістю” Вашою, що до якої Ви не можете мене зрозуміти. Прийшли мені різні думки, якими хочу я з Вами поділитись.

Маленький вступ. Вашу працю в Краю – зокрема редагована “Н.Зорі” – вважаю річчю для дальшого розвитку ідеї нашої незвичайно важливою. Безмірно важнішою од Вашої праці в Америці (там була лабораторія в неприродних умовах, тут праця серед реального українського життя) і взагалі одною з найважливіших річей, які тепер робимо. І беруть мене великі побоювання, що праця ця буде схиблена. Схиблена не через Вашу злу волю – бо в Ваші добрі наміри без застережень вірю, а через нещасну українську владу, що не встані зосереджувати думки і чину довгий час на однім предметі. Вчора, “найкращим” органом була гетьманська “Хліборобська Україна”, сьогодні “найкращим” єсть католицький “Поступ”, а завтра “найкращим” може стати якась “угорова” ідея. “Ласі на новинку” – ось чому ми не маємо

консерватизму, а не тому, що не маємо чого консервувати. Такою новинкою, яка Вас тепер гіпнотизує єсть угодовість і тому мені хотілося б ці блудні вогники од Вас одігнати, бо вони Вас, а разом з Вами і найважнішу газету нашої праці, заведуть в болото таке, з якого виходу вже не буде.

Отже перш за все пригадую Вам, що ціль наша не єсть автономія Галичини, не єсть університет у Львові, не єсть кооперативи, а возстановлення Гетьманства на Україні. Коли Ви про це забули, чи забудете, то ніякої різниці між Вами і Унденом не буде, і Ви станете таким самим недержавником, до державного думаня і діланія нездатним “русиним”, як і вони. Коли Вам так імпонує Польща, то пам’ятайте, що творець цієї Польщі, Пілсудський, ні на хвилину через десятки літ не забув про свою ціль, і борючись за незалежність Польщі, не захоплювався одночасно “целібатами”, “університетами”, “мишугами” і т.п. Повторяю – це не єсть Ваша особиста риса, оця жадоба нових забавочок, а риса недержавного українського громадянства, до якого ми з Вами маємо нещастя належати. Панейко свідомо бреше, коли пише, що Бісмарк міняв свої переконання. Бісмарк, від своїх прадідів до своїх правнуків, переконань і цілі своєї не міняв, а міняв тільки засоби здійснюваня своєї одної цілі, свого одного переконання. Панейко-же раз каже, що місце українців з Польщею проти большевиків, другий раз – що їх місце з большевиками проти Польщі, третє, що всі нещастя – це нівелююче візантійство, четвертий, що ми не потребуємо боятись нівеляції, бо ми однаково знівельовані і т.і. Ось типовий український негр, якому білий його пан, коли він (негр) починає домагатись “самостійности”, каже: “слухай, тобі ось твій сусіда з’їв твою священну корову”. І негр забуває про самостійність і вступає в боротьбу за священну корову (це не анегдот, а правда, при помочі якої 15 тисяч Англійців править 300 мільонами індійців). Пана Докторе, коли ми цієї психології негрів не позбудемось, то справді краще сказати собі і всім: держава українська це утопія; люде чесні, без всякої “держави” садім бараболу, бо тоді принаймні Бога не будем ображати, а людей смішити.

Отже ціль наша, до якої мусить бути скероване все, єсть возстановлення Гетьманства. Чи ціль цю можна здійснити шляхом

угоди з Польщею? Думаю, що Ви на це даєте відповідь негативну, інакше, Ви були-б в уенерівських рядах. Чи можна шляхом угоди з Польщею здійснити засоби до нашої цілі, як напр. автономія, університет і т.д.

Ви пишете: “дійсно не розумію, як здобути автономію, коли не підписати угоди Quid iuris або як здобути університет, коли не голосувати за бюджет” і т.д. “Хіба ждати – пишете Ви – аж затрубить Архангел Михайл”. На це Вам скажу: як що маємо відректись цього, для чого ми існуємо на світі – встановлення Гетьманства – то краще ждати Михайла. Таку відповідь давав свого часу Пілсудський всім угодовцям і тому сьогодні побиті ним Українці хочуть з ним робити угоду. І нехай роблять, тому, що вони побиті; але нехай не думають, що роблячи угоду, вони “визволяються” і “будують державу”; вони роблять спробу тільки тому що вони побиті, і що доля їх бути завжди битими.

Крім цього в розумованю всіх наших угодовців з Польщею єсть такі фактично невірні премса¹⁴⁵.

1) Вони думають, що Польща, як Австрія, єсть правова держава і приміром голосуючи за бюджет можна здобути університет. Пане Докторе! Сучасна Польща вся висить на диктатурі чистокровного “візантійця” Пілсудського, який дав обухом по голові цілій “римській” і західній польській демократії і тим врятував польську державу од загибелі. Поки він живий всі голосованя чи неголосованя за бюджет мають значення “psych glowy”¹⁴⁶. При сучасних умовах робити угоду з Польщею, значить прийти до довіреного Пілсудського по українських справах п.Голувка і сказати йому: “пане, земля наша велика і обільна і т.д.”. Але і це нічого не pomoже. На це зовсім слушно відповість: “я це сам краще од Вас знаю, чого доказом, що я Голувко, тут сиджу; але власне тому, що сиджу тут я, Голувко такий самий українець як і Ви, то Вам тут немає чого робити, бо Ваша позиція вже предавно зайнята мною, Андрієм Левицьким¹⁴⁷, Яцковим і Ви, панове, дуже наївні коли думаєте нам робити “конкуренцію”. Невже історія з Володимиром Бачинським¹⁴⁸ не переконала ще галицьких чесних угодовців в безвиглядності того, щоб Пілсудський прогнав Голувку і Андрія Левицького, а взяв на їх місце напр. проф. Томашівського.

І для цієї абсолютно безвиглядної, абсолютно безнадійної “угоди” ми маємо забувати про ціль свого існування на цім світі?!

Тепер допустим що Пілсудський умірає, а разом з ним щезають і всі спеціалісти від України: Голувко, Андрій Левицький і т.д. Щож тоді буде? Тоді очевидно знов переможе в Польщі західня “римська” демократія, яка в польських реальних умовах називається корпоранти, Вітос¹⁴⁹, Гамерлінг, Стронський¹⁵⁰, Новочинський і т.д. Як же Ви і проф. Томашівський уявляєте собі угоду з панамі цими, яких вся влада опіратиметься на “liberum veto” польських “katolików”¹⁵¹.

Допустім, що Ви договоритесь з Вітосом, але поки Ви доїдете з Варшави до Львова, на його місці буде вже корпорант, якого Ваша угода з Вітосом до нічого вже не зобов’язує. Невже Ви і проф. Томашівський не знаєте історії всіх угод з Польщею, які все тим самим кінчалися? Вже краще тоді робити угоду з Пілсудським, бо принаймні поки він живе правитиме Українцями тільки, один Голувко і ніхто більше.

Пане Докторе! Всі ці угоди – це утопія і забавка для одвернення нашої уваги од суттєвого, тяжкого, неприємного. А саме: що нема з ким і нема кому робити “угод”, доки розпорошене, розбите, рабське українське громадянство живе в анархічній (хвилево перебуваючи під російським кулаком чистого Москаля по духу Пілсудського), демократизмом на смерть зараженій, Польщі. Скинути цю Польщу демократичну і анархічну зараз нема поки що сил. Тому тактика наказує нам лояльність, щоб не витратити сил. Але лояльність не на те, щоб робити неможливі угоди з цією демократичною заразою, а щоб од неї шляхом організації на інших, наших, монархічних основах, одпаровуватись. Лояльність нам потрібна не для угоди з Польщею, а для того, щоб могти вести в Польщі нашу організаційну працю, якою одинокою і незмінною ціллю, єсть возстано: лєня Гетьманства. Серед польської анархії праця ця цілком можлива і вона дасть прекрасні результати, як що ми тільки сьогодні не забудемо, як негри, про те, чого хотіли вчора, а будем, як всі державні нації, вести крок за кроком, послідовно і невтомно свою лінію.

Не можу і висказати, як би мені хотілося, щоб Ви все-ж таки мене зрозуміли. Бо коли цього не станеться, то бачу ясно руїну

Вашої праці, а з нею і руїну першої нашої спроби боротьби на реальнім українським ґрунті. В надії, що Ви мого оцього листа як слід зрозумієте і його різкість, що має тільки підкреслити небезпеку, за зле мені не візьмете, сердечно здоровлю Вас і остаю Вам все відданий

В.Липинський.

P.S. Я дуже Вас просив би заховати цього листа, щоб по літах провірити його слушність, чи неслушність.

(Там же. – А.110–113 зв. Автограф).

№ 17

11.II.1928

Neumarkt in Steiermark

В[исоко] Поважний і Дорогий Пане Докторе!

Прийшло 9 ч. “Н. Зорі”. Стаття проф. Т[омашівсько]го, як і всі його взагалі історично-пол[ітичні] статті, прекрасна. Шкода тільки, що про Гетьманство (в статті з малої букви, а Центр. Рада з великої, видно Ваші коректори пройшли добру школу в “Ділі”) сказано так мало. Результат: прекрасна критика і нічого позитивного. Висновок: не тратьте, куме, сил і спускайтесь на дно. Може воно і правда...

Ніяк не можу зрозуміти, чому ж “Поступ”, а тепер і “Н.Зоря” так люблять цитувати Дмовського¹⁵². На що ж тоді лаяти укр. національну демократію, яка всі науки Дмовського живцем переносить на український ґрунт? Це теж свого рода “берестейський мир” в українським політичним думаню. Замість цитат з націоналіста і мішугіста Дмовського краще було-б використати ці вирізки, які я Вам посилав. Більше Вам ними докучати не буду.

Вчора я Вам послав листа, якого сьогодні дуже жалію. Не тому, що він фактично був невірний, а тому, що так різко брати до серця українські справи і мучити ними Вас і себе – не варто. Нікуди його, прошу, не посылайте і різкі вислови простіть. “Не варт вона вогню святого” – правду казав про Україну Шевченко.

Ваш В.Липинський

(Там же. – А.114. Картка, автограф).

17.II.1928

Дорогий Пане Докторе!

Прикро мені сердечно, що своєю вдачею, якої Ви очевидно не знаєте (хоч і пишете, що знаєте) примусив я Вас – хвору і перепрацьовану людину – писати такого довгого листа з непотрібними зовсім виправдовуваннями. Не пам'ятаю, чи розказував я Вам про одного нашого старого правобережного шляхтича, що по обіді все лягав на пів години відпочити і страшенно при тім стогнав. Хто це вперше чув, влітав переляканий до нього і питав, що сталося. На це він відповідав: “там taki zwyczaj”. Отже і я, на жаль (нема людини без гріха!) “там taki zwyczaj”, що кричу і стогну страшенно, як мені щось неподобається. Але коли в такій хвилині я кричу свому приятелеві напр. таке: “чорти-б забрали з такою роботою і тебе і мене”, то повірте, Дорогий Пане Докторе, що приятель, який мене знає і любить, не відповість мені на це цілим трактатом про пекло і про те, що було б дуже недобре, як би дійсно чорти взяли і його і мене. Отже дуже Вас прошу, Дорогий Пане Докторе вірити в мою незмінну для Вас приязнь і не мучити себе представлюваням мені пекла. А я Вам обіщю, що буду старатись над собою панувати (хоч і застарий я вже на це!) і не посилати туди більше ані Вас ані себе. Напишу довше пізніше, бо знов мушу пару днів лежати. Оцього мого листа і картку з “чортами” дуже Вас прошу не казати перепи-сувати, а знищити. Сердечно Вас здоровлю. Ваш В.Липинський.

P.S. Напишіть при нагоді, чи все Ви читали в цій картці. Вирізки буду Вам далі посилати, м.инч. [в] “Przegl[ąd] Wit[enski]” редактор помістив мого листа до нього під загол. “Nowa misil”. Чи бачили? Обидва Ваші листи одержав Н.З. також число № 3 (veste!)

(Там же. – А.115–115 зв. Картка, автограф).

8.III.1928

В[исоко] Поважний і Дорогий Пане Докторе!

Вашого довірочного листа перед хвилиною одержав і довірочно зараз відповідаю.

1) Ваш лист підтверджує вповні мої припущення, що Ви все, що я Вам пишу, вважаєте, по Вашому-ж вислову за "Haarspalterei"¹⁵³ і за "теоретизуваня". І це, скажу Вам широко, вдбирає мені всяку охоту до переписки; звідци моє мовчання...

Як би Ви мені хоч трохи вірили, то по цій пересторозі, яку я Вам дав ще в листі з д. 18 січня, про проф. Томашівського, Ви-би, на його "ревеляції" про Кочубея сказали йому: "Пане Проф[есо]ре, Ви брешете! А брешете тому, що хочете мене посварити з Гетьманцями, граючи на струнці моєї "лапчивости", про яку Вам мої вороги оповідали. Посварити-ж з Гетьманцями Ви хочете мене тому, щоб в "Нову Зорю" впакувати Вашого друга, молодого Стоцького¹⁵⁴, зробити з "Н.З." угодивий орган і за це дістати посаду професора в університеті. Кажу Вам по дружньому: не здобувайте посад політикою; не спокुшайте мене грішми, бо мені слина на згадку про них до уст не котиться".

Так, повторяю, Ви-би йому відповіли, коли-б Ви хоч трохи мені вірили і не вважали себе в справах Гетьманського руху од мене вже розумнішим і більш догвідченим.

Тепер поки що Вам короткі поясненя.

2) Кочубей, за для повного браку всяких фондів в нашій організації, мусів кинути власне помешкання і переселитись до Ванзее, користаючи з гостинности П.Г[етьмана]. Чи Ви розумієте, що це значить для старшої людини, звиклої колись до іншого життя?

3) Мій лист до Р[ади] П[рисяжних]¹⁵⁵ мав на думці не Кочубея, з яким у мене, так само як з Скоропадським, найкращі відносини, а Шемета, що веде стало опозицію, не стільки зі злої волі, як з привички "свідомого" і "націоналістичного" українського інтелігента.

4) Пр[офесо]ру Т[омашівськ]ому можете на всякий випадок сказати, що для його посади нічого не допоможе, коли він буде говорити, що відійшов від Гетьманців, які беруть "німецькі гроші". Бо дурна польська контррозвідка розумніша все-ж таки од всіх українських професорів на купу і знає прекрасно, хто бере які гроші.

5) Кочубеєві Вашого листа посилаю і про те, що він мені відповість Вас зараз же сповіщу.

Здоровлю широко. Ваш В.Липинський.

(Там же. – А.116–118 зв. Автограф).

Христос Воскрес!

**З нагоди свята Воскресення шле Вам і Вашій Родині щирі
поздоровлення і бажання якнайшвидшого повороту до здоровля
В.Липинський.**

12.IV.1928

(Там же. – А.119. Картка, автограф).

ДО С. ШЕЛУХІНА

№ 1

6.IX.1921
Reichenau N.Ö.
Karl Ludwig Sh. 172

Вельмишановний Добродію, Сергіє Павловичу!

Сердечно Вам дякую за Вашого листа і за добре слово про мою книжку¹⁵⁶. Ваша гадка, як нашого найкращого знавця наших державних питань, особливо цінна для мене. Вона єсть для мене одною з найбільших нагород за мою працю і заохотою до праць дальших. У нас тепер стало багато самостійників, але як було так і єсть мало державників, мало людей з державним чуттям, з розумінням того, що самостійність це не тільки зруйнування чужого, але перш над усе – збудування свого. Я все був щирим приклонником того державного чуття, яке я бачив в такій високій мірі у Вас і тому мені таку велику радість зробила Ваша ласкава оцінка моєї книжки. – Мені дуже хотілося особисто вручити Вам цю книжку, як доказ моєї щирої і глибокої поваги до Вас, та на жаль моє здоровля не дає мені змоги їхати до Відня і я мусів просити книжку Вам передати. Тішуся надією, що вдасться мені побачитися з Вами у Михайла Михайловича¹⁵⁷, до якого, як я чув, Ви збираєтесь приїхати. Тоді поговоримо про Вашу книжку в справі назви “Україна”¹⁵⁸, книжку так страшно нам потрібну, і яку-б видати, на мою думку, слід було б як найшвидше.

Отже оставляючи ширшу розмову до побачення, бажаю Вам, Вельмишановний Сергіє Павловичу, доброго здоровля і прошу прийняти запевнення в моїй найглибшій до Вас пошані.

Вам щиро відданий Вячеслав Липинський.

(ЦДАВО України. – Ф. 3695, оп. 1, стр. 241. – А. 111–111 зв. Автограф)

№ 2

При наближаючихся святах Різдва Христового і Новім Році шлю Вам, Вельмишановний Сергіє Павловичу, найщиріші побажання доброго здоровля, сил для Вашої дальшої праці і всього, всього найкращого.

Сердечно дякую Вам за Ваші ласкаві записини заїхати до Вас, які Ви передали через Михайла Михайловича. З великою радістю скористаю з них, як тільки зможу вибратись коли-небудь до Відня. Мені дуже хотілося поговорити з Вами про всякі справи і продовжити ті розмови, що вели ми з Вами літом тут, в наших краях.

Біда тільки, що звичайна зимова негода не дає мені змоги виїзжати. Але при першій змозі виберусь до Відня, попередивши Вас поперед про свій приїзд. А покищо ще раз бажаю Вам в цім Новім Році всього найкращого. Остаюсь з найглибшою до Вас, Високоповажний Сергіє Павловичу, пошаною,

Ваш Липинський.

20 XII/2.1 1922
Reichenau N.Ö.

(Там же. – А. 112–113 зв. Автограф)

№ 3

Вельмишановний Добродію, Сергіє Павловичу!

Від щирого серця дякую Вам за Вашого листа, поздоровлення і за ласкаві записини до себе. Зібрався я оце було 16-го їхати до Відня, щоб побувати на Вашім, дуже для мене цікавим відчитті, а потім щоб звернутись до Вас з проханням у справі, про яку Вам згадував Сергій Михайлович¹⁵⁹ та на жаль через оту неможливу теперішню погоду – вітри і холод – знов здоровля моє погіршало і знов мені приходитьсь не виходити з хати. Думаю, як покращає до того часу, вибратись до Відня в кінці будучого тижня. Про день приїзду попереджу Вас, але що до ночлігу, то не прийдеться мені скористати з Вашої ласкавої гостинности, бо ночуватиму з Сергієм Михайловичем, з яким маю дуже багато справ до обговорення. На ці справи залишаю вечір, а для Вас, Вельмишановний Сергіє Павловичу, залишаю собі цілий день, щоб ми могли, не поспішаючи, ці питання, про які пишете, обговорити. Тоді ж таки представлю Вам і свою особисту справу, якщо дозволите і захочете мені в ній допомогти.

Отже до побачення, Вельмишановний Сергіє Павловичу, дай Боже в оцім вже нашім Новім Році пересилать собі добрі і веселі звістки, глибоко шануючий Вас і щиро відданий

В. Липинський.

1/14.I.1922

Reichenau N.Ö.

(Там же. – А. 114–114 зв. Автограф)

№ 4

16.IX.1922

Reichenau N.Ö.

Karl Lüdwich Sh. 172

Вельмишановний Добродію, Сергіє Павловичу!

Щире та сердечне спасибі Вам за ласкаву пам'ять, за прислану книжку і за Вашого надзвичайно цікавого листа. На превеликий жаль, не маючи під рукою відповідної літератури, не можу так як би мені хотілося, відповісти Вам на Ваші питання що до Одоакра "Rex Rhutenorum" і що до спільности та подібности архітектурних стилів, нашого і готського. Отже, покладаючись тільки на пам'ять, дозволю собі висказати мій погляд, що Ваші гіпотези здаються мені дуже правдоподібними і дуже сильно, з боку історичної логіки, уgruntованими. Питання, які Ви ставите в своєму листі, це основні питання для пізнання початків нашого державного і національного життя. Між тим в нашій науці це *tabula rasa* – тому, що наша історіографія виходила з хибного założеня, яко би держави і нації творить сам народ. Очевидно наша перша державна і національна назва "Русь" принесена нам так, як принесені взагалі всі державні і національні назви. Питання тільки: ким? Чи зі Сходу (Аланами), чи з Заходу (Варягами, або може оцими самими Вест-готами)? Розв'язка цього питання мала б величезне значення для пізнання нашої національної структури. Як причиною до цього питання можу Вам нагадати полеміку, що зав'язалась була в 1891 р. між істориком України Олександром Яблонівським¹⁶⁰ і польським геральдиком

Пекосінським¹⁶¹ в справі гербових знаків найстаршої (князівсько-болярської) української шляхти – очевидно нащадків оцих, принісших нам нашу першу державно-національну назву – завойовників. Отже Яблонівський виводив ці герби від кабардинських і взагалі кавказьких “тамг”, а Пекосінський доказував їх тісну залежність від скандинавських рун. Це питання і досі не вирішене, між інчим тому, що наша історіографія ніколи не працювала в тому напрямі, який Ви вказуєте в своєму листі. Мені здається, що йдучи по цьому шляху, можна дійти до дуже великих результатів.

Мені би дуже хотілося колись про ці питання поговорити з Вами. Взагалі-ж, коли я досі не міг одвідати Вас, то це сталося наперекір моїм гарячим бажанням і тільки тому, що часи чим раз для нас тяжчі, а здоровля моє чим раз гірше. Коли температура моя знов не підскачить і погода не буде дуже погана, то постараюсь в будучу неділю, 24-го б.м. приїхати на пару годин до Вас до Бадену або в 10^{1/2}, або 12^{1/2} вранці. Буду Вам дуже вдячний, коли захочете ласкаво повідомити мене карткою, чи будете вдома і чи Вам не перешкоджу.

Надзвичайно мене цікавить розправа Ваша про “Правове думання і державу”. Теж одна з тем, так мало знаних на Україні, а так підставових для всякого державного будівництва. Коли б нам удалось удержати нашу “Хліборобську Україну” – може б Ви захотіли її дати нам до надрукування? Про це споді[ва]юсь ще поговорити з Вами при побаченні.

П.Борщак прислав нам докладний опис всіх матеріалів про Орлика, які він знайшов в Парижі. Маємо і помістити цей опис в цій книжці “Хліб. Укр.”, що вже друкується¹⁶².

Мих. Михайлович Тимофіїв вже більше як місяць в Празі. Уявляю собі, як він буде тішитись, коли-б і Вам вдалося туди переїхати. “Шаповалівський” режим¹⁶³, який панує серед тамошньої української еміграції і брак інших людей, дуже зле впливають на тамошнє українське життя, що могло-б там розвинутиь краще і ширше.

Ще раз дякуючи Вам, Вельмишановний Сергіє Павловичу, за Вашу дорогу для мене пам’ять, прошу Вас прийняти запевнення в моїй найглибшій до Вас пошані і незмінній відданості Вам.

Вячеслав Липинський.

(Там же. – А. 118–119 зв. Автограф)

14.1.1923

Reichenau N.Ö.

Вельмишановний і Дорогий Сергіє Павловичу!

Сердечне спасибі Вам за Вашого листа, за Ваші побажання і за Ваше добре слово. Дійсно треба надії покладати на цих нових, молодих, що виростають там, на Україні. Тільки це нація, мабуть як і дерево: нові гілки все виростають зі стовбура і з нього тягнуть свої соки. Боже, скільки ще треба праці, щоб цей стовбур наш національний оздоровити, щоб він новим гілкам почав давати здорові, а не затроєні соки. Святу правду пишете про русифікаторів. Це перша і найсильніша отрута. Друга – колонізатори. А третя те, що можна назвати хіба збірним іменем, Петлюрівщина. Це та українська неорганізованість, повний брак – як Ви слушно писали – почуття законности, а внаслідок цього всякого рода анархії, бандитизми і т.д., які власне українськими руками приготівляють ґрунт для русифікаторів, колонізаторів і т.д. Коли б таких покликів до законности, до організованости, до громадськості, було у нас більше, то ці, що прийдуть після нас, може дійсно посунуть справу українську вперед. Инакше вона буде топтатись все на однім і тим самим місці. Отже пошли Вам Боже, Вельмишановний Сергіє Павловичу, сил і здоровля, щоб Ваш голос законности переважив таки наше українське беззаконня і щоб не воно осталося традицією національною для будучих українських поколінь...

З Вашого листа бачу, що Ваші досліди над Рутенами¹⁶⁴ посуваються вперед. Щиро цьому радію, бо, як я вже Вам казав, це тема настільки важна для зрозуміння перших основ Української Нації і при тім тема так зовсім у нас неопрацьована і незнана, що всяке світло в цім напрямі може принести за собою вияснення багатьох основних проблемів нашого національного життя.

Все згадую з приємністю мій побут у Вас і нашу розмову на ці теми. Коли тільки дні вже стануть довші і здоровля мені дозволить вибратись, як звичайно ранком, до Відня, то постараюсь конче з Вашого дозволу знов одвідати Вас, поперед розуміється про це

попередивши. А поки що, бажаючи Вам всього найкращого, шлю
Вам вислови моєї найвищої до Вас пошани і остаю[сь] відданий Вам
В.Липинський.

(Там же. – А. 120–120 зв. Автограф)

№ 6

15.V.1923
Reichenau N.Ö.

Вельмишановний і Дорогий Сергіє Павловичу!

Дуже засмутила мене звістка про Вашу недугу. Може Бог дасть,
що ванни допоможуть Вам так, як і торік. При першій змозі
постараюсь вибратись до Бадену, щоб одвідати Вас, розуміється
зазд. легіть Вас про це попередивши. Прикро мені, що мене оминула
радість привітати Вас в своїй хаті, заразом щиро дякую Вам за Ваш
ласкавий намір приїхати до мене. Під час Великодних Свят я теж
нездужав, простудившись тоді, ще й досі не почуваю себе зовсім
добре. Всім серцем бажаю Вам повороту до здоров'я і остаю[сь] з
найглибшою до Вас пошаною, Вам щиро відданий

Вяч. Липинський.

P.S. Прошу мені ласкаво вибачити, що через всякі клопоти
нашого все тяжчого еміграційного життя так запізнився з
відповіддю на Вашого листа. Також не візьміть мені, прошу, за зле,
що пишу на картці, але сьогодні через страшний вітер не виходжу
з хати, а під рукою не маю листового паперу – довше-ж затягувати
цієї відповіді не хочу.

(Там же. – А. 121–121 зв. Автограф)

№ 7

12.VI.1923
Reichenau N.Ö.
Karl Ludwig Sh. 172

Вельмишановний і Дорогий Сергіє Павловичу!

Дозволю собі звернутись до Вас ось в якій справі.

Перед кількома тижнями брат мій вислав зі Львова гроші. З

136

грішми тими щось мусіло статися, бо досі вони не прийшли. Сподіваючись їх незабаром одержати, я тут вліз в довги, а ще справа комплікується тим, що задержую із-за цього у Відні Ципріяновича, який там вже не має помешкання і мусів вже був виїхати, а задержується у Відні, бо розсилка "Хліб. України" так само із-за браку грошей припиниться.

До брата я телеграфую сьогодні, але поки ця справа буде в'яснена, знов пройде якийсь час, а тим часом становище наше тут дуже критичне. Отже тому тільки дозволяю собі турбувати Вас своїм проханням, щоб Ви були ласкаві, коли можете, позичити мені найбільше на 2-3 тижні (бо за той час справа з грішми маю надію в'яснитися і я їх одержу) два мільони австр. крон.

Коли буде на це Ваша згода, прошу мені про це ласкаво повідомити карткою-експресом. Якщо одержу її завтра у вечері, або в четвер (14го) рано, то в цей же четвер 14го буду у Вас в 12 год. дня і через годину – як дозволите – поїду далі до Відня визволять з біди Ципріяновича.

Дуже і дуже прошу мені вибачити, що дозволяю собі турбувати Вас, але не маю до кого більше звернутися в цім дуже неприємнім і, головне, несподівано мене заскочившій, становищі.

Розуміється гроші ці прошу мені позичити тільки в такім разі, коли це не зв'язано для Вас з великими труднощами. В противному разі прошу тільки мене повідомити, що це для Вас неможливо.

В надії, що не візьмете мені за зле осьього мого прохання, остаю з найглибшою до Вас пошаною, широ відданий Вам

В.Липинський*

*)Примітка С.П.Шелухіна олівцем:

"задоволено 19¹⁴/_{VI} 23 2.000.000 авс. кор."

(Там же. – А. 122–122 зв. Автограф)

№ 8

25.IX.1923

Reichenau N.Ö.

Вельмишановний і Дорогий Сергіє Павловичу!

Велике спасибі Вам за Вашого листа, за ласкаву прислану мені книжку Борщака¹⁶⁵. Вставлена Вами виписка з Delamarre'а справді

дуже цікава. Вона йде по лінії політики Наполеона III-го. На жаль теперешні Французи, що займаються цими самими питаннями, приписують Німцям “видуманя України”. Так же мабуть будуть мінятись погляди чужинців на наші національні “можливості” – до часу поки ми з нації “в потенції” не станемо нацією фактичною, державною...

Сердечно радію Вашою радістю з приводу приїзду Вельмишановної Дружини Вашої. Хоч і не маю честі бути особисто знайомим, прошу передати Дружині Вашій мій привіт з приїздом і низький поклін. Хіба не потребую запевняти Вас, яку велику приємність зробите мені своїм приїздом, можливістю поговорити з Вами і почути новини з України. Думаю, що для Дружини Вашої буде цікаво подивитись на тутешні гори, отже найкраще би було, як би Панство обоє були ласкаві вибратись в що недалеко прогулянку до Reichenau. Весь цей час – за винятком п'ятниці 28-го буду вдома. Отже прошу тільки попередити карткою про день і годину приїзду, а також про те, чи треба замовити візника.

Одкладаючи ширшу розмову до скорого – маю надію побачення, – остаю з найглибшою до Вас пошаною і широю відданістю

В.Липинський.

Адреса Михайла Михайловича Тимофієва: Mr. Michael Tym.

Cement Bloks and tiles Mfg.

1552, Van Alst Avenue

U.S.America. Astoria Z.I. New Jork.

(Гам же. – А. 123–124 зв. Автограф)

№ 9

19.XII.1923

Reichenau N.Ö.

Вельмишановний і Дорогий Сергіє Павловичу!

Прошу вибачить, що через нездоровля запізнився трохи з відповідю на Вашого ласкавого листа, якого одержав разом з книжкою і “Укр.Пр.”¹⁶⁶.

За прислану мені книжку Проф. Р.Лашенка¹⁶⁷ широ та сердечно Вам дякую. Так само дякую Вам і Редакції наукового журналу за ту велику честь, яку Ви робите мені запросинами до співробітництва.

Нетерпляче ждатиму ласкаво обіцяного проспекту Вашого журналу.

Що до статі “Основні риси української культури”, то в засаді я би дуже радо висловив кілька своїх думок з цього приводу (бо обнять всю тему в журнальній статі і неможливо, і не почуваю себе – при бракові написаного вже на що тему під рукою – в силах), але не в першій книжці, бо до цього строку написати статі, ніяк не поспію. Тепер весь мій час зайнятий викінченням моїх “Листів” і двома дрібнішими, давно вже обіцяними працями, отже при сучасному стані здоровля взяти на себе ще що працю просто не маю сил. Натомість візьмуся за неї радо, коли впораюсь з розпочатою роботою. Окреслити точно час, коли це буде, при стані мого здоровля не можу. У всякому разі повідомляю Вас про це заздалегіть, тим більше, що перед тим мені би хотілося обговорити з Вами саму тему і представити Вам план статті.

Всім серцем дякую Вам і Вашій дружині за Вашу пам'ять про моє здоров'є і за Ваше добре слово. Воно особливо цінне і дороге мені в теперішніх часах лихоліття, коли більшість Українців неначе завзялись знищити самі віру в Україну і в доцільності та потрібності укр. праці. В таких тяжких часах тільки вірність самому собі, своїй ідеї, і моральна підтримка чесних та добрих українських людей рятують від зневіри та розпуки...

При наближаючихся Різдвяних Св'ятах і Новім Році шлю Вам, Дорогий Сергіє Павловичу і Вельмишановній Дружині Вашій мої щирі та сердечні побажання здоровля, всього найкращого, швидкого повороту на вільну але не анархічну Україну. Глибоко Вас шануючий і відданий

В.Липинський.

(Там же. – А. 125–126 зв. Автограф)

№ 10

12.IV.1924

Reichenau N.Ö.

Вельмишановний і Дорогий Сергіє Павловичу!

Велике і сердечне спасибі Вам і Вельмишановній дружині Вашій за Вашу ласкаву, а для мене дорогу, пам'ять про мене.

Листа Вашого, писаного ще з Бадену, а оце картку з Праги одержав. На листа не міг Вам одповісти зразу, не знаючи прайзкої адреси Вашої.

Щиро радію, що Вам удалось найти добре помешкання і устроїтись по за цею брудною і нездоровою Прагою. Повірте, що і мені би дуже хотілося бути близьче [до] Вас і там, де єсть більше земляків наших.

Але з моїми легкими і до того в умовах життя емігранта, такий переїзд, на жаль, для мене неможливий. Поки зможу, хочу продержатись тут, бо тут можу принаймні працювати і викінчувати свої літературні праці. Коли ж доведеться звідси виїхати, то значить прийдеться братись за якусь матеріальну продуктивну працю та обмежити працю літературну. Роблю, все можливе, щоб сей момент, по змозі, відсунути, але мабуть він вже незабаром наступить.

Чи Ваша праця про “кари на Україні в XVII і XVIII віках” – буде видрукована? Це дуже цікава тема, особливо коли трактувати, як Ви це робите, порівняльно. Порівняння, напр. Московської “жесточчи” з лагідністю нашої правлячої верстви було б цікаво не тільки з боку правничого, але й соціально-політичного. Коли б ця праця Ваша друкувалась, я би Вам був безмірно вдячний, коли б Ви мені її прислали для перечитання.

Проф. Лашенко був ласкавий прислати мені свою дуже цінну і цікаву розвідку про Переяславську Умову. Я йому в листі подав кілька коротких уваг з приводу неї, а може колись удасться мені про неї дещо написати.

Наближаються Великодні Свята. Всім Серцем бажаю Вам і Вельмишановній Дружині Вашій зустріти їх щасливо та весело. “Христос Воскрес!”

З найглибшою до Вас пошаною В.Липинський.

(Там же. – А. 130–130 зв. Автограф)

№ 11

24.VII.1924
Reichenau N.Ö.

Високоповажний і Дорогий Сергіє Павловичу!

Прошу вибачити, що так запізнився з відповіддю на Вашого листа за 2. VII. Сталосся це тому, що не було у мене копій моєї статті¹⁶⁸.

Одну я дав до перечитання А.М.Андрієвському¹⁶⁹, а другу посилав С.М.Шемету до Берліна. Тільки вчора одну з них одержав назад і сьогодні посилаю її Вам.

Дуже боюсь, що б Ви зле не зрозуміли мого попереднього листа і не подумали, що я хотів викликали Вас на полеміку в релігійних справах. Коли б так сталося, це була б найбільша прикрість для мене і я би тоді дуже жалував, що взагалі вмішався в цю справу. Тому дозволяю собі ще раз представити Вам її фактичний стан.

Д[окто]ра Назарука вразила релігійна боротьба між Українцями в Америці. Вона ведеться там дійсно в страшно некультурних і руїницьких формах, як це побачите з газет, які переслав мені Др. Назарук і які цими днями пошлю Вам. Це спонукало Дра Н. звернутись до мене з рядом питань, які він склав на підставі даних власне цієї газетної полеміки (м.инч. таке абсурдне питання, чи Володимир В[еликий] був "уніат" чи "православний", дискутується там з завзятістю, на яку тільки здатні фанатичні ігноранти).

Вважаючи, що релігійна боротьба в таких формах загрожує нам великою небезпекою, а з другого боку думаючи, що відродження релігії може врятувати нас од загибелі в сучаснім матеріалістичнім розкладі, я згодився написати відповідь на прислані питання. Одночасно одержавши на це – як певно пригадуєте собі Вашу згоду я предложив Дру Назарукові звернутись з таким самим проханням до Вас. Зробив я це тому, бо не вважав себе компетентним в питаннях найбільше на Україні поширеної Церкви Православної, і думав, що авторитет Вашого імени вплине на обмеження цієї руїницької релігійної боротьби, яка, починаючи з Америки у нас розгортається. Іншими словами: запропонувавши Дру Назарукові звернутись до Вас, я дивився на Вас, як на більший од себе авторитет в цих справах і як на модератора (коли можна вжити цього латинського слова), яким Ви являєтесь по своєму віку, освіті, заслугам і становищу.

Значить викликати Вас на публічну полеміку зовсім не було в моїх намірах. І стаття моя, як побачите, писана чисто в академічному тоні і виключно зі становища політичного, без порушування неможливого до розв'язання питання: "яка віра краща". Статтю мою помістив Др. Назарук в "Америці" без ніяких моїх

заходів в цій справі, бо я "Америки" перед тим ніколи не читав, її не знаю, і за напрям її, розуміється, не можу брати на себе ніякої відповідальности.

Дуже мене засмутила звістка про тяжке становище Вашої родини на Україні. З листів, які приходять з України, видно, що там ніби діються якісь переміни. Дай Боже щоб це лихоліття вже якнайшвидше минулося.

Від Тимофіїва мав я недавно листа. Він займається тепер виробом (...), працює тяжко, але дає собі раду. Його адреса, про яку питаєте, така: Mr. Michael Tym. Cement Bloks and tiles Mfg.

1552, Van Alst Avenue

U.S.America. Astoria Z.J. New York.

Прошу Вас і Високоповажну Дружину Вашу прийняти мій щирий привіт та вислови найглибшої пошани В.Липинський.

P.S. Статтю мою, по перечитанню, прошу ласкаво, при нагоді, мені відіслати, а газети, які пошлю Вам цими днями, Др. Назарук просив передати, по використанню, до якої небудь бібліотеки. Може захочете ласкаво передати їх до бібліотеки Університету. Мені їх будьте ласкаві не відсилайте.

(Там же. – А. 127–127 зв. Автограф)

№ 12

8.X.1929

Badegg, Post Tobelbad
Steiermark

Вельмишановний і Дорогий Сергіє Павловичу!

Дуже сердечно дякую Вам за Вашого ласкавого листа і за Вашу добру пораду. Трудно висловити мені почуття вдячності Вам за Ваше добре відношення до мене, в хвилині особливо для мене тяжкій, коли недуга не дає мені фізичної змоги боронитись од Томашівської і тих, що стоять за ним. Нехай Господь нагородить Вас за Ваше серце добре.

Йдучи за Вашою порадою, ані судитись, ані полемізувати з

Томашівським не буду. Одночасно посилаю Вам мій лист до Редакції "Діла". Знаю, що в ньому єсть хиби, бо писав я його в горячці, крайнє подражнений провокаторським поведженням і деструктивною роботою Томашівського. Написати цього листа я вважав своїм обов'язком. На Ваш суд здаюсь, чи написаний він, як каже Томашівський, в неприличній формі.

Коли Ви читали "відповідь" Томашівського, яку він друкує тепер в цілому ряді чисел "Нової Зорі", то певне бачили, що вона переповнена лайками, перекручуваннями та інсинуаціями. Инакше зрештою не може писати людина, що не має чистого сумління.

В оцих статтях Томашівського, друкованих в "Новій Зорі", Ви знайдете багато доповнень до питань, порушених ним в його варшавським виступі¹⁷⁰. Між іншим в одній з цих статей порівнює він себе з "так само скромним" професором Масариком, що, "як і він", був теж 'переслідуваний' своїми земляками за "пропаганду угоди з Австрією". Сумна доля же українське громадянство як що воно не позбудеться завчасу таких "Масариків".

В замітках, які я так хотів-би написати з приводу Вашої праці, крім підкреслення безлічі цінних і досі незнаних фактів, відкритих Вами, звернув би я увагу й на те, що вона (як я вже Вам колись згадував) не перечить по суті і варяжській теорії, в її найправдоподібнішій формі (котру між иншим приймає Ключевський). А саме: що Руські місцеві князі, що до походження яких Ви кинули нове і так переконуюче світло, в твореню держави послуговувались варяжськими дружинами, що згодом з помічників їхніх стали володарями. Але про це ширше тепер розписуватись не можу. Може таки дасть Господь Милосердний мені сили ці замітки колись написати.

Послане Вам "Діло", як воно вже не буде Вам потрібне, а відсилка не зробить Вам великого клопоту, прошу ласкаво, при нагоді, переслати мені.

Прошу Вас і Любов Николаєвну прийняти мій найщиріший привіт і запевненя в найглибшій пошані, сердечно Вам вдячний В.Липинський.

(Там же. – А. 128–128 зв. Машинопис, автограф)

№ 13

Прийміть, Вельмишановний Сергіє Павловичу і передайте будьте ласкаві Вельмишановній Любові Николаєвні мій сердечний привіт з Різдвяними святами і Новим Роком та найщиріші побажання всього найкращого!

Вам завжди відданий В.Липинський.

P.S. Чи читали рецензію на Вашу книгу в "Ділі". Поки що я бачив тільки ч. 288 і 289. Тішуся, що люде чим раз більше звертають увагу на Вашу працю.

Як що Вам вже непотрібні ці 3 числа "Діла", які я свого часу послав Вам, то може при нагоді будете ласкаві мені їх відіслати.

30. XII. 1929

В.Л.

Badegg

(Там же. – А. 244. Автограф).

№ 14

20. I. 1930

Badegg

Вельмишановний Сергіє Павловичу!

Сердечно дякую Вам і Вельмишановній Любові Николаєвні за Ваші – завжди мені дорогі – пам'ять і святочні поздоровлення.

З великим болем серця довідався я про всі ці нещастя і негоди, які останніми часами звалилися на Вас. І може більше ніж хто розумію Вас, бо і зі мною останніми часами діється те саме. Жорстока Україна для тих, хто її любить щиро, кров'ю серця, хто присвятив їй своє життя. Молю Всевишнього, щоб дав Вам сили перенести горе, і щоб одвернув все зло із шляху Вашого.

Дуже, дуже дякую за ласкаво прислану мені нову працю вашу – "До вивчення Руської Правди"¹⁷¹. Багато, багато світла кидаєте Ви, Вельмишановний Сергіє Павловичу, на найтемніші сторінки початків нашого історичного життя!

Як би добре було-б, щоб книжка Ваша "Звідкіля походить Русь" як швидше розійшлась і щоб Бог поміг Вам випустити друге видання з доповненнями, про які згадуєте.

Я часто обмінююсь з людьми знайомими думками про Вашу книжку. Багато хочуть її мати, але одні, по українському звичаю гроші мають тільки для чужих, а зло ховають для своїх; інших заїла емігрантська біда і тяжко їм на книжку спромогтися. Отже для цих останніх, щоб не посилати безконечно свого примірника, хочу просити Вас прислати мені 5 примірників. Належність, згідно поданій на обложці об'яви, в суммі 5 ам. дол., при цьому долучаю. Коли я буду винен ще щось за пересилку, то будьте ласкаві, Вельмишановний Сергіє Павловичу, напишіть мені, щоб я міг дослати.

Вибачте за невиразне письмо. Оце почались для моїх легенів найтяжчі передвесінні місяці і дуже себе тяжко почуваю, а до того ще й муки моральні, що доводиться терпіти од своїх же земляків тупих, злобних, безсердечних.

Ще раз сердечно дякую Вам за листа і книжку і прошу Вас та Любов Николаєвну прийняти мої найщиріші побажання здоровля і всього доброго.

З найглибшою для Вас пошаною і незмінною відданістю
В.Липинський.

P.S. Примірники "Діла", що у Вас, мені тепер не потрібні і прошу висилкою їх не клопотатись. Як колись буде їх мені треба – дозволю собі звернутись до Вас.

(Там же. – А. 137–138 зв. Автограф).

№ 15

6. II. 1930
Badegg

Вельмишановний Сергіє Павловичу!

Серечно дякую Вам за прислані книжки, та ще й з наддатком! Буду мати тепер що розсилати.

Оце одержав звістку зі Львова, що там має цими днями відбутись процес Томашівського проти "Діла" із-за відчиту Томашівського в Варшаві. Пришло мені на думку повідомити про це Вас, бо важно, що(б) українське галицьке громадянство знало опінію в цій справі

свого власного найавторитетнішого правника, а не тільки те, що буде казати прокурор і оборона.

Щиро здоровлю Вас і Високошановну Любов Николаєвну та остаю все найбільшою пошаною

В.Липинський.

(Там же. – А. 132. Автограф).

№ 16

18. IV. 1930
Badegg

Христос Воскрес!

Прошу Вас, Вельмишановний і Дорогий Сергіє Павловичу і Вельмишановну Дружину Вашу Любов Николаєвну, прийняти мій сердечний привіт з наступаючими Великодніми Святами та щирі побажання, щоб принесли вони Вам добро і надію на краще.

За листа Вашого з д. 25. II, фотографію протоколу¹⁷² і цінну статтю, призначену для “Діла” – дуже, дуже Вам дякую. Велика шкода, що “Діло” досі цієї статті не видрукувало. Вона саме тепер була б на часі.

Прошу вибачити мені, що досі не відписав і нині пишу коротенько. Недуга погіршилась так сильно, що вже й листа писати не стає фізичної змоги. Через недугу я мусів скласти, як Ви це може читали в Зб[ірнику] бюлетеня Гетьманської Управи, свою участь в провіді нашої організації¹⁷³ і зовсім відійти від політичного життя, поки хоч трохи не повернуться мені сили.

Ще раз бажаю Вам од душі і серця всього всього найлучшого і остаю завжди з найглибшою для Вас пошаною, Вам щиро відданий

Вяч.Липинський.

(Там же. – А. 133. Автограф).

№ 17

Бадег, 20. XI. 1930

Вельмишановний Сергіє Павловичу!

Вашого ласкавого листа з д. 16. XI одержав. Всім серцем дякую Вам і Вельмишановній Любові Николаєвні за Ваше добре співчуття

в цих тяжких переживаннях, які довелося мені зазнати. Ви знаєте з якою глибокою і правдивою пошаною я завжди ставився і ставлюся до Вас, то-ж зрозумієте якою великою моральною піддержкою став для мене Ваш лист. Ще раз Вам і Любови Николаєвні за Ваше, мені дороге, добре відношення до мене – велика і сердечна подяка!

Євген Томашевський, про якого питаєте, це молода людина, недавно скінчивша Академію в Подебрадах. Тепер, при допомозі Монтрезора, він одержав державну посаду агронома в Польщі. Судячи по аналогії, що Донцов за поборювання мене одержав постійне співробітництво в найбагатішим польським журналі "Час", думаю, що і п.Томашівському виступ проти мене в його кар'єрі варшавській не пошкодить.

Комуникату т.зв. "гетьманської управи", про якого згадуєте, я ще не бачив. По прочитанню застосуюсь до Ваших ласкавих порад, за які Вам щиро дякую.

Ви не помилились, Вельмишановний Сергіє Павловичу, думаючи, що в моєму Комуникаті не все сказано. До цього долучаю тільки для Вас виписку з листа до мене п.Скоропадського і копію його журналі, в якому не змінив М.П.Ципріянович, що його переписував, "ніже тітли, ніже тієї коми". Ось Вам коментарії до цієї справи.

Пан Скоропадський всю цю історію з Будапештом провів на власну руку, мене про це ні словом не повідомивши. Цим він порушив основний закон нашої конституції організаційної, яка не дозволяє Гетьману виступати особисто і єдинолично в політичних справах. Про це порушення закону, як бачите з дат, я довідався тільки в два місяці після факту. І то довідався тільки тому, що в Берліні був тоді честний і вірний мені Никола Василевич Кочубей, який примусив п.Скоропадського прислати мені докладне справоздання про свої політичні подвиги. За це потім Н.В.Кочубей вплутали найбільше нікчемним способом в одну, чисто приватну, історію і без всякого суду, адміністративним способом, виключили з Ради Присяжних. В той спосіб позбавлено мене вірної людини, яка дивилась в пальці п.Скоропадському, і тому, що робив він і його сторонники потім – я не знаю.

Перечитавши оце справоздання, від якого соромно стає кожному честному українцеві, я зажадав від п.Скоропадського і Ради Присяжних повновластя на веденя самому всіх діл. Переляканий цим п.Скоропадський приїхав сюди до мене і дав мені слово чести, що він вже більше ніякого політичного кроку не зробить без порозуміння і без поради зо мною. Але незабаром слово своє він зламав, тоді я мусів публично оголосити, що ніякої відповідальности за п.Скоропадського і його сторонників я на себе не беру, і що той “рух гетьманський”, який вони представляють, з моєю ідеєю і моїми намірами не має нічого спільного.

Що до оцієї будапештенської соромницької авантюри, то її закулісовий бік такий. Тоді в Будапешті був польським послом Матушевський, особистий приятель Пілсудського, теперішній міністр фінансів в Варшаві. Варшавському урядові в його планах окупації України спільно з Румунією треба з одного боку забезпечити себе від Чехів, а з другого – Румунію від Венгрів. Таку власне ціль мала візита міністра Залеського в Маї цього самого року в Будапешті – візита, що як пригадуєте собі, наробила стільки шуму в Чехії (промови Бенеша і кс. Светлика в чеському парламенті в початку Червня 1929 р.) і яку підготував той самий посол Матушевський. Для осягнення вище означених цілей варшавському урядові потрібна спільна грядиця з Угорщиною. Вона може бути осягнена тільки при звороті Угорщині Закарпатської Русі. А одною з умов, потрібних для цього звороту, є зречення прав України до цієї Землі. І ось на цю вудку, за обітницю (тільки обітницю – бо не дістав нічого) 25.000 пенго в місяць, дав себе піймати п.Скоропадський. Чи послухав він поради гр.Бетлема і чи здійснив він “ідеал” зближеня з Польщею – не знаю. Але, пізнавши нарешті п.Скоропадського і його оточеня, думаю, що в цьому нічого неможливого нема. Тому я з цими панамі не маю більше нічого спільного.

2.

В копії дневника п.Скоропадського я дозволив собі підкреслити червоним олівцем місця, які виразно вказують на те, що гр. Бетлем

говорив з п.Скоропадським не тільки в інтересах Венгрії, але і в інтересах Польщі. Із свого власного досвіду з покійним австрійським міністром закордонних справ в 1918 р. гр.Буріяном знаю, наскільки Мадяри, на жаль, мало цікавляться українськими справами. І я певний, що гр. Бетлем ніколи-б не виписав до себе п.Скоропадського, коли-б цей документ, якого до речі п.Скоропадський підписав і у гр.Бетлема оставив (колись його на сором Українцям оголосять), не був йому потрібний в цілях порозуміння з Польщею. Що до Альвенслебена, який, по словам п.Скоропадського, маклерував в цій справі, то треба Вам знати, що це цілком тепер аполітична людина, що займається тепер виключно комерційними справами і за політичні кроки п.Скоропадського ніякої відповідальности на себе, розуміється, не бере.

Тепер до Вас, Вельмишановний Сергіє Павловичу, як до найбільшого у нас авторитету в цих справах, велике прохання. Напишіть мені, будьте ласкаві, чи добре я зробив, не згадавши в своєму Комунікаті про цю справу, і порадьте, що мені робити далі: подати про неї до публічного відома, чи ні?

Досі мене здержувала від нього не "урядова тайна", бо крок п.Скоропадського був беззаконний і тому за "урядовий" його вважати не можна, а здержував мене просто сором за вчинки людини, якої імя історія винесла на поверхню України. Ваша гадка і Ваша порада для мене незвичайно важні і тому буду Вам за них дуже вдячний.

На прикінці кілька слів про Тимофіїва. Він і до мене цілих три роки ні слова не писав, аж оце тепер по появі мого Комунікату озвався. Про те я його так строго не осуджую і думаю, що він в ґрунті добра людина, якій голову на якийсь час закрутила Америка. Не трачу надії, що він ще поправиться і тому осмілююсь і Вас попросити, щоб Ви по батьківськи йому простили і написали слово упімнення до нього. Адресу подаю на окремому листку. Може бути, що Ваші листи до нього не дійшли. Мого, наприклад, листа раз була почта повернула.

Прошу мені вибачити нескладність цього листа. Диктую його М.П.Ципріяновичу, сам лежачи в ліжку. Приміть, Вельмишановний Сергіє Павловичу, запевнення моєї найглибшої до Вас

пошани та щирої відданості і прошу передати мій низенькій поклін
Вельмишановній Любові Николаєвні.

Ваш В.Липинський.

В[ельми] Ш[ановному] П.Сенаторові С.П.Шелухіну довірочно.
Виписка з листа П.П.Скоропадського до В.К.Липинського
з д. 16.III. 1929 р.

(Лист цей був переданий через М.П.Ципріяновича, що їхав тоді
з Берліна до Бадегу).

В цім листі я хочу з'ясувати Вам ті головні пункти нашої
зовнішньої політичної праці, про котру може Ви трохи чули, але
не знаєте во всіх подробицях, позаяк вони таємні й передавати їх
Вам листовно поштою було-би не обережно.

Ще літом минулого року я відновив знайомство в Берліні з Баро-
ном Waldbott. Цей пан – сенатор Угорського Сенату, багатий чоловік,
йому головно належить більшість токайського вина, брод його
одружений з архікняжною Marie Alice, сестрою архікнязя Albrecht'a,
претендента на Угорський престол. В. чоловік дуже серйозний, впли-
вовий, близький до гр.Бетлема. Він був в Києві за мої часи старшиною
для звязку австрійської армії з германською, там він бував у мене.

Літом ще я балакав з ним про нашу справу, він зацікавився і
взявся зробити мені побачення з Бетлемом в Буддапешті. Ще в
Жовтні було вирішено це побачення, але діло затягнулось і я зміг
бути прийнятим лише в Січні.

Alvensleben великий приятель Waldbott'a й був, як казати
маклером між ним й мною. 5-го січня Алв. і я виїхали до
Буддапешту. Для кращого уяснення Вами цієї справи, надсилаю
Вам виписки з мого дневника, викинув там усе що не торкається
прямо переговорів, але зараз можу сказати кратко, що я там був
прийнятий виключно добре, як гетьман інкогніто; мені робили
багато різних прийомів, полювань, обідів тай інше.

Выдержки из моего дневника.

6.I.1929. В 4ч. благополучно приехал в Б. Безконечные
разговоры с В. Он наш человек. Говорит, что Б-м очень заинтере-
сован мною, но что он получил донесение, что я не имею шансов на
успех. Во вторник свидание в Б-м. В-ту дано на прочтение и критику
все меморандумы.

7.I.1929. ... продолжение выяснение через В-та личности Б-ма.

8.I.1929. ... в 3 вернулсЯ домой, отдыхал. Продумал о том, что буду говорить с Б-м. Последний вызвал к себе В-та в 5 часов. Ровно в 6 ч. я и А-н входили в парадную дверь прелестного дома в стиле ампир, занимаемого Председателем Совета Министров... На основании всего, что я слышал, он в В[енг]рии является просто диктатором в несколько замаскированной форме. Фактически вся власть у него в руках. Он сумел объединить три главных партии: Социал-христлихе, хлеборобов и партию свою Б-ма в одну называемую: "Еінгайтпартай". В этой партии объединено 85 процентов парламентских голосов. Правит страной уже 5 лет. Видимо сидит прочно. В прекрасных отношениях с Х-ти, который совершенно отстранился от дел и лишь представляет страну. Первым нас встретил Управляющий Канцелярией Председателя Совета Министров... – молодой человек, чрезвычайно любезный; В-т говорит, что он убежденный наш сторожник... Через минуту я был в кабинете Б-ма... После приветственных слов мы сели... я с места, без всяких prelimинарий начал излагать причину моего приезда. Я его предупредил, что не знаю насколько он осведомлен вообще в украинских делах и погому постараюсь дать ему в сжатой форме общую картину, при чем для сокращения беседы просил его в том случае, если он что либо из того, что я ему буду говорить уже знает, прерывать и задавать вопросы, которые ему неясны. Начал я с русского большевизма, он через минуту меня перебил и сказал: "я с Вами совершенно согласен, большевизм в России падет, нужно думать о том, что придет после него". Я начал ему говорить тогда о единой России, о Романовых, о республике российской, о причинах, которые мешают осуществлению этих планов и перешел к разл. национальностям, населяющим бывш. Россию и, конечно, остановился на Украине уже во всех подробностях, он слушал внимательно, погом перебил: "да, говорит он, это все верно, но как Вы думаете овладеть властью на Украине? Ведь Вы себе ясно представляете картину, что не Вы же один будете туда стремиться. Ведь вместе с Вами явятся и другие; Поляки двинут петлюровцев и будут сыпать деньгами для того, чтобы Вас сбить. Без сомнения явятся и другие". "Без сомнения, говорю я, но мы это и предвидим и

готовимся к этой борьбе; по нашему мнению, для этой борьбы и нужно иметь те прочные организации, которые сумели бы увлечь за нами украинский хлеборобский класс, именно об этих организациях я только что Вам докладывал; при чем в них должны преимущественно быть не платные люди, не агенты, а люди, которых мировоззрение подходит к нашему. Единственная группа украинская, которая так понимает дело, это мы. Поэтому то мы и рассчитываем на то, что, когда среди анархии появится и будет активно действовать сбита, сильная организация, спаянная дисциплиною и управляемая одною волею, то эта организация и возьмет перевес". "Не могли бы Вы уже теперь найти пути к объединению с другими группами?". "Мы, конечно будем стараться это сделать, но удастся ли нам, не знаю, так как можно объединять группы, живущие самостоятельными принципами и имеющие самостоятельное мировоззрение, здесь же, как например, с группой петлюровцев, идет дело о людях, которые живут несамостоятельно, а идут на поводу у Польши, следовательно, объединение с этими людьми возможно лишь постолько, поскольку можно с Польшею договориться. Возможно ли это теперь, не думаю". Он согласился. Я продолжал ему говорить о нашей идеологии, о наших организациях и т. подобное. Вдруг он меня остановил, говоря: "Ваши мысли мало разнятся от моих, думаю, Вы правы, но вот что, конечно все, что Вы говорите имеет для В[енгрии] громадное значение. Если бы Вам удалось создать ту Украину, о которой Вы говорите, В[енгр]ия была бы очень счастлива, но, как Вы относитесь к вопросу Карпатской Руси? Нельзя же в самом деле думать, что беря от нас руку помощи, Вы одновременно посягали бы на наши тысячелетние границы. Прежде нежели дать Вам категорический ответ на Ваше желание, я должен знать ясно, как Вы относитесь к этому вопросу". "Конечно, говорю я, Подкарпатская Русь – украинцы, но на приобщение их к будущей Украине мы в данное время не посягаем". "Я понимаю, что теперь Вы не посягаете, но впоследствии, если Вы будете Гетьманом Украины, как Вы будете относиться к этому вопросу? Они несомненно будут стремиться к соединению с Киевом, а мы этого ни при каких условиях никогда допустить не можем, это наше тысячелетнее право. Карпаты – естественная граница и Ваша и наша. Вообще,

повторяю, если Вы желаете иметь с нами дело, то Вам следует решить вопрос Подкарпатской Руси в том смысле, что Вы уже теперь дадите нам обязательство письменное, что Вы никаких посягательств на наши старые границы не будете иметь". Я после некоторой паузы ему ответил: "Мы посягательств на Ваши границы, ввиду того значения которое имеет для нас сближение Украины с Венгрией, не будем иметь. Но Вы должны понять, что нет ничего тайного, чтобы не стало явным, если я дам Вам письменное обязательство и оно станет известным моим врагам, это будет использовано против нас с большим успехом; поэтому я дам Вам слово и Вы этим должны удовлетвориться". "Я Вам верю, но я официальное лицо, я могу умереть, должен остаться след, на письменном обязательстве я настаиваю. Но даю Вам слово, что оно не будет передано в канцелярию, а будет храниться в моем личном письменном столе", при этом он показал на стол. "Если я уйду, я передам бумагу моему заместителю и буду настаивать на том, чтоб он также поступил с нею, как и я". Я обещаю дать бумагу в том смысле, что я признаю прежние границы Венгрии и не заинтересован в странах, лежащих внутри ее границ. Он спросил меня, сколько мне нужно денег. "Чем больше, тем лучше, не менее пятидесяти тысяч пенго в месяц". "Теперь я понимаю". "Прошу лишь, чтобы срок был не менее 3-х лет". Я ему объяснил, что при таком сроке я могу пригласить людей, отрывая их от тех мест, которые они теперь занимают и которые их кормят". "Я могу уйти, а на основании конституции, я не могу связывать своего заместителя долгосрочными платежами, но обещаю Вам, что я все сделаю для того, чтобы мой заместитель продолжал мою политику по отношению к Вам". "Нельзя ли скорее определить точно сумму?" "Можно, как долго Вы здесь останетесь?" "Два дня у барона В-та". "Прекрасно, я ему дам ответ".

Масса взаимных любезностей, добрых пожеланий и т.п. Проводил до дверей, я вышел из кабинета. За мною вышел Б. и пригласил к себе А., который остался у него всего несколько минут. Граф Д. затем показал нам внутренность дворца...

9.1.1929. В сем часов мы, т.е. А., В-т и я выехали в имение В-а... В-т нам рассказывал про местную жизнь... С Польшею отношения хороши...

11. Января 1929 г. ... А. рано утром сегодня уехал. В-т по телефону сговаривался с Б-м, прося его принять его или меня для получения окончательного ответа...

12. Января 1929. Получил ответ от Б., что последний просит В-та приехать к нему 14-го в 11 часов утра для окончательного решения вопроса...

14. 1.1929. В Б-те. ... К часу дня вернулся от Б-ма В-т. Он сидел у него полтора часа. Б-м по мнению В-та сильно заинтересован нашим движением, соображал с В-м все наши шансы на успех. Чрезвычайно сожалел, что не может широко пойти нам на встречу и должен ограничиться значительно меньшей суммой... В-т, думаю он не лжет, сказал мне, что Б-м ему высказал, что из всех лиц русских и украинцев, которых он видел у себя, я на него произвел наибольшее и наилучшее впечатление... Ненавидит Румынию. Нелюбит Польшу, но полагает, что с нею не следует нам обострять отношения. Интересовался знать, как мы думаем решить вопрос наших взаимоотношений с великороссами, этим отношениям он придает в нашем деле большое значение. Он сторонник не блефа, а упорной тягучей подготовительной работы. Готов не только денежно, но и морально и всякими другими средствами нас поддерживать. На вопрос В-та, нельзя ли немедленно закончить дело, он заявил, что ему нужно иметь наш меморандум, а кроме того составить договор, в котором он указывает на согласие дать поддержку В[енг]рии денежную и моральную, с другой стороны я признаю границы В[енг]рии 14-го года. Договор подписывается им и мною. По получении и подписании этого договора он отдает деньги. Я же могу спокойно ехать обратно, так как он дает слово, что если такой договор он будет иметь, то желание наше он исполнит. Сумму он назначил в половинном размере той, которую я просил, но при этом указал, что надеется ее при первой возможности увеличить, кроме того в конкретных важных случаях он, если будет иметь малейшую возможность, придет мне на встречу. Вот, кажется, все, что сказал мне В-т... после завтрака мы до десяти часов вечера пересоставляли меморандум, согласуя его с высказанными в разговоре с Б мыслями... составили план договора... Договор я подписал, взявши слово, что В. его передаст Б-у только

в случае его согласия на наши требования... В. завтра передаст Б-у копию договора...

23. января 1929. ... В 3 часа я был в ... в виле барона Ф...га, он женат на сестре В-а... я переговорил с В-м. Он согласился с моими предложениями об изменении договора, принял новую редакцию этого договора для представления ее Б-му. В. думает, что Б. будет тоже на нее согласен. В-т мне заявил, что считает дело сделанным. В со слов Б-ма советует нам не обострять пока наших отношений с Польшею, наоборот, идеал был бы получить возможность сближения с нею. Он говорит, что ключи теперешней европейской политики в руках Франции, что, если мы получим ход к ее союзнице – Польше, мы в общем облегчим себе серьезно работу, а когда достигнем определенных результатов, т.е., будем на Украине и почувствуем силу, тогда можем смело предъявлять наши законные требования...

(Там же. – А. 144–149. Машинопис, автограф).

№ 18

Бадег, 4.XII. 1930

Вельмишановний
Сергіє Павловичу!

Вашого ласкавого листа з д. 30.XI тільки що одержав і зараз спішу відповісти.

Перш за все дякую Вам сердечно за Ваше авторитетне слово в цій справі, – мені на ньому дуже залежало!

Те, що Вам казав Ангонович¹⁷⁴ про Дорошенка і Мірчука¹⁷⁵, це дійсно правда. Ванзейці, для яких Дорошенко був замало податливий, форсували Мірчука на директора Інституту на місце Дорошенка. Чи Дорошенко думає порвати з Скоропадським – не знаю. У всякому разі я це йому радив.

До Матюшенка¹⁷⁶, як до свого давнього приятеля і шкільного товариша, я написав загально про будапештенську авантюру Скоропадського. Але документи в цій справі маєте тільки Ви, Вельмишановний Сергіє Павловичу.

Отже, що до цих документів, то я Вам послав їх, як Сенаторові Української Держави, найбільшому для мене тут на еміграції Авторитету в правно-державних справах. Коли Ви вважаєте потрібним використати ці документи для боротьби зо злом внутрі, в самих українських рядах, то маєте на це повне право і, розуміється, мій дозвіл. Инакше натомість представляється справа, коли мова про чеський уряд, якого в своїм листі згадуєте. Жадному чужому урядові, в тім числі і чеському, я документів українських, що знаходяться в моїм посіданні, би не дав. Тому дуже Вас прошу, Вельмишановний Сергіє Павловичу, в разі коли-б до якихось розмов в цій справі з чеським урядом дійшло, ані на мене, ані на послані Вам документи, не покликуватись. Зрештою настільки вірю в доказане вже Вами не раз Ваше почуття чести і суверенности Української Нації, що це застереження, для Вас очевидно само собою зрозуміле, роблю тільки на випадок, коли-б наша кореспонденція попала випадково в чужі руки.

Як чую, Н.В.Кочубей в четвертому числі “Думок Гетьманця”¹⁷⁷, які він видає, хоче дати справоздання про свою діяльність за часів головування в Гетьманській Управі. Розуміється, він порушить там і будапештенську справу, поведenu протизаконно самим п.Скоропадським без участі Гетьманської Управи і без відома Голови Ради Присяжних. Це число “Думок Гетьманця” появиться вже мабуть незабаром.

Ванзейці, розуміється, мені свого комунікату проти мене не прислали, так його від мене ховають, що ніде його дістати не можу. Буду Вам дуже вдячний, Вельмишановний Сергіє Павловичу, коли захочете мені свій примірник прислати. По перечитанню зараз відішло Вам.

Чи Ви звернули увагу, що в “Ділі” (ч.262, з д.25.XI) під заявою професорів і лекторів Подебр[адської] Академії в справі Варшавського Інституту нема підпису п.Йосифа Мельника¹⁷⁸, якого Скоропадчики висувають тепер на чільне місце у себе. Недавно п.Мельник їздив до Скоропадського і там очевидно одержав відповідні інструкції. Цей факт – це нове підтвердження Ваших висновків.

Вибагче, що так коротко і нескладно пишу. Недуга знов дуже мучить. Великою для мене полекшою в цих умовах єсть Ваше слово

добре і порада, щоб я цими справами вже не займався. Вірю, що Ви своїм великим досвідом і авторитетом зумієте унешкодливити зло зроблене Скоропадським і не допустите, щоб із-за цих безсоромних його спекуляцій потерпіли наші невинні нещастні емігранти в Чехії.

Прошу Вас і Вельмишановну Любов Николаєвну прийняти запевнення моєї найглибшої пошани і щирої та незмінної відданости.

Ваш Вяч. Липинський.

P.S. Вже по висланню попереднього листа до Вас і картки одержав я відомості про Тимофіїва, які, на жаль, неначе підтверджують Вашу про нього опінію. Але не трачу ще надії на нього і жду, що він відпише мені на мого листа. Дозвольте, що тоді напишу про це Вам.

(Гам же. – А. 150–150 зв. Машинюпис, автограф).

№ 19

Бадег, 23.XII. 1930

Вельмишановний
Сергіє Павловичу!

Сердечно дякую Вам за Вашого ласкавого листа, а також за копію Вашого листа до С.Шемета і за подарований мені для мого архіву "комунікат"¹⁷⁹.

В своєму листі Ви пишете, що С.Шемет старається перекласти вину на мене. Коли-б він подав хоч трохи поважні аргументи, то будьте ласкаві, Вельмишановний Сергіє Павловичу, написати про них до мене, а я завжди готов перед Вами, як перед Суддею, якому вірю, і якого глибоко поважаю, скласти відповідні пояснення і представити дотичні документи.

Дуже дякую Вам за інформацію про життя в Празі. Живучи тут на селі і мало з ким тепер листуючись, я про все це не знаю і в багатьох речах не орієнтуюсь. Одно хочу для Вашого відома подати, що Залозецький¹⁸⁰ не єсть скоропадщик. Вони його вже давно виключили (вірніше вигризли, бо він сам вийшов) за те, що він виступав в мой обороні проти проф. С.Томашівського. Оцей проф. Томашівський, який викладає тепер в Краківському університеті, напав був, як собі пригадуєте, на мене в угодівій "Новій Зорі".

Залозецький відповів йому в перемиському "Українському Голосі". Тоді Томашівський звернувся із скаргою до Скоропадського, з яким його – Томашівського – лучили близькі відносини з часів, коли він, Скоропадський і Скоропис заклали були Товариство "Ратай", що видавало книжки в комерційних цілях. П.Скоропадський став на стороні Томашівського і Залозецький вкінці мусів виступити з організації, про що свого часу оповістив ванзейський "Бюлетень".

Вибачте, що пишу Вам коротко, не так, як-би хотілось, але почуваю себе од цього всього так перемученим, що сил на більшого листа не вистачає.

Ще раз дякую Вам, Вельмишановний Сергіє Павловичу, за Ваше доброзичливе і справедливе відношення до мене. В моїм горі це одиноке щастя бачити, що єсть ще між Українцями люде, котрі по своїй честності і чистоті своєї душі залишилися в найгірших умовах еміграції такими самими, якими були в днях молодости і достатку. – З наступаючими Різдвяними Святами і Новим Роком щиро вітаю Вас і Вельмишановну Любов Николаєвну та від всього серця бажаю Вам всього, всього найкращого! Нехай Господь береже Вас і дає Вам сили і здоровля,

Ваш завжди В.Липинський.

(Там же. – А. 171. Машинпис, автограф).

№ 20

Христос Воскрес!

Прошу Вас, Вельмишановний Сергіє Павловичу і Вельмишановну Любов Николаєвну прийняти мої щирі та сердечні побажання всього найкращого в нагоди Великодніх Свят.

З найглибшою до Вас пошаною і незмінною відданістю

В.Липинський.

8.IV. 1931

Badegg

(Там же. – А. 172. Автограф).

ДОДАТКИ

Біографія В.Липинського¹⁸¹

Вячеслав (Вацлав-Вікенгій) Липинський, син Казіміра і Кляри з Рокицьких, уродився 5/17 квітня 1882 року на Волині в семі дідичів с.Затурець, Володимирського повіту. По своєму походженню семья ця належала до роду земельної шляхти мазовецької, якого одна лінія (що в XVI і XVII ст. писалася по імені своєї гніздової посілости в землі Нурській "de Antiqua Lipiny") вийшла в поч. XVIII ст. на Україну, осіла на сталю на Поділлі, придбала там значні земельні маєтки і займала там в XVIII і XIX ст. різні земські і військові уряди. Батько Вячеслава, Казімір, оселився на Волині в с.Затурцях, які він одідичив по своїй матері з волинського шляхецького роду Бечковських.

Вячеслав Липинський учився в гімназіях в Житомері, Луцьку і Києві. Скінчивши 1-у Київську гімназію служив у війську в драгунським Рижським полку, стаціонаваним в Кремянці. Вийшовши з війська, вступив до Краківського університету, де студював спочатку агрономію, а потім історію на філософічному факультеті. Історичні і соціальні студії продовжував далі в університеті в Женеві. По скінченню університетської науки, став господариги в одідиченім маєтку Русалівських Чагарах на Уманщині. В день вибуху світової війни, як резервний офіцер, був покликаний до 4-го драгунського Новотроїцько-Єкатеринославського полку, в рядах якого відбув східно-прусську кампанію в складі II рос. армії ген. Самсонова. Пізніше, в 1915 р., через недугу був перенесений в кінні резерви, стаціонавані зразу в Дубні, потім Острозі, врешті Полтаві, де прослужив до часу російської революції. З вибухом революції став брати участь в формуванні українських військових кінних частин і одночасно, спільно з С.М.Шеметом і другими місцевими дідичами, політично організував хліборобські консервативні елементи на Полтавщині. Після проголошення на всеукраїнським з'їзді хліборобів Гетьманом України Павла Скоропадського, був призначений в квітні 1918 р. посланником і уповноваженим міністром Української Держави при уряді Австро-

Угорської Монархії у Відні. Там, між инчим, іменем Українського Гетьманського Уряду обміняв з представниками Болгарії і Туреччини ратифікаційні грамоти Берестейського миру, підписані з одного боку Гетьманом України, а з другого – Імператором Германії, Царем Болгарії і Султаном Турецьким. Обмін ратифікаційних грамот з Австро-Угорщиною не міг бути одночасно довершений з причин тодішньої польонофільської політики Австро-Угорщини і недодержання нею тайного пункту Берестейського миру що до Східної Галичини, виконання якого домагався Вячеслав Липинський іменем Гетьманського Уряду. Коли ж нарешті австро-угорський уряд рішив ратифікувати мир, прийшов упадок Українського Гетьманства та Австро-Угорської Монархії і виготовлені вже австро-угорські ратифікаційні грамоти лишилися необмінані. Не погоджуючись з політикою українського республіканського уряду, (при якому він остався на своїм становищі, зазначивши, що він робить це, не міняючи своїх гетьманськомонархічних поглядів, бажаючи допомогти зберегти рештки української державности і тому, що гетьман звільнив державних урядовців і офіцерів від складеної йому присяги) Вячеслав Липинський подався до димісії в червні 1919 р. і від того часу перебуває на еміграції в Австрії.

В громадським українським життю В.Липинський став брати участь ще як учень І-ї Київської гімназії. Першим його виступом була організація гуртка в польській київській гімназіяльній корпорації. Позаяк цей гурток, що складався з самих римокатоликів, вступив із-за своїх українських тенденцій в гострий конфлікт з рештою корпорації, то його члени стали шукати опертя серед созвучних їм українських елементів між православною російською молоддю київських гімназій. Ці шукання привели до навязання контакту з гуртком, що знаходився під впливом і проводом тодішнього студента київського університету К.В.Квітки. Коли з'їзд представників польських гімназіяльних корпорацій на Україні, що відбувся в Києві в 1901 р. не прийняв постулатів, виставлених В.Липинським про об'єднання в одну територіальну організацію цих корпорацій з православною українською молоддю, то В.Липинський разом з предстваником православної молоді

Б.Матюшенком покинули з'їзд, причім В.Липинський і ще кілька його однодумців вийшли з польської корпорації, оставшись остаточно в тодішній Київській гімназіяльній українській громаді. Будучи в Краківській університеті, належав В.Липинський до Краківської української академічної громади, стараючись притягнути до неї своїх товаришів з Великої України, переважно студентів агрономії, що по походженню своему належали до правобічної польсько-української шляхецької верстви.

Письменницьку діяльність розпочав В.Липинський статью в київській "Раді" в 1908 р. і історичною розвідкою про Данила Братковського, видрукованою в Львівським Літ.Наук. Вістнику в 1909 р. Вірши Братковського для цієї розвідки переклав на українську мову В.М.Доманицький, з яким в зимі 1907/8 року В.Липинський лікувався разом в Закопанім і який спонукав тоді В.Липинського розпочати оголошувати друком зібрані ще в часі університетських студій замітки і історичні матеріали. В цій же 1909 р. появилася друком в Кракові історично-публіцистична праця В.Липинського п.з. "Shlachta na Ukrainie. Udział jej w życiu narodu ukraińskiego na tle jego dziejów", що повстала з відчиту, прочитаного перед тим, в осени 1908 р., на зібранню місцевих дідичів в Умані. Ідея, яку в цій праці проводить і обосновує автор, це необхідність для шляхетської земельної верстви на Україні взяти активну участь в політичнім і національнім відродженню України, бо в противному разі Україні погрожує новий вибух соціальних зненавистей і нова руїна, що доведе і цю земельну верству до загибелі. Ширенню цих самих ідей був присвячений тижневик "Przegląd Krajoowy", видаваний в Києві в 1909 р. однодумцями В.Липинського і редагований ним спільно з Богданом Ярошевським.

Не маючи змоги, переважно через цензурні перешкоди, продовжувати свою громадську і публіцистичну діяльність, В.Липинський віддався науковій праці і архівальним історичним студіям, результатом яких був виданий під його редакцією в 1912 р. у Кракові збірник "Z dziejów Ukrainy", присвячений пам'яті Володимира Антоновича, Пауліна Свенціцького і Тадея Рильського. В цій книзі крім переднього слова, поміщені слідуєчі праці В.Липинського: "Nazwy Rus i Ukraina i ich znaczenie historyczne" (ст.

47–54); “Echa przeszłości” (ст. 68–139); “Stanislaw Michal Krzyczewski. Z dziejów walki szlachty ukraińskiej w szeregach powstańczych pod wodzą Bohdana Chmielnickiego (ст. 145–513); Dwie chwile z dziejów porewolucyjnej Ukrainy” (ст. 514–617); “Dokumenty ruiny” (ст. 618–633); “Portret Hetmana Mazepy, wręczony mu przez Akademię Mohilańską w Kijowie w r. 1708” (ст. 635–638); “Mova S.Zorki na pogrzebie B.Chmielnickiego” (ст. 653–667).

Крім цих історичних праць помістив В.Липинський в “Записках Наук. Тов. ім. Шевченка” дві розвідки: “Генерал артилерії В.Кл.Руського. З архіва Немиричів” (1909 р.) і “Аріяньський соймик в Киселині на Волині в маю 1638 р. Причинок до історії аріянства на Україні” (1910 р.), а також кілька рецензій в цих же записках і в Львівському Літ. Наук. Вістнику. В березні 1914 р. він був обраний дійсним членом Наукового Тов. ім. Шевченка у Львові.

Поруч праць наукових, писав в цих роках В.Липинський також публіцистичні статі під псевдонімом В.Правобережець в київській “Раді”, львівському Літературно-Науковим Вістнику, а також приймав участь в житті тодішніх емігрантів з Великої України в Галичині, зокрема в нарадах, які відбувались у Львові в 1911 р. і яких пізнішим наслідком був оснований під час світової війни “Союз Визволення України”. Пропагуючи завжди, від гімназійних часів, ідею незалежної української державности, В.Липинський від інших тодішніх нечисленних самостійників відрізнявся тим, що єдиною силою здатною здійснити цю ідею вважав місцеві державницькі елементи України, які він бачив перш за все в її землевласницькій, хліборобській верстві. Цим пояснюється, що частину своїх творів В.Липинський писав по польськи, бажаючи в той спосіб якнайшвидше поширити українську політичну і національну свідомість серед спольщеної частини хліборобів-землевласників. Незорганізованість цієї верстви і її невідготовленість до української політичної ролі в хвилину вибуху світової війни, примусила В.Липинського взяти, як і вона, участь в світовій війні в рядах російської армії. Придержуючись до своїх поглядів, він, по вибуху рос.революції, скептично ставився до політики Центральної Ради і активної участі в цій політиці не брав, натомість гаряче і активно піддержував Гетьманство, яке було ділом власне цієї земле-

власницької хліборобської верстви і в якому, при всіх його хобах, В.Липинський бачив здорові зародки реальної Української Держави.

Перебуваючи на еміграції, В.Липинський продовжує свою наукову і політичну працю. В р. 1921 вийшла в Відні його історична монографія п.з. "Україна на Переломі. 1657–1659. Замітки до історії Українського державного будівництва в XVII ст." Там же під його редакцією вийшло досі, в 1920–1923 рр., чотири книжки "Хліборобської України", неперіодичного органу Українського Союзу Хліборобів-Державників. В цих збірниках В.Липинський друкує свої "Листи до Братів-Хліборобів", в яких пропагує ідею возстановлення Українського Гетьманства і бажає дати історично і соціально уgruntовану ідеологію української державности і українського монархізму в формах "Української Класократичної Трудової Монархії"*)

(ЦДІА України у Львові. – Ф.309, оп.1, стр. 388. – А.30–33. Машинопис, оригінал).

Лист В.Липинського до І.Франка

Вельмишановний Добродію
Пане Докторе!

Лист Ваш не застав мене вже в Кракові. Мені відіслали його сюди, до Затурець, але позаяк мене в тім часі не було вдома, то одібрав я його тільки тепер і тому так затримався з відповіддю, за що прохаю у Вас уклінно вибачення.

Перш за все, дозвольте від щирого серця подякувати Вам, Вельмишановний Добродію, за Ваші цінні вказівки і за той, дорогий для мене, інтерес, котрий Ви виявили супроти нашого видавництва. Ваші праці, про котрі Ви згадуєте в своєму листі, мені всі відомі. Вони мають незвичайно велику ціну для теми, котра мене спеціально цікавить і я дуже багато скористав з них, що і зазначую в своїй студії про Кричевського між инчим на стор. 164–5, 255 і т.д. Інші знов праці Ваші з історії нашого відродження я використав в своїй брошурі "Slachta na Ukrainie", а маю надію ще вернути до них в II томі нашого видавництва, котрий буде присвячений спеціально часам відродження спольщених верств українських в XIX віці. Поминувши мою спеціальну увагу до всіх Ваших творів, не міг я їх не знати хочби вже тільки через це, що Ви являєтесь у нас найкращим знавцем впливу Польщі на українську національну стихію і той, хто ці впливи досліджує і з цими впливами бореться, немає права зробленого Вами в сім напрямі не знати. І тому також мене незвичайно цікавить спеціально Ваша гадка про нашу книжку, тому врешті, заохочений Вашим прихильним листом, осмілююся подати деякі до цієї книжки коментарії, котрих одинокою ціллю являється бажання, щоб Ви нас і наші заміри добре зрозуміли.

Книжка "Z Dziejów Ukrainy" органічно зв'язана з Київським видавництвом "Przegląd Krajowy" (тепер вже не виходить), з моєю брошурою "Slachta na Ukrainie" і т.д. і з'являється продовженням розпочатої нами – гуртком правобережних Українців-латинників – праці в напрямі національного відродження спольщених укр. верств. Отже, після нашого наміру, має вона бути вкладом не в історію

польської шляхти на Україні, як Ви, Вельмишановний Добродію, в своєму листі пишете, – а в історію української шляхти, котра на Правобережжі більше і сильніше від інших верств (міщанства, духовенства, селянства, як на Холмщині!) підпала польським впливам. А ця ріжниця не тільки формальна. Бо коли-б ми були лише польською шляхтою на українській землі, то вся вага справи лежала-б в більшому або меншому степені нашої асиміляції з оточуючим нас оточенням, в страті польських національних прикмет на користь українських, одно слово – в нашій денационалізації, котра, на мою думку, є все і всюди шкідливим духовним зубожінням денационалізованої верстви. В дійсности-ж справа представляється інакше. Ми по суті є спольщеною українською верствою, тоб-то маємо ще, хоч слабі, а все-ж не забути українські традиції (переважно політичні), маємо свою, хоч убогу покищо, але оригінальну українську культуру, котра виявилась між инч. в літературі нашого відродження, почавши від Падури та Чайковського, до сьогоднішнього дня. Тому наша повна “українізація” не є денационалізацією, не є регресом, а виявляє з себе процес відродження, процес розвитку захованих в нас наших традицій, процес збагачування, а не зубожування нашого духовного “я”. Сю ріжницю ми усвідомлюєм собі дуже ясно та виразно і в праці своїй не являємось і не хочемо бути асиміляторами, а противниками польської асиміляції, котра нам, українській шляхетській верстві, і нашому народові приносила все лише шкоду. Так само не є нашим завданням витворювати підстави для спільної праці народу українського та польського. В “угоду” польсько-українську при теперішніх обставинах не віримо, бо знаємо дуже добре, що Поляки свого панування над нами добровільно не зречуться, а доки це панування існує про повний і всесторонній розвиток української культури взагалі, і про повне національне відродження нашої верстви з’окрема, не може бути мови. Натомість, стоячи на ґрунті українського автономізму (в найширшому розумінню цього слова), хочемо мирно жити з Поляками на нашій землі, по скільки вони себе признаватимуть горожанами України, і мати в них підмогу для наших автономістичних змагань, а не авангарду польскости. Тому, відкидаючи всяку угодову політику, поскільки вона не йде в парі з

автономізацією української території (поділ Галичини – в Австрії, автономія України в Росії), визнаєм супроти місцевих Поляків (як і Росіяни, Жидів і т.д.) принцип територіалізму і стараємось проводити цей принцип в життя, як наприклад в часописі “Przegląd Krajowy” і т.д.

Резюмуючи вищесказане: вважаємо себе лише і виключно Українцями; хочемо розвивати свою національну культуру, виходячи з унаслідованих по історії українських традицій нашої верстви, а не тільки беручи культурні здобутки інших українських верств. Се потреба нашого духовного “я” і імператив нашого суспільного світогляду. Тому врешті для нас байдуже, чи в будучині верству нашу жде життя або смерть, байдуже також, як зустрінуть працю нашу сусіди. Від своїх же – від українського свідомого суспільства – бажаючи лише одного: зрозуміння. Цим бажанням і викликані оці рядки, звернені до Вас, Вельмишановний Добродію, як до одного з найвидатніших представників з українського суспільства, і як до діяча і письменника, котрому ми – правобічні Українці-латинники – дуже, дуже багато в свому самопізнанні завдячуєм.

Шлю Вам від себе і від своїх однодумців низький поклін і пишуся з найглибшою до Вас пошаною

Вячеслав Липинський.

село Затурці

20 VIII/2 IX 1912

почта Киселин

на Волині

(Відділ рукописів Інституту літератури НАН України. – 3/1632. – А. 149–155.

Автограф).

Лист В.Липинського до о.Теофіля Горникевича¹⁸²Копія
2.II.1931

Всечестніший Отче!

З ласкавого дозволу одержав я до перечитання листа, написаного Вами до Брата Вашого, Всечестнішого Отця Каноника у Відні. Мені на перечитанню цього листа залежало з двох причин. Перша – що глибоко шаную Отця Каноника і його опінія для мене не байдужа. Друга – що свого часу, коли Назарук оголосив мене божевільним, Ви заступились за мене і вдячність за це не дозволяє мені поминути мовчанням Ваші закиди. Перейду їх коротко, по порядку.

Пана Скоропадського я не обвинувачував в “нечистоті ідей”, бо він своїх ідей не має, а обвинувачую його в нечистоті політичних методів і в політичній безхарактерності та неморальності.

Коли Гетьман в 1918 р. одночасно обіцяє Росіянам відбудувати Росію, а Українцям – збудувати Україну; коли він, підчас мого у Відні і Дорошенкового у Києві протесту проти анулювання договору що до поділу Галичини, заявляє гр.Форгачу, що він не тільки проти цього анулювання нічого не має, але ще буде радий, як австрійський уряд забере з Вел. України всіх Галичан; коли він клянеться у вірності німцям, а одночасно посилає в Ясси заключати договір з Антантою і в результаті, не потрафивши зібрати біля себе хоч-би такої жменьки людей, як це зробив Петлюра, втікає з України сам один під опікою турецького посла – то все це можна пояснити революційними часами і незвичкою військової людини до політики. І я це так в 1919-20-их роках пояснив. Але як ця сама людина повторяє ці самі методи вже на еміграції, де був час все передумати і всьому научитись, – коли мені в Бадегу дає слово честі, що нічого без мого відома робити не буде, а повернувши до Берліна слово це ламає і з мене робить божевільного; коли офіційно веде політику германофільську, а в Будапешті підписує, потрібне перш за все Польщі, зречення прав України до Закарпатської Русі на користь Угорщини; коли складає заприсяження бути вірним монархічній класократичній ідеї і берегти організацію; коли повторює за мною,

що будуччина України лежить в обороні Сходу, а одночасно шукає всяких шляхів до інтервенціоністів, які хочуть зробити колонію із Сходу – то це знак, що така людина неоправима.

Вести таку людину на Гетьмана України тоді, коли я в її непоправимості переконався, тільки для того, щоб зберегти для себе спокій і придбаний авторитет – було б з мого боку злочином. Невже Ви, Всечестніший Отче, не розумієте, скільки болю і самопониження коштувало мені публічне визнання своєї помилки. Чи по Вашому було б краще, коли б я свою помилку скрив і примусив відповідати за неї колись українське громадянство? Нині навіть Ви, мені доброзичливі, звете мене “озлобленим, вразливим, підозрілим, щоб не сказати нечестним”. Але повірте, що совість моя чиста і що нині я спокійний, хоч і тяжко хворий. Спокійний тому, бо нині вже не тяжить на мені відповідальність перед Україною за п. Павла Скоропадського і його діла. Ви його бачили в життю три дні – я його знаю вже 12 літ. Коли Ви попрацюєте з ним і над ним навіть менше ніж я, то побачите, що слушність була на моїм боці.

І невже Ви дійсно думаєте, що тільки недуга могла спричинити мій крок? І чи не прийшло Вам на думку, що коли б це дійсно було так, коли б в мому виступі не було об'єктивної правди, то чи не обійшла б заінтересована сторона цього виступу повним мовчанням? Скажіть, кому, невинному, прийде в голову полемізувати з галюцінаціями невідповідального хворого?

Ви пишете, що я сьогодні “опльовую це, до чого Вас під клятвою тому рік зобов'язував”. Не знаю, що маєте на думці? – Хіба не ідею, в якій я не змінив ні слова. І не рід Скоропадських, який я намагався доостанка від безхарактерності і політичної неморальності п. Павла урятувати. Значить – тільки п. Павла. Отже перш за все ніколи до клятви п. Павлові я Вас не зобов'язував, бо сам такої клятви не складав. Вдруге – виступати проти негідного кандидата на монарха – це не тільки право, але й обов'язок монархіста, розуміється в західному класократичному, а не азіатському, охлократичному, значінню цього слова. Врешті третє – я не тому став Українцем, щоб мене зробили гетьманом, і інакше як без мого гетьманства України помислити собі не можу – а до ідеї Гетьманства прийшов я від України, тому що вже був Українцем і для мене, як і для всіх

гетьманців мого типу, особа Гетьмана варта стільки, скільки вона варта для України.

В своїм Комунікаті я писав: "За всі ним (тоб-то п. Скоропадським) від осени 1927 р. зроблені політичні кроки та акти він сам несе повну відповідальність". Мав я тут на думці і оцей вище згаданий, без мого відома підписаний, будапештєнський договір, і інші подібні акти, про які і досі не знаю, але маю підстави здогадуватись, що вони були. Ви, Всечестніший Отче, толкуєте цей уступ, як мою заяву, що я особисто вже від 1927 р. за ніщо не відповідаю. Оце Ваше толкування, як і зроблені з нього дуже кривдячі для мене висновки, вважаю просто помилкою, що повстала з недокладного читання річі, про яку Ви вже перед тим склали свій погляд. Пан Скоропадський відповідає за те, що він зробив, а я відповідаю за те, що я зробив. Отже відповідаю перш за все за те, що задовго вірив в можливість поправи п. Скоропадського і що не зробив раніше, того що зробив тепер. Далі, відповідаю за те, що замало рахувався з нашим політичним примітивізмом, який форму приймає за суть і думає, що коли вже єсть Гетьман Павло Скоропадський, то тим самим вже єсть і Гетьманська монархічна Україна. Врешті відповідаю за своє завелике довір'я до людей, які мені тепер, кажучи словами ванзейського "Бюлетеню", свою "інтимну дружбу" показали.

З словами "вуличної лайки" я ані до Вас, Всечестніший Отче, ані до кого не звертався. Не вживаю також слов того, з ким Ви мене в данім випадку порівнюєте. Пишу однаково, чи коли річ іде про Донцова, чи про Скорописа. І хвалити мене за перше, а ляяти за друге – не годиться. Остро відповів я на Вашого збірного листа ось чому. В Ванзее було прийнято рішення "виступу супроти мене тільки в формі заклику признати себе зламаним духовно і залишити всяку публічну діяльність" (Лист Скорописа-Мельника "від Гетьманської Управи" стор. 6-та). Про цю резолюцію Ви, Всечестніший Отче, не могли не знати, раз Ви ручите за те, що П. Скоропадський і К^о Вас не ошукали. І знаючи про таке рішення Ви мені власноручно пишете і підписуєте, що ані "Ясновельможний Пан Гетьман, чи хоч один з тих, що тут підписані, Вам зла не бажає". – Отже по Вашому вимагати від духовного працівника, щоб він сам себе признав духовно зламаним – це значить не бажати йому зла?

Убити фізично і пограбувати свою жертву – це Ви напевне назвете злом. Хіба-ж в убийстві моральному і присвоєнню собі творів розуму і серця убитого нема зла? Громадське життя – це не література. Слово громадського діяча нерозривно пов'язано з його особою. І особливо католицька наука не знає в цих справах компромісу: мовляв, Лютер був злий, але твори його добрі. Тому дуже вірю, що по надумі Ви відкинете, нечувану навіть у більшовиків, ванзейську тактику: невідомого ідеолога знищити, а ідеологію украсти. Ставити як девіз для виховування “сили духа” слова людини “духовно зламаной” можуть тільки люде розуму і моралі панів Скоропадського та Скорописа.

Врешті Ви радите Отцю Каноніку прочитати закінчення моїх “Листів”. Мова там про законного Гетьмана. Повірте, Всечетніший Отче, що уступ цей останеться в силі навіть тоді – а може навіть власне тоді – коли реальною величиною, встановлену в цю загальну формулу, не буде особа Павла Скоропадського. Бо ідея моя не була, не єсть і не буде ідеєю Скоропадщини. Це і Ви, і всі, кому це цікаво, знаєте. Тому я спокійний. Прошу Вас простити мені мої острі вислови так, як я Вам, Всечетніший Отче, свою обиду з серця прощаю.

Підписано: В. Липинський в.р.

(ЦДІА України у Львові. – Ф. 309, оп.1, стр. 2372. – А. 21–22. Машинотписна копія)

Лист В.Липинського до В.Старосольського

4.I.1931

Badegg P.Tobelbad

Високоповажний Пане Володимире!

Від Бориса довідався я про Ваше становище в справі, що явилась наслідком мого розриву з п.Скоропадським і його оточенням. Хоч це може і проти прийнятих звичаїв, але не можу удержатись, щоб не висловити Вам, Високошановний Пане Володимире, мого почуття глибокої, сердечної вдячності. В часах повного притуплення громадської чутливості, Ваше становище, продиктоване власне оцею чутливістю, глибоко мене зворушило і дало мені велику моральну сатисфакцію. Опінія Ваша все була, єсть і буде мені дорогою. Тому лист Бориса був, рідкою тепер у мене, радістю.

Не хочу забирати Вам часу описуваням справи, яка по суті Вас може не цікавить. Але щоб Вам були відомі – рівнобіжно до інформацій противної сторони – і деякі мої аргументи, то дозволяю собі долучити до цього копію мого листа до о.Т.Горникевича. Копію цю прошу залишити у себе.

Свого часу Ви були ласкаві прислати мені привіт з Карльсбаду. Безпосередно Вам тоді відповісти не міг, бо не знав Вашої карльсбадської адреси. Натомість просив я Бориса, щоб він переказав Вам при побачені мою сердечну подяку, що він напевно і зробив. Тут додаю, що завжди радію щиро кожній звістці від Вас. Але знаючи, як Ви перетяжені працею, особливо в теперішніх тяжких часах прошу Вас відповідю на цього листа не турбуватися. Цих кілька слів мали на меті лише висловити Вам мою сердечну вдячність і глибоку пошану та доброзичливість, з якими все для Вас остає

Вяч. Липинський

(ЦДА України у Львові. – Ф. 360, оп.1, спр. 525. – А. 4. Автограф)

ПРИМІТКИ

- *У У збірнику повністю збережено мовні особливості і орфографію автора. Виправлено лише друкарські і деякі граматичні помилки.
- 1 "Przegląd Krajowy" – суспільно-політичний журнал, який в 1909–1910 рр. в Києві видавав В.Липинський разом з Б.Ярошевським.
 - 2 Доманицький Василь (1877–1910) – український історик і громадський діяч. Під його редакцією вийшло перше повне видання "Кобзаря" Т.Г.Шевченка та "Історія України" М.Аркаса. Разом з В.Липинським та Р.Метиком перебував у Закопаному, де лікувався від сухот.
 - 3 "Рідний Край" – український тижневик, виходив під редакцією Олени Пчілки у 1906–1907 рр. у Полтаві і у 1908–1914 рр. у Києві.
 - **Слова, заклеєні при реставрації листа.
 - 4 Буду постійно у Відні. Залюбки Вас побачу. Липинський.
 - 5 V. "Zerzevo" у Zakorane – адреса, на яку надсилав В.Липинський листи Р.Метику.
 - 6 Український науковий інститут у Берліні – заснований з ініціативи гетьмана П.Скоропадського у 1926 р., у 1934 р. став державною інституцією. Його директорами були Д.Дорошенко (до 1930 р.) та І.Мірчук.
 - 7 "Рада" – українська щоденна газета, яка виходила у Києві у 1906–1914 рр. Видавалась Є.Чикаленком, В.Липинський активно співробітничав в газеті і друкував свої статті під псевдонімом Правобережешь.
 - 8 "Український Голос" – тижневик, виходив у Перемишлі у 1919–1932 рр.
 - 9 Савур-Ципріянович Михайло – особистий секретар В.Липинського в 1920–1925, 1929–1931 рр., секретар Українського наукового інституту в Берліні. Разом з В.Залозецьким, В.Кучабським, М.Кочубеєм та ін. співзасновник Братства Українських Класократів-Монархістів, Гетьманів.
 - 10 Ухвалою Гетьманської Управи від 8.II.1930 О.Назарук був виключений з УСХД.

- 11 Томашівський Степан (1875–1930) – український громадський і політичний діяч, історик і публіцист, доцент Львівського і Краківського університетів. Дійсний член НТШ і від 1913 р. заступник його голови. Член Бойової Управи українських січових стрільців, радник української делегації на мирній конференції в Парижі (1919), голова дипломатичної місії ЗУНР в Лондоні. Редактор берлінських журналів “Українське Слово”, “Літопис Політики, Письменства і Мистецтва” (1921–1925) та двотижневика “Політика” у Львові (1925–1926).
- 12 Пуласький Казімеж (1846–1926) – польський історик, автор фундаментальної праці “Kronika polskich rodów szlacheckich Podola, Wolynia i Ukrainy”, про яку згадує тут В.Липинський.
- 13 “Дружина” – видавничий кооператив у Львові, коштом якого були видані в 1931–32 рр. “Збірники Хліборобської України”.
- 14 Йдеться про гравюру, присвячену гетьману І.Мазепі, виконану українським гравером Д.Галяховським (діяльність 1674–1709). Детально про неї – у статті В.Січинського: Гравюри на честь Мазепи і гравіровані портрети гетьмана // Мазепа: Збірник. – Т. I. – Варшава, 1938, а також у книзі В.Липинського “Z dziejów Ukrainy”
- 15 Див.: Розкол серед гетьманців / Лист до Редакції // Діло. – 1930. – Ч. 216–224.
- 16 “Неділя” – українська тижнева газета, яка виходила у Львові від 1929 р.
- 17 “Зиз” – український сатирико-гумористичний журнал, який виходив у Львові від 1924 р.
- 18 Старосольський Володимир (1878–1942) – український політичний діяч, вчений-соціолог, юрист. В 1913 – Голова Товариства УСС у Львові, в 1914 – член Української Національної Ради і Боевої Управи, в 1918 – член Українського Військового Комітету у Львові, в 1919 – тов. міністра закордонних справ УНР. Професор Кам’янець-Подільського університету і українських вищих шкіл в ЧСР. З 1928 р. – адвокат у Львові, член Адвокатської палати у Варшаві. Репресований органами Радянської влади.
- 19 Ванзее – передмістя Берліна, місце осідку гетьмана П.Скоропадського.
*) Див. додатки № 3–4.
- 20 Чикаленко Євген (1861–1929) – український громадський діяч, землевласник, видавець і меценат. Видавав журнал “Нова Громада” і щоденну українську газету “Рада”, допомагав українським видавництвам та установам, фундатор Українського Дому у Львові. Один із засновників ТУП. Прихильник українського монархізму.

- Стаття Є.Чикаленка “Де вихід?” стала приводом для написання В.Липинським статті “Покликання “Варягів” чи організація хліборобів?” (Хліборобська Україна. – Кн. 4–5). В.Липинському присвячені окремі фрагменти в “Щоденнику” Є.Чикаленка.
- 21 “Червона Калина” – українське видавництво у Львові, засноване у 1919 р. В 1931 р. видавництво надрукувало “Щоденник” Є.Чикаленка.
- 22 “Czas” – польський денник, політично-інформаційний часопис консервативного напрямку. Видавався у 1848–1939 рр. (до 1934 р. – у Кракові, а потім – у Варшаві).
- 23 Яворський Владислав (1865–1930) – польський політичний діяч і правник, професор Краківського університету. Див. також лист В.Липинського до І.Кревецького № 12.
- 24 “Странник” – російський щомісячний духовний журнал, заснований у 1860 р.
- 25 “Вестник Народного Дома” – місячник у Львові, виходив в 1882–1914, 1918–19, 1921 і 1924. Друкував розвідки галицьких діячів москвофільської орієнтації.
- 26 Зазначені В.Липинським матеріали були використані І.Кревецьким у його праці “Під протекцією курфюрста. До історії політики П.Дорошенка” // Записки НТШ. – 1914. – ТТ. 117–118.
- 27 В.Липинський був обраний дійсним членом Наукового Товариства ім. Т.Г.Шевченка у березні 1914 р.
- *) Лист без дати.
- 28 Крип’якевич Іван (1886–1967) – визначний український історик, дійсний член НТШ, голова історично-філософської секції НТШ, редактор ряду томів “Записок НТШ”, академік АН України. Автор багатьох праць з історії України, серед них – “Студії над державою Богдана Хмельницького”, “Богдан Хмельницький”, нариси української історії, культури, війська та ін.
- 29 Гнатюк Володимир (1871–1926) – визначний український етнограф. З 1916 р. голова Етнографічної Комісії НТШ, редактор (з 1900 р.) усіх її публікацій, співробітник численних видань, підтримував зв’язки з усім українським науковим і літературним світом. Разом з Ф.Вовком та І.Франком здійснював планомірне й системне етнографічне дослідження західноукраїнських земель.
- 30 “Громадський Вістник” (“Український Вістник”) – під цією назвою у Львові у 1921 р. і з 1923 р. виходила щоденна газета “Діло”.
- 31 Йдеться про статтю С.Томашівського “Влада й культура”, вміщену у “Хліборобській Україні”. – Кн. 4.

- 32 Монтрезор Адам (1888–?) – український громадський діяч, граф, один з лідерів УСХД, член Ради Присяжних, зять гетьмана П.Скоропадського. Близький друг В.Липинського, сусіда його посілостей на Уманщині.
- 33 “Ратай” – українське видавництво в Берліні.
- 34 Тишкевич Михайло (1857–1930) – український дипломат і меценат, граф, посол УНР у Ватікані (1919 р.), згодом голова української делегації на мирній конференції в Парижі. Автор низки статей у французькій пресі про українську проблему.
- 35 “Свобода” – український часопис, орган Українського Національного Союзу в США. Виходив з 1893 р.
- 36 Йдеться про історичний місячник “Стара Україна”, який виходив у Львові під редакцією Івана Кревецького в 1924–1925 рр.
- 37 Брошура “Релігія і церква в історії України”. – Філадельфія, 1925.
- 38 “Діло” – український політичний часопис, що виходив у Львові з 1880 р. Його засновниками були В.Барвінський, Д.Гладилович та Ю.Романчук. Від 1899 р. був органом Націонал-демократичної партії, а від 1925 р. – Українського національно-демократичного об’єднання. Співробітниками “Діла” були майже всі визначні галицькі письменники і громадсько-політичні діячі, а також Наддніпрянської України.
- 39 Мова йде про статтю О.Саліковського “Як ми склали перший кабінет для Скоропадського (Спомини учасника)” // Діло. – 1924. – 6 січня. Саліковський Олександр (1866–1925) – український громадський і політичний діяч. Співредактор часопису “Украинская Жизнь” у Москві (1912, 1916–1917 рр.) У 1917 р. губернський комісар Тимчасового уряду на Київщині. Підчас Директорії редактор денника “Трибуна”, посол УНР у Ризі, міністр внутрішніх справ УНР (1920). У 1921–22 редактор денника “Українська Трибуна” у Варшаві.
- 40 Ніковський Андрій (1885–?) – український громадський і політичний діяч, літератор. У 1913–1914 редактор газети “Рада”, 1917–1919– “Нова Рада”. Член Центральної Ради, голова Українського Національного Союзу (1918), який об’єднував опозиційні до уряду П.Скоропадського українські політичні партії. У 1920 р. – міністр закордонних справ УНР. Після перебування на еміграції повернувся на Україну, був засуджений по процесу СВУ, звільнений у 1940 р. Дальша доля невідома.
- 41 Левицький Дмитро (1877–1942) – український громадський і політичний діяч. У 1923–25 рр. – редактор “Діла”, голова Українського національно-демократичного об’єднання, депутат Варшавського сейму і голова української сеймової репрезентації. Заарештований НКВС, помер на засланні.

- 42 Моррас Шарль – французький письменник і політичний діяч, один з лідерів французьких роялістів.
- 43 Андриєвський Віктор (1885–?) – український громадський і політичний діяч. Член Полтавської Громади, губернський комісар освіти на Полтавщині (1917–18), один із співзасновників Української хліборобсько-демократичної партії (1917). Про контакти В.Липинського з В.Андриєвським див. спогади останнього “Три громади”. – Т. II. – Львів, 1938. – С. 108–113.
- 44 Ймовірно мова йде про “Літопис Політики, Письменства і Мистецтва”, український тижневик під редакцією С.Томашівського, який почав виходити в 1924 р.
- 45 Донцов Дмитро (1883–1973) – визначний український політик, публіцист, літературний критик. На початку своєї діяльності член РУП і УСДРП, у 1918 – член головної управи УХДП. Активний діяч СВУ, голова Українського телеграфного агенства у 1918 р. У 1922–1939 р. – у Львові, видає “Літературно-Науковий Вісник”. З 1947 р. – в Канаді. Один з головних ідеологів українського націоналізму. Більш докладно про відносини В.Липинського і Д.Донцова див.: Дві концепції політичної думки: Вячеслав Липинський – Дмитро Донцов. – 1990.
- *) Див. додаток № 1.
- 46 Нотатка В.Липинського про галицького князя Юрія II Болеслава Тройденовича, останнього представника династії Романовичів, вміщена у “Старій Україні”. – 1924. – № 7–8. – С.114.
- 47 В кінці 1913 р. – на початку 1914 р. Краківська Академія Наук на одному з своїх засідань обговорювала книжку В.Липинського “Z dziejów Ukrainy”. В листі від 16.6.1924 р. Липинський просив І.Кревецького перевірити цю інформацію (ЦДА України у Львові. – Ф. 309, оп. I, спр. 998. – А. 66).
- 48 “Українська Громада” – український двотижневик, що виходив у Нью-Йорку (1923–27; 1930–31 рр.), орган організації “Оборона України”.
- 49 “Січ” – українське спортивно-пожежне товариство, засноване в Галичині у 1900 р. За галицьким зразком Січі були створені на Буковині, Закарпатті, у США, Канаді, Австрії.
- 50 “Наука і Письменство” – український часопис.
- 51 Сосенко Ксенофонт (1861– 1941), греко-католицький священник та етнолог, автор праць “Праджерело українського релігійного світогляду”, “Про містику гаїлок” та ін.
- 52 “Нова Зоря” – український часопис, виходив у Львові, орган Української Католицької Організації. Від січня 1928 р. її редактором був О.Назарук.

- 53 “Літературно-Науковий Вістник” – журнал започаткований в 1898 р. у Львові М.Грушевським, І.Франком та О.Маковеем. В 1907 р. видання перенесене М.Грушевським до Києва, де він виходив до 1914 р. і в 1917–19 рр. В травні 1922 р. його видання відновлено у Львові. Головний редактор – Д.Донцов.
- 54 Raison d’etat (фр.) – державна доцільність.
- 55 Левицький Володимир (1885–?) – український правник, активний співробітник Союзу Визволення України, директор української пресової служби при посольстві УНР в Берліні (1919–20 рр.), редактор часопису “Народня Воля” (США).
- 56 Панейко Василь (1883–1956) – український громадський і політичний діяч, журналіст, активний співробітник “Діла” (редактор у 1912–18 рр.). І-й державний секретар закордонних справ ЗУНР, згодом член української делегації на мирній конференції у Парижі.
- 57 Мова йде про статут і регламент “Організації Галицької Гетьмансько-Монархічної інтелігенції”, складений при участі УСХД і надісланий В.Залозецьким І.Кревецькому і І.Крип’якевичу (ЩДІА України у Львові. – Ф. 309, оп. 1, спр. 991. – А. 90–101).
- 58 Горникевич Мирон (1886–?) – церковний і громадський діяч, греко-католицький священник, парох церкви св. Варвари у Відні, з 1945– ген. вікарій віденського архієпископату для українців в Австрії. Брат о.Теофіла Горникевича (див. додаток № 3). Опікун архіву В.Липинського, який доклав чимало зусиль для його збереження (докладніше див. статті Є.Зиблікевича і І.Коровицького в “Українському археографічному щорічнику”. Нова серія. – Вип. I. – К., 1992. – С. 119–128).
- 59 Сингалевич – Сингалевич Володимир (1880–1945) – український громадський і політичний діяч, суддя. Заст. голови Бойової Управи УСС (у Відні), член Української Національної Ради ЗУНР і її представник у Відні, уповноважений уряду Диктатора ЗУНР для фінансів і внутрішніх справ. В 1930–39 – директор Земельного банку у Львові.
- 60 Тишкевич М. Уривки з спогадів // Літературно-науковий вісник. – 1928. – № 3,5,7-9; 1929. – № 3,9.
- 61 Свенціцький Іларіон (1876–1956) – український філолог та історик мистецтва, дійсний член НТШ, директор Українського Національного музею у Львові. З 1945 – керівник відділу мовознавства Інституту суспільних наук АН УРСР.
- 62 Дорошенко Володимир (1879–1963) – український письменник і громадсько-політичний діяч, бібліотекар НТШ. Член РУП і УСДРП,

активний учасник Союзу Визволення України. Редактор календаря-альманаха "Дніпро" (1929-1939).

*) Нерозбірливо назва книжки.

63 Йдеться про лист С.Томашівського до Гетьманської Управи, відповіддю на який стала стаття В.Липинського "Нова Зоря" і ідеологія гетьманців", опублікована у "Ділі" 18-20 липня 1929 р. – ЧЧ. 157-159.

64 Про відносини між С.Томашівським і М.Грушевським див. відповідну бібліографію і нотатки І.Лисяка-Рудницького у кн.: Вячеслав Липинський: Архів. – Т. 7 – Листи Осипа Назарука до Вячеслава Липинського – Філядельфія, Пенсільванія. – С.LXXVI-LXXVII.

65 Томашівський С. Один момент під Зборовом // Записки НТШ. – Т. 117-118. – Львів, 1914; Томашівський С.Перший похід Б.Хмельницького в Галичину. – Львів, 1914.

66 Равіта Гавронський (1846-1929) – польський історик і письменник. Спочатку українофіл, згодом – автор ряду історичних праць, написаних в антиукраїнському дусі.

*) Резолюція: До відома. Д.Дорошенко.

67 Полетика Володимир (1886-?) – нащадок старовинного козацько-старшинського роду. Миргородський маршалок. В 1918 р. – перший секретар посольства Української Держави в Австро-Угорщині.

68 Штейнгель Федір (1870-1946) – політичний і культурний діяч, барон. Належав до Української фракції в I-й Державній Думі. Голова Комітету Південно-Західного фронту Всеросійського союзу міст. В 1918 р. – посол Української Держави в Німеччині.

69 Мумм фон Шварценштайн Альфонс (1859-1924) – барон, в 1918 р. – посол Німеччини в УНР і Українській Державі.

70 Калинович Іван (1884-1927) – український бібліограф, громадський діяч, видавець. Секретар Бібліографічної Комісії НТШ. В 1919 – редактор "Дрогобицького Листка", 1927 – "Нашого Слова" (Львів).

*) Резолюція: Звернутись до п.Шелухіна з відповідним представленням. Д.Дорошенко.

*) Штамп реєстрації листа Міністерства Закордонних Справ УНР 13 липня 1918 р. № 7214

Резолюція: Встановити постійних гонців – один тиждень – Відень-Берлін, другий – Берлін-Відень. Призначити Шереметьєвського і ще кого небудь знаючого мови.

Дорошенко.

71 Сокира-Яхонтов – генерал-хорунжий, командир Сірожупанної дивізії, що була розквартирована у Володимирі-Волинському. З відновленням козацтва (16.10.1918 р.) був призначений П.Скоропадським кошовим отаманом Подільського кошу.

- 72 Сірій (Тищенко) Юрій (1880–1953) – український письменник і видавець. Брав участь в організації видавч НТШ, ЛНВ, Української видавничої спілки, один із засновників видавництва “Дзвін”. В 20-х рр. власник видавництва і книгарень в Ужгороді, Празі.
- 73 Жук Андрій (1880– ?) – український громадський і політичний діяч, один із засновників РУП і УСДРП. У 1907 р. емігрував до Галичини, де брав активну участь у діяльності української кооперації. Один із засновників і лідерів Союзу Визволення України. Радник Міністерства закордонних справ УНР і Української Держави. В 1918 займався справами обміну військовополонених між Німеччиною, Австро-Угорщиною і Україною, поверненням на батьківщину інтернованих українців з Холмщини і Волині.
- * Частина листа була опублікована Д.Дорошенком в “Моїх споминах про недавнє-минуле”. – Ч. III. – Львів, 1923. – С. 45–46.
- 74 Лизогуб Федір (1862–?) – нащадок старовинного козацького роду, український державний діяч. Голова Полтавської губернської земської управи. В травні-жовтні 1918 р. – Голова Ради Міністрів Української Держави. Розстріляний ЧК.
- 75 Яковлів Андрій (1872–1955) – громадський, політичний та державний діяч, юрист, історик. Член Центральної Ради, директор її канцелярії, департаменту міністерства іноземних справ УНР, представник УНР в Австро-Угорщині (попередник В.Липинського), Голландії та Бельгії. В 20-30-х рр. викладав в українських вищих школах в Празі, Подєбрадах, Варшаві.
- 76 “Нова Рада” – українська щоденна газета, виходила в Києві в 1917–19 рр. під редакцією А.Ніковського. Видавці намагались продовжити традицію газети “Рада”, що була закрита царським урядом (див. прим.7). В наведеній статті, як і в статті у газ. “Відродження” (див. прим.8) факти не відповідали дійсності. Українську Державу за кордом репрезентували відомі українські політичні і громадські діячі: барон Р.Штейнгель (Німеччина), К.Лоський (Фінляндія), Є.Лукаевич (Швейцарія), Д.Антонович (Швеція) та ін. Статті в газ. “Нова Рада” і “Відродження” були спрямовані проти тих українських діячів, які приймали участь в державних установах гетьманщини і викликали справедливе обурення у В.Липинського, який сприйняв їх як випад і на свою адресу.
- 77 Джебаров Микола – заступник болгарського посла у Відні. 15 липня 1918 р. від імені Болгарії провів обмін ратифікаційних грамот Берестейського договору між Українською Державою і Болгарією.
- 78 Сахно-Устимович Микола (1863–1918) – перший голова Ради Міністрів Української Держави, член Української Народної Громади, яка привела до влади П.Скоропадського. Убитий вояками УНР.

- 79 Під час Берестейських переговорів між Австро-Угорщиною та УНР було заключено таємну угоду, за якою перша зобов'язувалась перевести поділ Галичини на українську і польську частини. Українська частина мала бути злучена з Буковиною в єдиний український коронний край. Скориставшись з того, що інформація про таємний договір була розголошена в українських дипломатичних колах, Австро-Угорщина під тиском польських антиукраїнських сил анулювала договір. 4 липня 1918 р. граф Форґач офіційно заявив про це гетьману. Текст договору див.: Дорошенко Д. Історія України, 1917–1923 рр. Т. 2. – Ужгород, 1930. – С. 215–216.
- 80 Форґач Йоган (1870–?) – граф, посол Австро-Угорщини в УНР та Українській Державі.
- *) Нерозшифрована частина шифрограми.
- 81 Васильчикова Марія – українська громадська діячка, яка вела особисте листування з гетьманом П.Скоропадським і Д.Дорошенко.
- 82 “Буковина” – найбільша українська газета на Буковині (1885–1918). В 1915–17 виходила у Відні, в 1885–1915, 1918 рр. – у Чернівцях.
- *) Резолюція: До Д[епартаменту] чуж[инницьких] зносин. Д.Д[орошенко].
- 80 Отамановський Валентин (1893–1964) – український політичний і громадський діяч, історик. Голова Братства Самостійників і один із засновників разом з М.Міхновським, М.Луценком, П.Макаренком, М.Андрієвським, В.Шеметом Української Центральної Ради. Входив до числа фундаторів видавництва “Вернигора”. В 1918 р. був відряджений до Відня для друкування українських підручників. В 1920 р. повернувся на Україну, працював директором Вінницької філії Всенародної бібліотеки України. В 1929 р. був засуджений в справі СВУ. Звільнений в 1936 р. Викладав у вузах Ленінграда і Харкова.
- 84 Токаревський – Токаревецький-Карашевич Іван (1885– 1954) – князь, український політичний діяч і вчений, нащадок старовинного роду литовських князів на Токарах і Керюві. Радник посольства Української Держави в Австро-Угорщині (1918–1919). 1919–1920 – радник, а з 1920 по 1921 р. – посол УНР в Туреччині.
- 85 Палтов Олександр – товариш міністра закордонних справ Української Держави в травні-жовтні 1918 р., приймав участь в переговорах України з Доном, Кубанню, супроводжував гетьмана П.Скоропадського і міністра-президента Ф.Лизогуба в їх подорожах до Німеччини. У зв'язку з переорієнтацією зовнішньої політики Української Держави на Антанту був усунутий з посади.
- 86 Залізняк Микола (1888–1950) – український політичний діяч, організатор українського студентського руху в Галичині. Один з

- перших українських есерів. Був у числі засновників Союзу Визволення України, в 1919–1920 – посол УНР в Фінляндії.
- 87 Кушнір (Якименко) Макар (1889–1951) – український політичний діяч, журналіст, член ЦК УПСФ, член Центральної Ради. Співробітничав у газетах “Нова Рада”, “Трибуна” (1918), “Воля” (Відень, 1919).
- 88 Троцький Микола (1883–1971) – український журналіст, чл.УСДРП, діяч Союзу Визволення України, 1918–20 – секретар Українського посольства у Відні, співробітник газети “Діло”, в 1931 – редактор журналу “Die Völkerbrücke”.
- 89 Coveent consuler (лат.) – хай консули пильнують.
- 90 Гінце фон – державний секретар закордонних справ Німеччини.
- 91 Чикаленко Петро (1892 – ?) – український громадський і політичний діяч. Син Є.Чикаленка, діяч Союзу Визволення України. В 1918 як урядовець міністерства закордонних справ представляв Українську Державу в Турції, після прибуття в Константинополь українського посла М.Суковкина повернувся до Києва. В 1920-х рр. мешкав в Одесі.
- 92 Спанокі – граф, генерал, військовий аташе посольства Австро-Угорщини в Українській Державі.
- 93 Ахмед Мухтар Бей – надзвичайний посланник і повноважний міністр Туреччини в Українській Державі.
- 94 Візит Ф.Лизогуба до Берліна відбувся на початку серпня 1918 р. Найголовніші питання, які обговорювались під час візиту – ратифікація Берестейського миру, прилучення до України Холмщини, Криму, Дону, Бесарабії. Гетьман П.Скоропадський відвідав Берлін з офіційним візитом 4–17 вересня. 6 вересня відбулась його зустріч з імператором Вільгельмом II. Подорож не лише сприяла піднесенню його міжнародного авторитету, але мала позитивний вплив на вирішення проблем Чорноморського флоту, організації української армії, досягнення домовленостей відносно Холмщини і Криму.
- 95 Фюрстенберг Еміль Егон – князь, радник німецького посольства на Україні.
- 96 Кочубей Микола – український політичний діяч, князь. Один із засновників Українського союзу хліборобів-державників, голова Гетьманської Управи, член Ради Присяжних. Після заяви В.Липинського про розпуск УСХД (1930 р.) – один із засновників нової організації – Братства Українських Класократів-Монархістів, Гетьманців.
- 97 Charge d'affaires (франц.) – повірений у справах.
- 98 “Відродження” – українська щоденна безпартійна газета, виходила 1918 р. в Києві, редактор – П.Певний. Див. також прим. 76.

- 99 Dringend (нім.) – невідкладно.
- 100 “Вільна Дума” – український часопис на Волині.
- 101 Волошин Іван – український діяч з Волині.
- 102 “Związek ziemian” – організація землевласників, заснована в 1917 р. на польських землях, що належали Російській імперії. Базувалась на принципах господарської взаємодопомоги. В новій незалежній Польщі організація мала сильний вплив на державну владу і виступала проти здійснення земельної реформи.
- 103 “Січ” (“Січові Вісті”) – український двотижневик, виходив з 1924 р. у Чикаго за редакцією О.Назарука.
- 104 “Америка” – український католицький часопис у США (Філадельфія), орган Союзу українців-католиків “Провидіння”. Від 1926 р. його редактором був О.Назарук.
- 105 Брульон (брульйон) – чернетка.
- 106 Про Січовий з’їзд, який проходив у перші дні липня 1927 р. у Детройті, О.Назарук інформував В.Липинського у листі від 8 липня 1927 р. (Листи Осипа Назарука до Вячеслава Липинського. – С. 418–420).
- 107 Гриневецький Степан (1877–1942) – український громадсько-політичний діяч, лікар у Чикаго, головний отаман Січової Організації у США.
- 108 Мишуга Лука (1887–1955) – український громадський діяч, ініціатор і генеральний секретар Об’єднання Українських Організацій у США, співредактор “Свободи”. Братанич славетного українського співака Ол.Мишуги. Вів кампанію у часописах “Америка” (Філадельфія) і “Свобода” проти єпископа Є.Богачевського, дорадником якого був О.Назарук.
- 109 “Поступ” – український католицький місячник у Львові, 1921–30 рр.
- 110 Гладилевич Іван (1901–1941) – український політичний діяч і журналіст. У 20-х роках діяч студентського католицького руху, член УСХД. З 1932 – редактор його друкованого органу “Хліборобський Шлях”, в 30-х рр. – співредактор газети “Українські Вісті” (Львів).
- 111 Купчинський Роман (1894–1976) – галицький український письменник, старшина УГА, автор низки популярних стрілецьких пісень та воєнних споминів. Вміщував фейлетони в “Ділі” під псевдонімом Галактіон Чіпка.
- 112 Українське Національно-Демократичне Об’єднання (УНДО) – західно-українська політична партія, утворилась 11.VI.1925 в результаті об’єднання кількох політичних організацій і груп Української народної трудової партії (1919–25). Продовжувала політичні традиції галицької Націонал-демократичної партії.

- *) Лист написаний В.Липинським на полях листа О.Назарука від 26 грудня 1927 р. і відісланий назад О.Назаруку.
- 113 Панна Юлія (Розенфельд) – господиня і покоївка біля хворого В.Липинського.
- 114 “Католицький Провід” – двотижнева українська газета, яка виходила в Чикаго від 1927 р.
- 115 Шептицький Андрей (1865–1944) – граф, митрополит галицький, глава української греко-католицької церкви, визначний церковний і громадський діяч, меценат. Засновник Українського Національного музею, Богословської академії у Львові, ряду українських благодійних установ, дійсний член НТШ, почесний член Товариства “Просвіта” у Львові. Вів активне листування з В.Липинським і доклав чимало зусиль до збереження його спадщини.
- 116 Шустка – szóstka (польск.) – польська середньовічна монета, вартістю 6 грошей, мала вжиток і на Україні.
- 117 Коциловський Йосафат (1876–1947) – греко-католицький перемиський єпископ (від 1916 р.)
- 118 Хомишин Григорій (1876–1947) – греко-католицький станіславський єпископ (від 1904), прихильник римської орієнтації, ввів у своїй єпархії обов’язковий целібат (1921 р.). Протегував Українській католицькій народній партії.
- 119 “Роксолана” – історична повість О.Назарука.
- 120 “Przegląd Wilenski” – польський часопис у Вільнюсі.
- 121 Кучабський Василь (1895–?) – український громадсько-політичний і воєнний діяч, публіцист. Старшина УСС, член “Стрілецької Ради СС”. Член УСХД, у 1930 р. – один із засновників Братства Українських Класократів-Монархістів, Гетьманців. Автор статей з історії церкви, національно-визвольних змагань, гетьманського руху.
- 122 Сельроб (Українське Селянсько-Робітниче Об’єднання) – українська політична організація в Західній Україні радянськфільського напрямку (від 1926 р.)
- 123 “Українська Нива” – український тижневик, який видавався у 1926–27 рр. у Варшаві, з 1928 – у Луцьку.
- 124 Мова йде про “Український Вістник”, газету, яку видавав у США Л.Цегельський.
- 125 Цегельський Льонгін (1875–1950) – український громадсько-політичний діяч. Один з лідерів Націонал-демократичної партії, депутат Галицького Краєвого Сейму і австро-угорського парламенту. Редактор газет “Діло” і “Українське Слово”. Діяч Союзу Визволення України. В 1918 р. був радником міністерства закордонних справ

- Української Держави. Державний секретар внутрішніх справ ЗУНР, з січня 1919 – керівник секретаріату зовнішніх справ ЗО УНР.
- 126 о.Костельник Гавриіл (1886–1946) – український церковний діяч, греко-католицький священик, родом з української колонії в Бачці, Визначний теолог, професор філософії Греко-католицької Богословської Академії у Львові. Будучи католиком і глибоко віруючою людиною, В.Липинський разом з тим рішуче виступав за розмежування держави і церкви. Він неодноразове застерігав О.Назарука від втручання у боротьбу різних течій в греко-католицькій церкві, відстоював релігійний плюралізм.
- 127 Йдеться про спалення з наказу великого князя литовського Свидригайла київського митрополита Герасима (1435) за підозрою у зносинах з московським князем Васи́лієм.
- 128 Паліїв Дмитро (1896–1944) – український громадсько-політичний і військовий діяч, один із засновників часописів “Заграва”, “Новий Час”, головний редактор останнього, у 1928–30 рр. – депутат польського сейму. Входив до числа засновників УВО, член її початкової команди.
- 129 Німчук Іван (1891–1956) – український громадський діяч, журналіст, член редакції газети “Діло”, у 1935–39 – її головний редактор. Дійсний член НТШ.
- 130 Новачинський Адольф (1876–1944) – польський політичний діяч, сатирик, драматург, публіцист.
- 131 Автором статті “Страхіття візантизму” в газеті “Діло” був отець Г.Костельник. На протипагу ієрархам на чолі з Хомишиним і Коциловським, що прагнули тісніших зв’язків з римо-католицизмом, введення целібату, він разом з А.Шептицьким виступав за більш послідовне збереження східних традицій у греко-католицькій церкві. Кампанія О.Назарука у “Новій Зорі” проти “візантизму” і його головного речника о.Костельника викликала негативну реакцію В.Липинського, який виступав проти клерикалізму. Розходження В.Липинського і О.Назарука у питаннях церковної політики стали зрештою однією з причин розриву їхніх стосунків.
- 132 Мова йде про “Календар “Сирітського Дому” (Філадельфія) за 1928 р., в якому видруковано матеріал про діяльність гетьмана Скоропадського.
- 133 Тимофіїв Михайло – український політичний і громадський діяч, вчений-економіст, активний діяч гетьманського руху, член Ради Присяжних УСХД.
- 134 Лебідь-Юрчик Харитон (1877–1945) – український економіст. У 1917–1921 рр. директор департаменту Державної скарбниці, потім – вице-

- міністр УНР, викладав у Кам'янець-Подільському університеті, автор ряду праць з історії цукрової промисловості, бюджету України.
- 135 Мудрий Василь (1893–1966) – український громадський і політичний діяч, у 1919 р. – голова Українського Національного Союзу. Квестор українського (таємного) університету у Львові (1921–25). Редактор газети “Діло” (1927–35), голова УНДО, віце-маршал польського сейму, прихильник “нормалізації” українсько-польських відносин.
- 136 Divide et impera (лат.) – поділяй і володарюй.
- 137 “Рада” – український тижневик “петрушевичівців”, виходив у Львові від 1925 р.
- 138 Учасники т.зв. Барської конфедерації 1768 р.
- 139 Галущинський Михайло (1878–1931) – український громадсько-політичний і військовий діяч. У 1910–1914 рр. – директор української гімназії у Рогатині. Командант УСС, референт УСС при вищому австрійському командуванні. 1923–31 р. – голова “Просвіти”, 1928–30 – сенатор і віце-президент польського сенату.
- 140 Українська Християнська Організація українців-католиків. Заснована для культивування в українському громадянстві католицизму. З 1930 р. – Українська Католицька Організація.
- 141 Босий Володимир (1899–?) – діяч гетьманського руху в Канаді, головний обозний канадських “Січей”. Співробітник і редактор часописів “Пробій” (Торонто), “Канадський Українець”, “Український Робітник”.
- 142 о.Луб І. – доктор теології з Collegium Ruthenum у Римі, прихильник гетьманського руху.
- 143 Волошиновський Іоахім (1870–?) – польський громадський і політичний діяч на Волині. Директор кооперативного союзу “Турт” у Луцьку, до якого належали й українські кооперативи. Прихильник політики ізоляції Волині від Галичини.
- 144 “Розбудова Нації” – український місячник у Празі з 1928 р.
- 145 Премса – premisa (польск.) – засновок, попередка.
- 146 Psych giolow (польск.) – непослідовне.
- 147 Лівіцький Андрій (1879–1954) – український громадський і політичний діяч. У 1905–1920 – активний діяч УСДРП. Підчас Директорії – один з організаторів і член Трудового Конгресу. У квітні 1920 р. підписав т.зв. Варшавський договір України з Польщею. Голова уряду УНР в екзилі. Після смерті С. Петлюри – його наступник.
- 148 Бачинський Володимир (1880–1927) – український політичний діяч, адвокат, організатор Націонал-демократичної партії, депутат галицького сейму і австрійського парламенту. Із заснуванням

- Українського Сеймового Клубу (1913 р.) на чолі з К.Левецьким став його секретарем. У 1920–24 рр. – голова Міжпартійної ради.
- 149 Вітос Вінцент (1874–1945) – польський політичний діяч, прем'єр-міністр урядів Польщі 1920–21, 1923 і 1926 (останній повалений переворотом Пілсудського). Один з ініціаторів об'єднання центристських і лівих партій у польському сеймі, опозиційно настроєних до уряду Пілсудського (Centrolewu).
- 150 Стронський Станіслав (1882–1955) – польський політичний діяч, публіцист, історик. У міжвоєнний період один з лідерів християнських демократів у Польщі, згодом – національних демократів.
- 151 Liberum veto (лат.) – букв. “вільно забороняю”. У феодальній Польщі право, яке надане одному депутату своїм вето не допускати прийняття рішень сейму. Виросло з принципу одіоголосності, необхідного для сеймових ухвал. Вперше застосоване Wl. Siciński у 1652 р. Скасоване Конституцією 3 травня 1791 р.
- 152 Дмовський Роман (1864–1939) – польський політичний діяч. Один із засновників і лідерів Польської націонал-демократичної партії. Прихильник співробітництва з царською Росією і противник Німеччини в роки I-ї світової війни, голова польської делегації на мирній конференції у Парижі (1919). Противник Й.Пілсудського і санації. У 1926 р. заснував т.зв. Табір Великої Польщі – організацію, що об'єднувала всі націоналістичні польські сили.
- 153 Naarspalterei (нім.) – дріб'язковість, педантизм.
- 154 Смаль-Стоцький Роман (1893–1969) – український вчений лінгвіст, професор Варшавського університету, політичний діяч. У роки I світової війни – активний діяч Союзу Визволення України. Посол УНР в Німеччині, міністр УНР, діяч уряду УНР в екзилі.
- 155 Лист В.Липинського до Ради Присяжних від 29 січня 1928 р. (Копія листа: ЦДІА України у Львові. – Ф. 359, оп. I, спр. 266. – А. 97–106).
- 156 Йдеться про книгу В.Липинського “Україна на переломі: Замітки до історії українського державного будівництва в XVII столітті”. – Київ-Відень, 1920.
- 157 Мова йде про М.М.Тимофіва (див. прим. 133).
- 158 Мається на увазі праця С.Шелухіна “Назва “Україна” з трьома географічними картами 1580, 1641 і 1650 р.” – Відень, 1921.
- 159 Шемет Сергій (1878–1957) – український громадський і політичний діяч. У 1917 р. – один з засновників Української партії хліборобів-демократів. На еміграції – активний діяч гетьманського руху, один з фундаторів УСХД. У 20-30-х роках – особистий секретар гетьмана П.Скоропадського.

- 160 Яблоновський Олександр (1829–1913) – польський історик, автор досліджень з історії заселення, адміністративного устрою України в період польського панування, історичних розвідок про торгівлю на Україні, козацчину, Києво-Могилянську Академію та ін. Один з видавців “Zródel Dziejowych”.
- 161 Пекосинський Франтишек (1844–1906) – польський юрист та історик. Один з авторів теорії походження польської шляхти як результату норманського завоювання. Автор спеціального дослідження “Польське рицарство в середні віки (1896–1906)”.
- 162 Див.: Борщак І. “Орлікіана”: Опись невиданих матеріалів про Гетьмана Орлика, його родину і оточення // Хліборобська Україна. – Кн. 4.
- 163 Шаповал Микита (1882–1931) – український громадський і політичний діяч, поет (псевд. Сріблянський) і публіцист. У 1918 р. – міністр пошт і телеграфу УНР, за Директорії – міністр земельних справ. Один з активних діячів уперервіського руху в еміграції.
- 164 Рутени (Rutheni) – назва етноніму русів у латинськомовних, німецьких та інших західних джерелах. С.Шелухін, посилаючись на існування у південному регіоні стародавньої Галії області Рутенія (Рутгенія), виводив Київську Русь саме від рутенів з Провансу, які вимандрували на Україну і дали повий імпульс місцевій державності (див.: Шелухін С. Звідкіля походить Русь. Теорія Кельтського походження Київської Руси з Франції. – Прага, 1929).
- 165 Йдеться про книжку Борщака “Napoleon et l’Ukraine Revus des Studes Napoléoni éanes” і рецензію на неї в німецькій пресі.
- 166 “Український Прапор” – спочатку тижневик, а згодом – двотижневий періодичний орган Диктатури ЗУНР у Відні (1919–1923). Від листопада 1923 – виходив у Берліні.
- 167 Лашенко Ростислав (1877–1929) – український історик права. У 1919–1920 – голова апеляційного суду УНР. Професор Українського вільного університету в Празі.
- 168 Йдеться про працю В.Липинського “Релігія і церква в історії України”, опубліковану в католицькому часописі “Америка” (органі Товариства “Провідіння”) у 1924 р. та окремим виданням у Філадельфії (1925 р.)
- 169 Андрієвський Опанас (1878–1955) – український політичний діяч, правник, член Української партії соціалістів-самостійників, член Директорії УНР. На еміграції – професор Українського вільного університету в Празі.
- 170 Йдеться про доповідь С.Томашівського “Десять літ українського питання в Польщі”, прочитану 12 квітня 1929 р. на запрошення Інституту дослідів національних справ у Варшаві (видаана також

- окремим виданням у Львові 1929 р.). С.Томашівський відстоював концепцію українсько-польського компромісу, на яку неприхильно відреагувала українська преса, в т.ч. “Діло” – орган УНДО.
- 171 Шелухін С. До вивчення “Руської Правди” // Збірник Українського Університету в Празі в честь Президента ЧСР, проф. Т.Г.Масарика. – 1929. – 40 с.
- 172 Протокол сесії Мирної конференції з участю делегації Української Держави, очолюваної С.Шелухиним, і РСФФР від 30 травня 1918 р.
- 173 До 1929 р. В.Липинський очолював Раду Присяжних (ідейний провід УСХД). “Бюлетень Гетьманської Управи” – офіційний друкований орган УСХД. Гетьманська Управа – виконавчий центр УСХД (у 1922–1926 рр. мала назву Центральної управи).
- 174 Антонович Дмитро (1877–1945) – український політичний діяч, історик мистецтва і театру, син В.Антоновича. Один із засновників РУП. Активний діяч Центральної Ради, морський міністр УНР (1918), голова дипломатичної місії УНР в Римі. На еміграції – один з фундаторів і професорів Українського вільного університету (Відень–Прага), директор Музею визвольної боротьби України, голова Українського Історично-філологічного товариства у Празі (1923–45 рр.)
- 175 Мірчук Іван (1891–1961) – український філософ, історик, громадський діяч. Професор Українського вільного університету і Українського наукового інституту в Берліні, в 1930–45 – його директор. Один з активних діячів гетьманського руху, голова української громади в Берліні.
- 176 Матюшенко Борис (1883–1944) – український громадський і політичний діяч, лікар. В 1918 – міністр здоров’я в уряді УНР. В 1919 – член української делегації на Паризькій мирній конференції. З 1924 – професор Українського вільного університету в Празі.
- 177 “Думки Гетьманця” – журнал під редакцією М.Кочубея, орган УСХД.
- 178 Мельник Йосип (1861– ?) – активний діяч гетьманського руху. В 1925 р. голова гетьманської організації “Український Стяг” (Подєбради). З 1927 – член УСХД. В 1930 р. обраний головою Ради Присяжних.
- 179 В Комунікаті, опублікованім в ч.3 “Бюлетеня Гетьманської Управи” за 1930 р. піддано жорсткій критиці статтю В.Липинського “Розкол серед гетьманців”. В.Липинському було запропоновано самоусунутись від подальшої діяльності в УСХД.
- 180 Залозецький-Сас Володимир (1896–1959) – український історик мистецтва, активний діяч гетьманського руху. Був одним із засновників в 1930 р. організації “Братство Українських Класократів-

Монархістів, Гетьманців", прихильників В.Липинського, які відійшли від УСХД. Професор українських вищих шкіл в Празі, Берліні, Греко-Католицької Богословської Академії у Львові, Віденського університету.

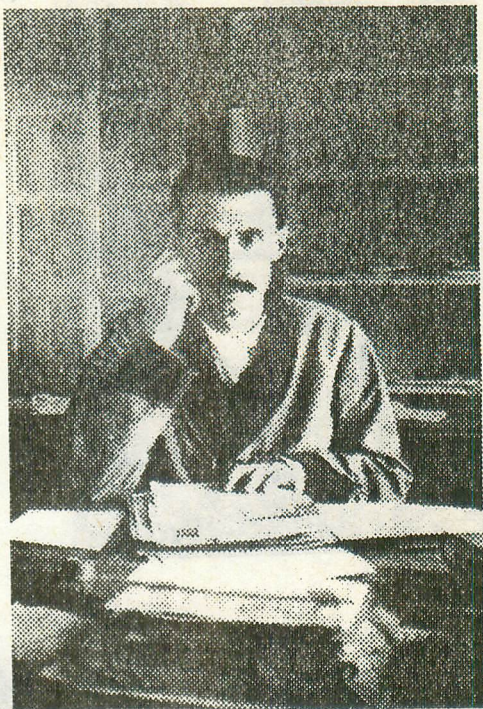
181 Автобіографія В.Липинського.

*) Примітка І. Кривецького: "Доповнення і поправки на листовне поручення п.В.Липинського поробив Ів.Кривецький"

На звороті: Зареєстр. НТШ 17.VII, 1923.

182 Ще одна копія листа В.Липинського до о.Т.Горникевича зберігається у фонді В.Старосольського. – Ф. 360, оп. 1, спр. 525. – А. 2-3
2.II.1931 – дата копії, підписаної власноручно В.Липинським і надісланої Р.Метику.

В.Липинський. Берлін,
1926-27 рр.

Д.Дорошенко,
П.Скоропадський,
В.Липинський

О.Назарук

Д.Дорошенко

Високи владарі! Ваше високопородженство!

Вчера, 15го с. місяця, раба ваша і вашого величчя
між нами і Творця і вас і вас. Яким
вдана болгарина і обличчям великого
Дружбівника і сестри. Тоді насло і дати
вашу величчю і дати вас і дати,
на сестри і не на ~~вашу~~ величчю.

Корисно і ваше, ми не ~~не~~ і сестри
не ваше сестри. В сестри: ~~ваша~~ величчю
ваша сестри і сестри до вас сестри і сестри,
а воді вас і сестри і сестри, ми і сестри
і сестри: сестри і сестри. У
сестри і сестри і сестри, і сестри
ми і сестри і сестри, і сестри і сестри

IV
2
до Відома
Д. Дорошенка

Григорію В. 3
Відомості
21
216

Відг. Доче.
19/ VII 1884
X 400

До Вельможного Пана Міністра
Закордонних Справ Української Держави.

1174

Сповіщаю Вельможного Пана Міністра, що дня 5
липня 1918 року о годині 5 по полудня я, пред-
ставляю Пану Міністру Закордонних Справ Австро-
Угорської Монархії гр. Буріану і вручив йому
вірительську грамоту, котра була їм принята.

Відень 8 липня 1918 р.

Посол Української Держави
у Відні

Василь Липинський

Лист до Д.Дорошенка (машинопис, підписаний В.Липинським, оригінал)

Про каменную массу Олега
 Рыжова Жуковича, которая была
 Рыжовым в 1922 году, когда он
 работал в Петербурге. В то время
 был, как известно, в Петербурге,
 когда Жукович, сын ин. Рыжов
 работал в Петербурге. В то время
 он был в Петербурге.

Средств денег в Петербурге
 на Рыжова, как бы профессора
 в Петербурге, в то время
 он был в Петербурге.

в Петербурге. В то время
 он был в Петербурге.

10/12/1922
 Рыжович К.О.

141

Вельмишановний

Сергіє Павловичу!

Сердечно дякую Вам за Ваше ласкаве листя, а також за копію Вашого листя до С.Шемета і за подарований мені для мого архіву "комунікат".

В свою листі Ви пишете, що С.Шемет старатиметься перекласти вину на мене. Коли-б він подав хоч трохи поважні аргументи, то будьте ласкаві, Вельмишановний Сергіє Павловичу, написати про них до мене, а я завжди готов перед Вами, як перед Суддею, якому вірю, і якого глибоко поважаю, скласти відповідні пояснення і представити дотичні документи.

Дуже дякую Вам за інформації про життя в Празі. Дивучи тут на селі і нало з ким тепер листувались, я про все це не знаю і в багатьох речах не орієнтуюся. Одно хочу для Вашого відома подати, що Залозецький не єсть скоропадчик. Вони його вже давно виключили /вірніше вигризли, бо він сам вийшов/ за те, що він виступив в моїй обороні проти проф. С.Томашівського. Оцей проф. Томашівський, який викладає тепер в Празькому університеті, напад був, як собі пригадуєте, на мене в угодівій "Новія Зорі". Залозецький відповів йому в перемиському "Українському Голосі". Тоді Томашівський звернувся із скаргою до Скоропадського, з яким його - Томашівського - лучили близькі відносини а часів, коли він, Скоропадський і Скоропис заклали були Товариство "Гатай", що видавало книжки в комерційних цілях. П.Скоропадський став по стороні Томашівського і Залозецький звинді мусів виступити з організації, про що свого часу оповістив ванзейський "Блетень".

Відайте що пишу Вам коротко, не так, як-би хотілось, але почував себе од цього зсього так перемученим, що сил на більшого листя не вистачає.

Ще раз дякую Вам, Вельмишановний Сергіє Павловичу, за Ваше листя і за копію Вашого листя до С.Шемета і за подарований мені для мого архіву "комунікат".

Лист до С.Шелухіна (машинопис, автограф)

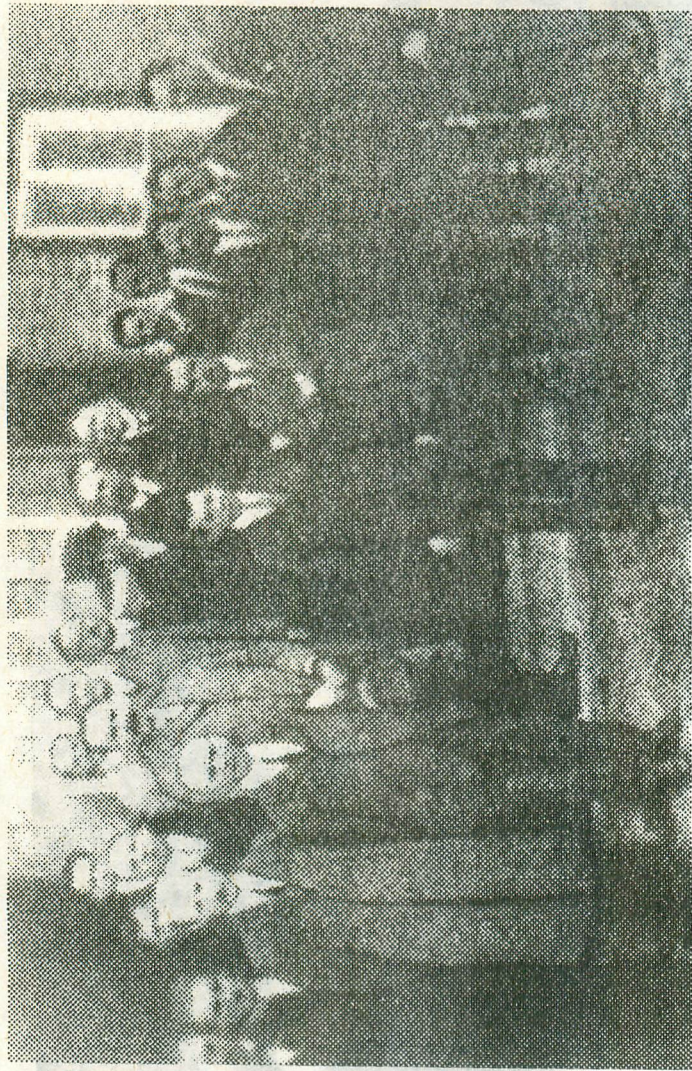

М. Савур-Ципріянович,
особистий секретар
В. Липинського

...Коломийський повіт
...М. Савур-Ципріянович
...Липинський
...С. Шелухін
...Д. Шелухін
...В. Липинський

С. Шелухін

Група присутніх на відкритті Українського студентського дому в Аллерсгофрі під Берліном весною 1927 р. Зліва направо 1-й ряд вгору: К. Чехович, В. Залозецький, З. Келлер, І. Мірчук, О. П. Скоропадська, О. Скоропис-Йолуховський, (за ним) Д. Оляничин, ген. Гренер; 2-й ряд: І. Драбалий, Д. Дорошенко, В. Липинський, Д. Садівничий; 3-й ряд: М. Бутович, М. Савур-Ципріянович, Н. Іванина, невідомий, М. Самарський, С. Кузьменко, М. Мілько, З. Пеленський.

ЗМІСТ

В. Липинський і його адресати	3
Листи.....	29
до Р. Метика.....	30
до І. Кривецького.....	46
до Д. Дорошенка.....	73
до О. Назарука.....	96
до С. Шелухіна.....	131
Додатки.....	159
Примітки.....	173

Наукове видання

Вячеслав Липинський
З епістолярної спадщини

**Листи до Д. Дорошенка,
І. Кривецького, Р. Метика,
О. Назарука, С. Шелухіна**

**Укладачі *Осташко Тетяна Сергіївна,*
*Терещенко Юрій Іларіонович***

Художній редактор *Г. Сергеев*

Технічний редактор *І. Лукашенко*

Оригінал-макет підготувала *І. Стариковська*

Здано до складання 1.08.1994. Підписано до друку 28.03.1995.
Формат 60x84 1/16. Друк офс. Гарн. Софія. Ум.-друк. арж. 11,16+0,46 вкл.
Ум. фарбо-відб. 11, 74. Обл. вид. арж. 10,73. Зам.

Поліграф. дільниця Ін-ту історії України НАН України
Тираж 200 Зам. 42 1996 р.